

له بلاوڪراوه کان ڏهه زگای روڻ شنبیری نوری حیڪمه 8

ٺهرکی سهرشانمان بهراڻبهه به قورٺان

منتدی اقرأ الثقافی

www.igra.ahlamontada.com

نوسینی

عسلی باپیئر

چاپی یہ کم

منتدى اقرأ الثقافى

www.igra.aflamontada.com

**ئەركى سەرشانمان
بەرانبەر بە قورئان**

﴿اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهُ
يَهْدِي بِهِ ۚ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَآلَهُ ۖ مِنْ هَادٍ ﴿٢٢﴾﴾ الزمر

{ خوا باشترین فه‌رماہستی ناردوٲته خوار کتیبیکه (ناہ‌ته‌کانی)
وٲکچوون، دووبارہ‌بوومون، نه‌وانہی له به‌رومردگاریان دہترسین
(به‌خویندن و بیستنی) موجرکه به بیستیان دادی، نا نه‌وه
رٲنمای خواہ ہر کہسٲک بیہویٲ پیٲی رٲنمای دہکات، وہ ہر
کہسٲک خوا گومرای بکات، ہیچ رٲنمای کہرٲکی نابیت }.

پیشکش شری

بہ ہر ماہی بہ ہر ماہی خوشگمانی کہ ہم اولادہن بہ ہر ماہی شریوہ لہ ہر ماہی
بہ ہر ماہی بہ ہر ماہی ، بہ ہر ماہی شریوہ ش لہ ہر ماہی دہن و لہ ہر ماہی
سہ ہر ماہی بہ ہر ماہی بہ ہر ماہی بہ ہر ماہی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ، قَيِّمًا لِيُنذِرَ
بِأَسَاسٍ شَدِيدًا مِنَ لُدُنِهِ وَيُذَكِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ
أَنْ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ، مَتَّكِينَ فِيهِ أَبَدًا ، وَالصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ وَالْبَرَكَاتُ عَلَى
مُحَمَّدٍ صَاحِبِ أَوْلٍ وَأَعْظَمِ وَأَطْهَرَ قَلْبٍ تَلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لُدُنِ حَكِيمِ حَمِيدِ
وَأَلِهِ الْمُتَمَسِّكِينَ بِنُورِ اللَّهِ الْمُبِينِ وَهَدْيِ نَبِيِّهِ الرُّسَيْنِ .

خوبنهري بهرئرز !

نهم كتيبهي بهر دمستت (نهرگی سهرشادمان بهرانبهر به قورنمان)
كوی جوار وتاره كه بهه مان ناوونیشان و له جوار كورد
پیشكش كراون و له كه نالی ﴿بهیام﴾ پش دا بلاو كراونهوه .
پاشان له لایهن بهشی راگه یاندنی ﴿دهزگای رۆشنبیری نوری
حیکمه﴾ وه، پاش له كاسیتهوه هینرانه سهر كاغز و تاپ و
دیزاین كران و جاوپیدا گپرانهوهی خوم ، كران بهم كتیبه ، خوا
پاداشتی ههره چاگی مشور خورو نه ندامانی دهزگای رۆشنبیری
نوری حیکمه بداتهوه و، هیز و پیزی زیاتر بخاته
كاروچالاکیه كانیانهوه ، كه تنیا خوی پهنانزان دهزانی جهندهم
دل پپیان خوشه !

ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان

پێویستیش بە گوتن ناکات کە نزیکیی و دووری مسوڵمانان لە کوردستان و عێراق و ھەر جێیەکە دیکە دنیاش دا ، لە بەختە وەری و سەرکەوتنی دنیاو ، بەمراڤگەیشتن و سەرفرازیی دواڕۆژ ، پەیوەستە بە نزیکیی و دووری یان لە کتیبی خواوە ، کە بێگومان سوننەتی پێغمەبەری پێشەواشمان ، جگە لە روونکردنەو و چۆنیەتی کارپیکردنی قورئان و پێوەپابەندبوونی شتێکی دیکە نیە .

شایانی باسیشە کە من لەم کتیبەدا ھەوڵم داوە بە کورتیی و گوشراویی ، باسی ئەرکە گەرنگ و بنەرەتییەکانی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان بکەم ، لەم رۆژگارە ئەرپۆمان دا ، کە پێم وایە لەو پێنج ئەرکەدا کە خستوویمانە روو ، بەرجەستە دەبن ، ئەرگەرنا قسەو باس لە بارە قورئانەو کۆتایی نایە .

پێویستە ئەرگەر بگوتری کە ئەم کتیبە و کتیبی : (چۆن باشتر لە قورئان بە ھەر مەند دەبین؟!)^(١) ، تەواوکەری پەکدین ، چونکە بێگومان تەنیا ئەوانە دەتوانن ئەرکی سەرشانیان بەرانبەر بە کتیبی بێ وینە و بە پێز و بەرپێزی خوا تبارک و تعالی ئەرجام بدەن ، کە پێشتر لێی بە ھەر مەند بووبن و قەدریان زانیبێ ، ھەر وھا لە لایەکی دیکەشەو ئینسان ھەتا زیاتر لە خزمەتی

^(١) کە ھەتا ئێستا سێ جار لە لایەن دەزگای رۆشنبیری نوری حکیمەو جاب کراوەتەو .

قەرمائىشتى خاۋا كىتئىبە بەرز و بەرئىزەكەى دا بىئ و ئەر كەكانى
سەرشانى لەبەرانبەرى دا ئەنجام بەدات، زىاتر لىئى بەهرەمەند
دەبى .

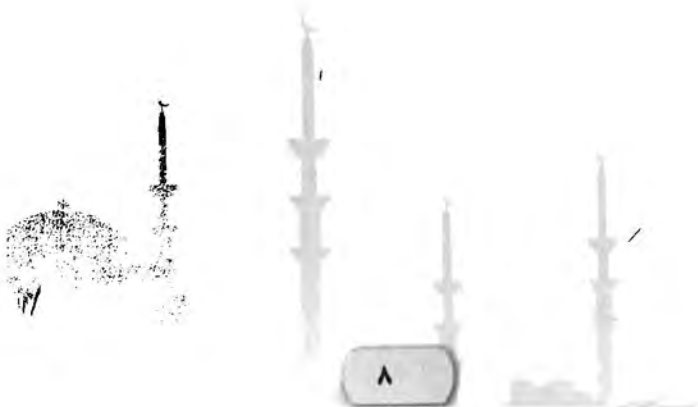
خا بەكەرەمى بىئ سنوورى خۇئى لەوكەسانەمان بگىرئى كە لە
زىانى زووتئىپەرى دنيايان دا، باشتىن سوود و بەهرە لە قورئان
ۋەردەگرن ۋەبەچاكتىن شىۋەى بۇ لۋاۋىشان خزمەتى پئىدەكەن و
لە خزمەتى دا دەبن .

۲۲/جمادي الثانية/۱۴۳۲ ك

۲۵/مايس/۲۰۱۱ ز

هەولئىر .

شەركى سەرشادمان بەرانبەر بە قوپقان

رې خۇشكرىن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله وصلى الله تعالى وسلم وبارك على رسول الله محمد وآله وصحبه ومن اهتدى بهداه.

خوشك و بريانى بەرپۆز و خۇشەويست ! ئەم بابەتەمان لەژىر ناوونيشانى: (ئەركى سەرئامان بەرانبەر بە قورئان) دا پيشكەشى ئىومى بەرپۆز دەكەين .

قورئان: دوايىن فەرمايشتى خوا (سبحانه وتعالى) بۇ بەشەر و بۇ جىن، ھەر لەو رۆژمۇ ھەر كە خوا داى بەزانمۇ بۆسەر دلى موبارەكى پىغەمبەرى كۆتايى {محمد} (ﷺ)، خەلكى سەر زەوى بەخۇيەمۇ مەشغول كىردۇ، زۆربەى ھەرە زۆرى خەلكى سەر زەوى، جا چ ئەوانەى كە ئىمانيان پىيى ھىناوە كە فەرمايشتى خوايە، وە ھەلۆئىستى ئىجابىيان لە بەرانبەرى دا ھەببۇو، وە چ ئەوانەى كە ئىمانيان پىيى نەھىناوە و ھەلۆئىستى سەلبىيى يان لە بەرانبەرىدا ھەببۇو، گىرنگ ئەومىيە قورئان لەو رۆژمۇ كە دابەزىندىراو، خەلكى بەخۇيەمۇ سەرگەرم كىردۇ، بەلام پىيى وايە ھىچ كات وەك ئەم رۆژگارەى ئىستاي ئىمە، قورئان نەبۇتە جىيى باس و خواس و مشتومر، ئەويش ديارە بەھۇى ئەومۇو كە لە ئەنجامى بەرمۇ پىيش چوونى ھۆيەكانى راگەياندەنەمۇ، دەنگى زولالى قورئان بەھەمۇو دونيا گەپشتۇ، بە خەلكى چاك و خراپ و دۆست و

نهرکی سهرشانمان بهرانبهر به قورنآن

دوژمنهوه، وه بهراستییش لهخوا بهزیادی بی ئیماندارانیکی باش له هه لگرانی قورنآن، قوئی هیمه تیان لی هه لمالیوه، وه باش له خزمه تکردنی قورنآن و له پراگه یاندنی راستی یه گانی و له بهرگری لی کردنی، وه خو که وتوون، دیاره له بهرانبه ریشدا که هه میسه هه رویه و به ئه ندازه ی ئه وه ی که کار دمبی کار دانه وش دمبی، له بهرانبه ریشدا ئه وانیه ی که دوژمن و ناحهزی قورنآن و ئه هلی قورنآن، ئه وانه ش که وتوونه خو، بو دزایه تی کردنی قورنآن وه ئه هلی قورنآن و، به حیسابی خو یان بو کوژاندنه وه ی ئه و چرایه که خوی پهر و مردگار بو به شهر هه لی کردوه، بو ئه وه ی که دنیا و دواروژیانی بی رو شن بکاته وه، جا ئیمه له م بابه ته دا که له ژیر ناوونیشانی: (نهرکی سهرشانمان بهرانبهر به قورنآن) دا پیشکشی دمکین، له (پینج) خالی سهرمکی دا باسی نهرکی سهرشانمان دمکین بهرانبهر به قورنآن، که ئایا ئیمه وه کو خه لکیکی مسولمان که به شیکی له ئوممه تی پیغمبهر (ﷺ)، ئایا نهرکی سهرشانمان چی یه بهرانبهر به فه رمایه شی خوی بی هاوه ل، بهرانبهر به دوا بین کتییی خوا، وه گه وره ترین کتییی خوا که قورنانه ؟! من له (پینج) خالدا وه کو نامازه م پیدا، وه لامی ئه م پرسیاره دده مه وه و نهرکی سهرشانمان ده خمه روو، که ئه مانه :-

ئەركى سەرھانمان بەرانبەر بە قورئان

- ۱/ ناسىن و پى ئاشنابوونى قورئان.
- ۲/ ئىمان پى ھىنان و متمانە ھەبوون بە قورئان.
- ۳/ چاك خوئىندى قورئان و لەبەرکردنى و تىومپرامانى و تىگەشتى.
- ۴/ شوين كەوتنى قورئان و پىوھ پابەندبوونى.
- ۵/ ناساندنى قورئان و بلاو كردنەوھى راستى يەگانى.

خالئ یہ کہم ناسین و پی؎ تاشنابوونسی قورٹان

خو پشٹیوان بی ئیمه له ده (۱۰) برگه‌دا باسی ناسین و پی
ناشنابوونی ھورئان ده‌کەین، بۆچی؟ چونکه به‌ئێ به ئیمان ھینان
به ھورئان، ئەو ده که ھەرمایشی خواپه و کتیبی خواپه و په‌یامی
خواپه، به ئیمان ھینان به ھورئان، ئینسان ده‌بیته مسوئمان و
ده‌چیته نیو بازنه‌ی ئیمان و ئیسلامه‌وه، به‌لام ھیج کاتیک ئیمان
به ھیج شتیک نایه‌ته دی، تاگو زانیاری و ناسینی ته‌واو به‌رانبەر
به‌و شته نه‌بی، بۆپه زانیانی ئیسلام گوته‌ویانه: (الحکم علی شیء
فرع من تصویره) واته: ھوکه‌مان به‌سه‌ر شتیکدا به‌شیکه له
ویناکردنی و به‌شیکه له ده‌رککردنی، تو ده‌بی بزانی ئەو شته
چۆنه؟ ئەه‌وجار ده‌توانی ھوکه‌می به‌سه‌ردا بده‌ی، جا به ئیجابیی
یاخود به سه‌لبیی، وه به‌پراستی‌ش له‌نیو ئیمه‌ی مسوئمان دا،
به‌رانبەر به ھورئان نه‌شاره‌زایی زۆر هه‌په، وه ئەوانه‌ش که
ناحه‌زی ئیسلام و ناحه‌زی ھورئانن، دیسان زۆریان له‌بەر
نه‌شاره‌زایی و بی ئاگایی به ھورئان، جوړئ له ته‌م و مژ، یان
جاری وا هه‌په جوړئ له‌گومان و دوودئییان له به‌رانبەر ھورئان دا
بۆ دروست ده‌بی، بۆپه به‌پراستی هه‌نگاوی په‌که‌م بۆ جیبه‌جی
کردنی ئەرکی سه‌رئانمان به‌رانبەر به کتیبی خوا، به‌رانبەر به
ھورئانی به‌پێز و به‌پێز، ئەوه‌په که باش پیی ناشنابین وه

بیناسین، جا وهك باسم كرد من له ده (۱۰) برگه‌دا پیناسه‌ی
قورگان ده‌که‌م .

بىرگە يەكەن: وشە قورئان مانا چى يە ؟ وه قورئان كى
ناردوويەتى ؟ وه بەكى دا ؟ وه بۇكى ؟ وه بە چ زمانىك ؟

دیاره ئەم پېنج پرسیاره، ھەر پېنجیان خوا (سبحانه و تعالی) بە
دەقى قورئان وەلامى داوئەوہ:

(۱) قورئان بانى چى ؟

وشە قورئان كە وەك دوايى باسى دەكەين، يەككە لە جوار ناوہ
سەرەكى يەكەى ئەو كتیب و پەيام و وەحى يە كە خوا بۇ
پېغەمبەرى كۇتايى موھەممەد (ﷺ) ناردوويەتى، بەلام دیاره
باوترين و دیارترین و زەقترین ناوی ئەو دوايىن كتیبە، بریتى يە
لە قورئان.

جا خواى بەخشەر (سبحانه و تعالی) دەربارەى وشەى قورئان
لە سوورەتى (القيامة) دا، دەفەرموى: ﴿لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْمَلَ بِهِ﴾ (۱۷) ﴿إِنَّ
عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ (۱۷) ﴿إِذَا قَرَأَهُ فَأَلْبَعُ قُرْآنَهُ﴾ (۱۸) ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾ (۱۹) ﴿الْقِيَامَةَ﴾
دیاره پرووى دواندن لە پېغەمبەرە (ﷺ) كە پېغەمبەرى خوا لە
ئەنجامى ئەوہدا، كە زۇر سووربووہ لەسەر ئەوہى ھەرچى
(جبریل) لە فەرمايشتى خواو لە قورئان بۇى خویندۆتەوہ، دەست
بەجى لىي و مریگى و، جارى وا بووہ پەلەى كردوہ و زمانى
موبارەكى زوو پى جوولاندوہ، تا بزانی كە ئايا وەك خۇى و مری
گرتوہ بان نا ؟ جا خوا (سبحانه و تعالی) لەم ئايەتەندا نامۆزگارى
پېغەمبەر (ﷺ) دەكات و پىي دەفەرموى: ﴿لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْمَلَ

بەئە واتە: زامانى خۆتى پى مەجوولئىنە بۇئەھدى بە بەلە بەل
 ۋەرى بگرى ﴿ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴾ بېگومان لەسەر ئىمەيە
 كۆكردنەھدى قورئان {واتە: لەسینە و دلى موبارمكى تۇدا ئەى
 موھەمەد (ﷺ)، ۋە دوابېش لە دوو توپى ﴿مصحف﴾ دا، ئەھ
 لەسەر ئىمەيە}، ھەرۋەھا خويندەنەھىشى ﴿ إِذَا قَرَأْتَ فَانصتْ لِقُرْآنِهِ ﴾ جا
 ھەرکاتى خويندەمانەھە {لەپى جېرېلەھە} تۇش بەدۋاى
 خويندەنەھەكى بکەھە، كەواتە: وشەى قورئان يانى خويندەنەھە،
 ئەھتا دەھەر مووى ﴿ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴾ (اي: جەمەھە و ھراءتە)
 يانى: كۆكردنەھدى قورئان لەھەقل و دلى تۇدا و پى لەبەرگىرنت،
 ۋە خويندەنەھىشى، ئەھە لەسەر ئىمەيە، ھەرکاتى خويندەمانەھە
 تۇش بەدۋاى خويندەنەھەكى بکەھە، كەواتە: قورئان يانى
 خويندەنەھە، ياخود خويندراۋە، واتە: قورئان يان بەماناى:
 (مقروە) يان بە ماناى (ھراء) دى، يانى: خويندراۋە، ياخود
 خويندەنەھە، دېارە قورئان ناوو و نېومرۇكى ۋەك بەكە و قورئان
 بۇيە ناوى لى نراۋە قورئان، چونكە دەخويندەرتەھە، ۋە
 خويندراۋەشە، ئەھە وشەى: قورئان زانيمان يانى جى !

(۲) ئەدى قورئان لەكەبۇھە ھاتەھە لەج لاپەنكەھە ھاتەھە؟

خوا لە سوورپەتى (الشعراء) ئايەتى (۱۹۲) دا ئەھەش زۇر بەرپوون و
 پاشكاۋى دەخاتە رپو، ھەئەتە لەگەن شوپنى دېكەش دا، بەلام
 ئىمە ئەم ئايەتەمان بەس بە نەمۇنە ھېناۋەتەھە، دەھەر مووى:

﴿ وَإِنَّهُ لَنَزِيلٌ رَبِّ الْأَلْبِينِ ﴾ ۶ ۷ وە بېگومان ئەم ھورپانە نېردراوى خىواي
 بەرورەدگارى جېھانەکانە، کەواتە: ھورپان لەکۆپووە ھاتووە؟ لە
 بەرورەدگارى جېھانەکانەو، لە خواووە (سەبجانە وتەئە)، کەواتە:
 جېرەل (عليه الصلاة والسلام) رۆلى لەگەیانەننى ھورپان دا، تەنیا
 ئەو مەبوووە کە بەسەر پېغەمبەردا خۆپنەدوویەتەو، چونکە
 ھەنەیک راي وا ھەبوون لە مێژوودا، کە گوتووایە: خوا (سەبجانە
 وتەئە) مانای ھورپاننى ھێرى جېرەل کردووە و ئەویش بۆ خوى بۆ
 پېغەمبەرى خىواي دارشتووە، کە بېگومان ئەو جۆرە بېرۆکەيە ھېچ
 بئەماو بەلگەيەکی نەيە.

بەئى جېرەل بەس گەیانەننى ھورپاننى لەسەر بوو بە بېژە و
 واتاوە (لفظاً و معنى)، واتە: ھورپان دارشتنەکەى و ئەو واتاينەش
 کە گرتوونە خوى، ھەمووى لەخىواي بەرورەدگار مەيە.
 ﴿۴۳﴾ ئینجا ئایا کى ئەو ھورپانەى ھەتەو؟ وە بۆ کى ھەتەو؟
 ئەووش خوا (سەبجانە وتەئە) ھەر لەسوورەتى (الشعراء) دا، وە لە
 گەئى شوپنى دیکەش دا زۆر بەرپوونى دەیخاتە رەو، وەك
 دەفەر موى: ﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿۳۳﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿۳۴﴾ ۳۳ ۳۴
 واتە: گيانى ئەمەیندار دا بەزاندووە بۆسەر دلى تۆ، تاكو تۆ لە
 ورپاکەرەوان بى، کەواتە: کى لە خواووە (سەبجانە وتەئە) - کە خوا
 لەسەر عەرشى خۆيەتى بەو شىوئەيە کە بۆ خوا شایستەيە - کى
 لە خواووە (سەبجانە وتەئە) ھورپاننى دا بەزاندووە بۆ سەر دلى

گه‌ورمترین نینسان و سه‌رومری پیغه‌مبه‌ران موحه‌مه‌د (ﷺ) ۱۹
 دیاره‌ جیبریل که‌ خوا (سبحانه‌ و‌ تعالی) لی‌رده‌ا به‌ (الروح‌ الامین)
 گیانی نه‌میندار، (روح) ناوی جیبریله‌، یا‌خود سیفه‌تیه‌تی، له
 سو‌نگه‌ی نه‌وه‌وه‌ که‌ وه‌حی به‌ک دینی که‌ رو‌وحه‌ بو‌ ژبانی به‌شهر،
 وه‌ (امین) یش دیسان به‌گیکه‌ له‌ سیفه‌ته‌گانی، که‌ دیاره‌ نه‌مینه
 له‌سه‌ر وه‌حی خواو ده‌سکاری ناکات، وه‌ هیچ‌ که‌س توخنی
 ناکه‌وی له‌ جند و‌ شه‌یتانه‌کان، وه‌ له‌ سو‌ورپتی (النحل) دا‌ خوا
 ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فِي النَّحْلِ: ۱۰۲ واته‌:
 بلی: گیانی پاک‌ له‌ به‌روم‌ردگارت‌ه‌وه‌ به‌ حه‌ق‌ دای به‌زاندوه‌، وه‌له
 سو‌ورپتی (البقرة) دا‌ ناوی جیبریل، ه‌مر به‌ناوی خو‌ی دینی،
 به‌ناوی عه‌له‌می و‌ ده‌فه‌رموی: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰی
 قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ فِي الْبَقْرَةِ: ۹۷، جوله‌که‌کان نه‌ومیان ده‌کرده‌ بیانوو‌ که‌
 به‌روا به‌ پیغه‌مبه‌ری نی‌سلام: موحه‌مه‌د (ﷺ) ناهینن و‌ به‌روا به‌
 قورن_____ان ناهینن
 چونکه‌ جیبریل دایبه‌زاندوه‌ و‌ ده‌یانگوت: نه‌و (عليه‌ السلام)
 فه‌رمانی شه‌رو شو‌ر و‌ و‌یران کردن له‌خواوه‌ دینی، به‌لام‌ نه‌گه‌ر
 میکانیل هی‌نابای که‌ فه‌رمانی رزق و‌ رو‌زی و‌ به‌ره‌مکت دینی،

نهوه نیمانمان بی دمهینا^(۱)، ههلبهته ههر بیانوو بوو، نهگه رنا فریشتهکان بی نهمری خوا ناگهن، جا خوا دمهرموی: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰی قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ ﴿البقرة: ۹۷ واته: بلی: کی دوزمنه بی جبریل، نهوه جبریل به فرمانی خوا به مؤلهتی خوا، دایبهزاندوه بؤسر دلی تۆ، واته: لهخۆوه نهیهیناوه، کهواته: نهگهر رفیان له جبریله لهبهرنهوهی وهی بی تۆ هیئاوه، یاخود لهبهرنهوهی فرمان له خواوه دیننی به ویران کردنی نهو شوینانهی که موستهحهقی ویران کردن، دهبی رفیان له خوی بهروردگاریش بی، چونکه فرمانهکه له خواوه دمرچووه، ههروهها له سوورتهی (التکویر) دا خوا سبحانه وتعالی، نهو بهیکه، نهو بهیام هینهره که جبریله (علیه السلام)، باشتر پیناسه دهکات و دمهرموی: ﴿مَلَا أُنْجُمٌ بِالْغَيْسِ ﴿۱۵﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿۱۶﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَسَ ﴿۱۷﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿۱۸﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿۱۹﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿۲۰﴾ مُطَاعٍ نَمًّا أَمِينٍ ﴿۲۱﴾﴾ التکویر واته: نهخیر راست ناگهن، سویند دهخۆم بهو نهستیرانهی که پهنهان دهبن {زۆربهی توپژمرهوان دهلین: ﴿الْخُسْر﴾ واته: نهو نهستیرانهی خویان پهنهان دهگهن، له کاتیک دا که رۆژ ههلدی، نهستیرمکان دیاره پهنهان دهبن و شوقیان

(۱) بهروانه(باب النقول فی اسباب النزول) للسیوطی، ۲۲، ۲۵، ص ۱۷، که دهلی، (وهو نقل ابن جریر ان سبب

نزول الآية، ذلک.

نامینى} ﴿الْمَوَارِثُ﴾ رۆشتووانىك كه دواى دهچنهوه مهزنگاگانى خويان ﴿وَالصَّحِاحُ إِذَا نَفَسَ﴾ وه سویند به بهره بهیان کاتیك ههناسه دهدات ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَسَ﴾ سویند به شهوگار كه دى یاخود كه دهرۆا، {سویند به ههموو ئهوانه} ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ﴾ ئەم قورپانه قسهى رهمانه كراویكى بهرپژه، {واته: نهك ئەو بیژمر (قائل)هكهى بى، بیژمر (قائل)هكه خوايه (سبحانه وتعالی)، بهلام ئەو كهیهنه رهكهیهتى و ئەم قورپانه رادهگهیهنرى له لایهن رهمانه كراویكى بهرپژهوه} ﴿ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ خاومنى هیژه، وه له لای خاومن عهرش - كه خوايه - زۆر بهرپژه و پێگه و پایهى بهرزى ههیه، ﴿مُطَاعٌ ثَمَّ أَمِينٌ﴾ وه لهوى به قسهى دهكرى وه ئەمینه داریشه، واته: فریشتهگان به قسهى دهكهن، زۆربهى توپژمهوانى قورپان دهئین، ئەم ئایهته به لگهیه له سههر ئهوه كه جیبریل (عليه السلام) سهروكى ههموو فریشتهگانى خوى بهرهمردگاره، كهواته: زانیسمان كه قورپان به كى دا نیردراوه و بۆ كى نیردراوه؟ دباره كه بۆ پێغه مبهرى كۆتایى موحهممهد (ﷺ) نیردراوه، ومكو خوا له ئایهتهگان دا به پرونى به پێغه مبهرى خوا موحهممهد (ﷺ) دهفهرموى: كه بۆسه ر دلى تو دابه زیندراوه .

(0) نایا تورگان به چ زمانک هاتوه ؟

بیگومان به زمانی عه‌رپیی، وهک ههر له‌سوورپتی (الشعراء) دا دمفه‌رموی، ﴿بِلِسَانِ عَرَبٍ مُّبِينٍ﴾ الشعراء به زمانیکی عه‌رپیی زور روشن، هه‌روه‌ها له سوورپتی (رعد) دا، دمفه‌رموی، ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا﴾ الرعد: ۳۷ واته؛ وه به‌م شیویه دامان به‌زاندوه، {لیردا حوکم به مانای؛ حیکمه‌ت دئی} حیکمه‌تیکه به زمانی عه‌رپیی، جا بو زانیاریتان؛ زمانی وشه‌ی {عربی} له زمانی عه‌رپیی دا، به مانای (فه‌صیح) و روشن و ناشکرا دیت، عه‌رپ به‌لین: (العربی‌ الفصح) واته؛ که‌سینک که باش ته‌عیر له فه‌سانی خوی بکاو له‌و ماناو واتایانه بگات که له دل و میشکی دا هه‌ن، هه‌روه‌ها: (الإعراب: البیان، یقال أعرب عن نفسه)، (إعراب) واته؛ روشن کردنه‌وه، ده‌گوتری؛ (أعرب عن نفسه) یانی؛ حالته‌تی خوی روونکردوه، هه‌روه‌ها بویه‌ش به (إعراب) گوتراوه؛ ئیع‌راب، له‌به‌رنه‌وه‌ی که دیاری دمکه‌ی (فاعل) کامه‌یه‌و (مفعول) کامه‌یه و (حرف) و (اسم) و (فعل) و نه‌وانه، وه چۆنیته‌تی (ربط) یان به‌یه‌که‌وه چۆنه‌؟! وه له فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ر دا هاتوه (الثیب تعرب عن نفسها بلسانها) واته؛ بی‌مؤذن به زمانی خوی حالته‌تی خوی به‌یان دمکات، واته؛ داخو‌رازی یه یان‌رازی نیه به‌و شوکردنه، (والعربی؛ الفصحی البین من الکلام) وه‌عه‌رپیی، واته؛

فسهیهکی فسیح و روون^(۱)، وه له‌بارهی پیناسهی فورئانهوه
 دکتور (صبحی الصالح) له کتیبی: (مباحث فی علوم القرآن) له
 لاپه‌ره (۲۱) دا ده‌لی؛ نهو پیناسهیه که ئیستا باسی ده‌که، ههموو
 فه‌رمووده ناسان و شهرع زانان و زمان زانان له‌سه‌ری رپنک
 کهوتوون: (القرآن هو الکلام المعجز المنزل علی النبی، المکتوب فی
 المصاحف، المنقول عنه بالتواتر، المتعبد بتلاوته) واته: فورئان
 بریتی به لهو فه‌رمایشته ده‌سته‌وسانکه‌ری که داب‌ه‌زیندراوته
 سه‌ر پیغه‌مبه‌ر موحه‌مه‌د (ﷺ)، که له موصحه‌فه‌کان دا
 نووسراوته‌وهو به ته‌واتور له پیغه‌مبه‌روه نه‌قل کراوه بۆ ئیمه،
 وه خویندنه‌وه‌که‌ی به عیبادت دادنه‌ری، وه‌ک ده‌بینیت له‌م
 پیناسه‌یه‌دا کۆمه‌لێک مه‌رج و وه‌سف دانراون، تا‌کو پیناسه‌یه‌کی
 (جامع و مانع)^(۱) بی بۆ فورئان، چونکه: ئیمه شتی دیکه‌مان
 هه‌یه که وه‌حی به و له پیغه‌مبه‌ری‌شوه نه‌قل کراوه و به ته‌وا
 توری‌ش، به‌لام به فورئان داناری، وه‌کو فه‌رمووده‌ی سه‌حیحی
 موته‌واتیر، له‌به‌رئوه‌ که خودی خویندنه‌وه‌که‌ی به عیبادت
 له‌قه‌له‌م ناری، یان له‌به‌ر ئه‌وه که ده‌سته‌وسانکه‌ر (معجز) نیه،
 واته: وانیه که که‌سی‌ک نه‌توانی فه‌سی وابکات و نه‌توانی شتی ئاوا

(۱) مفردات اللفظ القرآن، رغب الأصفهانی، ص ۵۵۷.

(۱) جامع و مانع، واته سه‌ر جه‌م تکمه‌کان کۆبکته‌موو نه‌شه‌پێن هی غه‌وارو نامۆیان نیکه‌ل به‌ین.

قورگان سەرھانسان بەرئەبەر بە قورگان

بئىنى، ئەو بە نىسبەت بېرگەى بەكەمەوہ: وشەى قورگان ماناى
چى بە و كى ناردووېھتى و بە كى دا و بۆكى و وہ بە چ زمانىك؟!

بزرگی دوهم: ناوه سیفته‌کانی قورپان: نهمجار با بزانی ناهه‌کانی قورپان و سیفته‌کانی قورپان، چی و چین ۱۹ .

۱- ناهه‌کانی قورپان: قورپان چوار ناوی سهرمکی همن، هه‌لبه‌ته شاره‌زایانی قورپان هه‌ندیکیان به‌شیک له وه‌سفه‌کانی قورپانیش هر به‌ناو دادمنین، به‌لام من قه‌ناعتم وایه، قورپان نهم چوار ناوه سهرمکی بهی همن و نه‌وانی دیکه هه‌موویان وه‌سفن:

۱- به‌که‌م ناوی قورپان (القرآن) ه، واته: خویندنه‌وه یان خوینراوه، وک خوی بی‌هاوتا ده‌فهرموی عَزَّ وَجَلَّ إِنَّهُ لَقَرِيبٌ كَرِيمٌ فِي الْوَأَقَعَةِ: ۷۷، واته: بی‌گومان نهمه قورپانیکی به‌رپزه، یاخود قورپانیکی به‌خشنده‌یه، وشه‌ی (کریم) له‌زمانی عه‌رهبیی دا ههم به‌خاومن رپز و حورمه‌ت دم‌گوتریت و، ههم به‌به‌خشر و به‌خشنده و سه‌خییش دم‌گوتری، وه (له‌واقیع دا) قورپان ههم خاومنی رپز و حورمه‌ته و ههم سه‌خیی و به‌خشنده‌شه.

۲- ناوی دوهم (الکتاب) ه، واته: نووسراوه، وک خوا (سبحانه و تعالی) له سوورمتی (الصبر) دا ده‌فهرموی: عَزَّ وَجَلَّ الرَّيْبُ كَيْفَ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْحَجْرِ، واته: نه‌لیف لام را، نه‌وانه نایه‌ته‌کانی کتیب و قورپانیکی رۆشنن، یا خود قورپانیکی رۆشنکه‌رمون، (مبین) دم‌گونجی به‌مانای رپون بی و دم‌گونجی به‌مانای رپونکه‌رموه بی، یان له (بان) ی (لازم) ه، یان له (ابان) ی (مقصدی) به، (بان الشئ) واته: شته‌که دم‌که‌موت، (ابان الشیء)

واتە: شتەكەي روون كەردەو و دەرى خەست، (دیارە) قورئانیش
 ھەم بۇخۇي روونەو ھەم روون كەرموشە، روونە، ھەر كەسە
 بەشى خۇي لىي تىدەگا، ەك دوایی باسی دىكەين، ەھەم روون
 كەرموشە بۇ ھەموو ئەو مەبەستانەي كە بەشەر و جند
 پىووستىيان پىيان ھەبە، لە ژيانى دنيايان دا كە بيانزانن.

۳- ناوى سىيەم (الذکر)، ەكو خواي بەرز و مەزن دەفەرموى:

﴿ إِنَّا عَنُّ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿۱﴾ الْحَجْر، واتە: ئىمە خۇمان
 (ذکر) مان ناردۆتە خوار و ھەر خۇشان بىگومان پارپزەرىنى،
 (ذکر) دوو مانايان ھەلدەگرى: يان بەماناي شەرف و پىز و
 حورمەت دى، ەكو خواي بى ھاومل دەفەرموى ﴿ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ
 وَلِقَوْمِكَ ﴿۲﴾ الخرف: ە، واتە: بىگومان ئەم قورئانە (ذکر) بۇخوت و
 بۇ كەلەكەت { ئەي پىفەمبەر (ﷺ) } واتە: شەرف و پىز و
 حورمەتە، ھەلبەتە ەمپ بەش دابەزىنى قورئان، ھىچ نەبوون،
 ە پىفەمبەرىش (ﷺ) ەكو (مەمدى) كورى (عبدالله) پىش
 ئەوہى خوا قورئانى بۇ دابەزىنى و ھەلبەزىرى بە پىفەمبەرى
 خۇي، كەس نەي دەناسى^(۱)، بەلام لەسايەي ەحى خواوہ و
 لەسايەي كىبى خواوہ، ديارە چۆن ناوى بەرز بۇ ە، ئەوہ ماناي

(۱) واتە، لەسەر ئاستى نىوہ دورگەي ەمەبى و دنهادا ناسراو نەبوو، ئەگەرنا بىگومان لەنىو تەرمو

ھۆزى خۇبدا ناووبانگى بەرزوپاكي ھەبووہ.

يەكەمى (ذکر)، مانایەكى دیکەى (ذکر) یانى: بیر خەرمو، وە بەراستی قورئان شەرف و پۈز و حورمەتە بۇ ھەر كەسەك كە ھەئىگرى، وە بیر خەرموشە، واتە ئەو پاستى پانەى كە سروشتى ئىنسان و فەيطرەتى ئىنسان پېيان ئاشناپە دەپخاتەوہ بىرى، چونكە خوا (سبحانہ و تعالی) لە قورئان دا ھىچى نەئاردو، وە لە شەرىعەتى خۆى دا كە لە قورئان و سوننەت پىكىدى، ھىچى نەئاردو، مەگەر فەيطرەتى ساغى ئىنسان و عەقلى سەلیمى ئىنسان، پىنى ئاشناپە و ھۆگرىەتى و دەپناسى، ئەگەر تەم و مژ و تەپ و تۆزى ھۆكارمەكانى دیکە لىى بگەرپن، وەكو لە فەرماپشتى پىنغەمبەردا (ﷺ) ئاماژەى پىكراوہ كە دەفەرموى: (مامن مولود الا يولد على الفطرة، فأبواه يهودانه أو ينصرانه أو يمجسانه) رواه البخارى: ۴۷۷۵، رواه مسلم بلفظ آخر، واتە: ھەموو مندائىك لەسەر فەيطرەت (واتە سروشتى خوا ناسى) لەدایك دەپى، دواپى دایك و بابى دەپكەن بە جوولەكە، پان دەپكەن بە نەصراپىنى، پاخود دەپكەن بە مەجووسى، كە مەبەست پىنى زىنگە و دەوربەرە.

۴- ناوى چوارەمى قورئان (الفرقان)، وەك خوا دەفەرموى:

﴿ تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْقُرْآنَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴾ الفرقان، واتە: بەرز و پاپەدارە ئەو كەسەى كە (فرقان)ى ئاردۆتە سەر بەندەكەى خۆى، تاكو ترسپنەربى بۇ جىھانپىيان، پاخود وریا

که‌روه بی، نه‌مانه چوار ناوه سهرگی یه‌که‌ی قورناتن و ههر چواریشیان له‌گه‌ل خودی قورناتدا پر به پیستن، واته خوا (سبحانه و تعالی) نهو ناوانه‌ی که بو قورناتی به‌کاره‌یناون له‌گه‌لی دا سه‌داسه‌د (مطابق) و پر به‌پیستن: قورناتن خوا ناوی لی ناوه (قرآن)، چونکه ده‌خویندریته‌وه، وه ناوی لیناوه (کتاب) چونکه نووسراوه و دنوووسریته‌وه، وه ناوی لیناوه (ذکر) چونکه شهره‌ف و ریژ و حورمه‌ته، وه بیرخه‌رمویه، وه ناوی لیناوه (فرقان) واته: جیاکه‌روه، ومکو خوا ده‌فهرموی: ﴿يَتَأْتِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَشْفُوا﴾ اللَّهُ يَجْمَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا ﴿ الأنفال: ۲۹، واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی پرواتان هیناوه! نه‌گهر پاریز له خوا بکه‌ن فورقانتان بی دبه‌خشی، واته: واتان لی دمکات، عه‌قل و دل‌تان وا لی دمکات که جیاوازی نیوان چه‌لال و چه‌رام و چاک و خراب و راست و چه‌وت و پاک و پیس، بکه‌ن.

ب - سیفه‌ته‌کانی قورناتن: خوا عزوجل به‌زور و مسف و ناوه‌لناو باسی قورناتی کردوه، به‌لام نیمه ده (۱۰) سیفه‌تی سهرمکییمان هه‌لبزاردوون:

یه‌که‌میان (العظیم) مه‌زن، گه‌وره، وه‌ک و خوا (سبحانه و تعالی) له سوورته‌تی (الحجر) دا، ده‌فهرموی: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَابِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ (۸۷) الحجر، واته: بیگومان چه‌وت له دووباره کراوه‌کان، وه

هورئانی مهزنیشمان بهتؤداوه، ههوت دووباره کراوهکان، پیغه مبر (ﷺ) له فهرموودهی سهحیحی خوئی دا فهرموویهتی مهبهست پیی سوورپتی فاتیحیه^(۱)، چونکه سوورپی فاتیحیه نایهتهکانی زور دووباره دمکرینهوه، کهواته: یهکی له سیفتهتهکانی هورئان، بریتیه له گهورهیی و مهزنیی (العظمة).

سیفتهتی دووم (الکریم) وهک خوا فهرموویهتی: ﴿إِنَّهُ لَقَرَّانٌ كَرِيمٌ﴾ (۷) الواقعة، که وهک باسمان کرد (کریم) واته: بهخشنده، یاخود بهریز و به حورممت.

سپیه: یهکی دیکه له سیفتهتهکانی هورئان (العلی) یه، (علی) واته بهرز، وهکو له سوورپتی (الزخرف) دمهفرموی: ﴿وَإِنَّهُ فِي أُولَى الْكِتَابِ لَدِينًا عَلِيًّا حَكِيمٌ﴾ (۴) الزخرف، واته: وه بیگومان ئەم هورئانه له ئەصلی کتیبدا { که زوربهی توپزمرهوان دهئین، مهبهست پیی (اللوح المحفوظ)ه } لهلامان بهرزه و هسه لهجیه.

سیفتهتی چارهمی بریتیه له (الحکیم)، وهک له سوورپتی (لقمان) دا دمهفرموی: ﴿تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ (۲) لقمان، واته: نا ئەو نایهتانه هی کتیبیکی هسه لهجین.

(۱) وهک فهرمویهتی، (الحمد لله رب العالمین) هی السبع المثانی والقرآن العظيم الذي اوتيته) رواه البخاري ولبوداود والنسائي وابن ماجه.

پېنجه م: سيفه تيكي ديكه قورئان (العزيز)، واته: زال و بالادست، (عزيز) له زمانى عه پرهبى دا دهلى: (من هو ممنوع الجانب) واته: كه سيك كه كهس پي ناويزى و ناتوانى له بهرامبهرى دا بوهستى، وهك له سوورمى (فصلت) دا دمفهرموى: ﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ﴾ فصلت، واته: وه نه م قورئانه كتبيكي زال و بالا دسته، دوايى دمفهرموى: ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ فصلت، واته: هه له و نارپكي پرووى تيناكات نه له پيشى نه له دوايه وه، واته: له هيچ لايه كه وه ناحه قى تيدا نيه و ناحه قى پرووى تى ناكات، ياخود نه له رابردوودا نه له داهاتوودا هه له و نارپكي پرووى تيناكات.

شه م: سيفه تيكي ديكه قورئان بريته (المبارك)، وهك له سوورمى (ص) دا، خوا دمفهرموى: ﴿كَتَبْنَا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ ص، واته: نه مه كتبيكي به پيزه بو لاي تومن ناردوه، تاكو له نايه ته گاني وردبنه وه، وه بيچكه له خاومن عه قلان كهس په ند و مرناگرى. (مبارك) واته: به پيز، (بركة) به گوميك ده لىن ناوى تيدا راوستابى، وه كه دمگوترى، نه و شته بهر كه متى تيدا به يانى زور و به پيزه و بهر كه دمگرى و زور ده خايه نى، په كيك له سيفه ته كان كه خوى بى وپنه (سبحانه

وتعالی) خۆبیان پی و هسف دمکات بهر مکه‌ته؛ وهک دمفه رموی؛
 (تَبَارَكَ الَّذِي) واته؛ خوای بهر و مردگار بهر دموامه و خیر و بهر مکه‌تی
 بهر دموامه، که واته؛ (المبارک) واته؛ به پیژ به بهر مکه‌ت، هه‌لبه‌ته
 زۆر بهی کورده واریی خۆمان وشه‌ی؛ (مبارک) به مانای؛ موفه‌په‌ک
 به‌کار دینن، ده‌لین؛ نهو شته موباره‌که، یانی؛ موفه‌په‌رکه، به‌لام
 وشه‌ی (مقدس) مانایه‌که‌ی وایه، واته پیژ و پاک، به‌لام وشه‌ی؛
 (مبارک) یانی؛ (کثیر الخیر) خیری زۆره، بهر مکه‌تی زۆره، به‌پیزه،
 زۆر خیر دمه‌داته‌وه و زۆر جیی که‌لک سووده.

حه‌وته‌م؛ سیفه‌تیکی دیکه‌ی هورنات بریتیه له؛ (المبین)، وهک له
 سوورمتی (یوسف) دا دمفه رموی؛ ﴿الرَّ تَاكَ ءَايَتِ الْكِتَابِ الْتَيْنِ ﴿١﴾﴾
 یوسف، واته؛ نه‌لیف لام را، نهو نایه‌تانه هی کتیبیکی رۆشنن،
 یاخود رۆشن که ره‌هون، وه‌کو پیژتر باسما‌ن کرد.

هه‌شته‌م؛ سیفه‌تیکی دیکه‌ی هورنات (المهین)ه، وهک له سوورمتی
 (المائدة) دا خوای داد‌گه‌ر دمفه رموی؛ ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
 مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ﴾ المائدة: ٤٨، واته؛ وه
 کتیبمان به‌هه‌ق ناردۆته سه‌ر تۆ، که هه‌رجی له پیژ خۆی دا
 بووه به‌راستی ده‌زانن، واته؛ کتیبه‌کانی پیژ خۆی به‌راست
 ده‌زانن (وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ) وه به‌سه‌ر‌پشیمانوه چاودیره، (مهین) یانی
 چی؟ یانی چاودیره و مشوور خۆر و به‌سه‌ر را‌گه‌پشتوو،

ھەممەنەتى بەسەرياندا ھەيە، واتە: خستونىيە ژۇر پركىف و چاودېرى خۇيەو، لەبەرئەو ە كە ھەرچى لە كتیبەگانىدىكەدا گۆررابى، ياخود لەبىر كرابى، قورئان، ئەگەر بە پىويستى زانىبى، ومبىر خەلكى ھىناومتەو، ياخود راستى كردۆتەو.

نۆيەم: سيفەتئىكى دىكەى قورئان برىتيە لە: (المصدق)، وەك لە سوورەتى (آل عمران) دا دەفەرموى : ﴿ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ آل عمران: ۳ واتە: كتیبى ناردۆتە سەر تۆ بە ھەق، كتیبەگانى پىش خۇى بەراست دەزانى، واتە: ئەصلەكەيان بەراست دەزانى، ھەر لە: (صحف إبراهيم) كە ناوى ھاتو، ھەتاكو تەھوراتى مووسا و زەبوورى داوود و ئىنجىلى عيسا، سەلات و سەلامى خوا لەسەر ھەموو پىغەمبەران بى، وە ھەموو كتیبەگانى دىكەى خوا كە ناويان نەھاتو، چونكە ھىچ كام لە پىغەمبەران نەبوون (عليهم الصلاة والسلام) كە خوا پەياميان بۆ نەنپىرى، جا ئەو پەيامە چ دوايى كرابىتە كتیب و نووسرابىتەو، وەكو (صحف) و (تەورات) و (زەبوور) و (ئىنجىل) و (قورئان)، وە، چ نەنووسرابىتەو، بەلام ھىچ پىغەمبەرىك نەبوو كە خوا پەيامى بۆنەنپىرى، وەلە ئەصلىش دا پەيامەكە بە شەفەھىي و زارەكىي بوو و دوايى نووسراومتەو، جگە لە تەورات كە ھەندىكيان دەلئىن تەورات خواي پەرومردگار ھەر بە نووسراومىي لەسەر

(الواح) بؤ موسای هیئاوه (علیه الصلاة والسلام)، که لهوش دا مشت ومړېک ههیه له نیوان زانایان دا، کهواته؛ هورپان کتیبهکانی پیش خوی نهسلهکهیان بهراست دهمزانی، که له خواوه هاتوون، بهلام نهک واقعی نیستایان، که بیگومان دواى نهوهی که دستکاری کراون و گورپراون، هورپان تیبینی لهسهریان ههیه و ههلهکانیان راست دهکاتهوه، بهلام دهفهرموئ نهسلهکهیان راسته و نهوانه ههموویان له نهسل دا وحی و پهیامی خوا بوون و ناردوونی.

سيفهتی دمیهم؛ و کوتایی که نیمه باسمان کردوون، (المجید)ه، وهک له سوورپمتی(البروج) دا دهفهرموئ؛ ﴿بَلْ مَرْفُءًا مَّجِيدًا ﴿٥١﴾﴾ البروج وشهئ؛ (مجد) واته؛ پایه و شکو و شکومهندی و بهرزی، (مجید) واته؛ خاومن شکو، خاومن پایه. بهرز، (تمجید) واته؛ به بهرز دانان، به شکومهند و به بهرپز و بهرز تهماشاکردن، جا ئایا نهم و هسفانهی هورپان چیبیان ئی و مردهگیرئ؟ خوشک و براییانی بهرپز! نهومیان ئی و مردهگیرئ وهک عهړب دهلئین؛ (المجاورة مؤثرة) نزیکیی کاریگهره، له کوردهواریی خوئشان دا دهلئین؛ (گا له لای گا ببهستیهوه، نهگهر رنگی نهگري، خووی دهگري) بهلئى نزیکیی، کاریگهره، وهک له همرمايشتی پیغه مبههر (ﷺ) دا هاتوه؛ ﴿عَنْ أَبِي مُوسَى ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " إِنَّمَا مَثَلُ

الْجَلِيسِ الْحَالِجِ وَالْجَلِيسِ السَّوْمِ، كَمَا مِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُخْزِيكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكَبِيرِ، إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً. ﴿ رىاء البخارى و مسلم . واته: وپنهى هاوهلى باش و هاوهلى خراب، وهكو عهتر فروش و كووره چيى وايه، كابراى عهتر فروش، كه لئى نزيك بى، يان بوئخوشت دهكا يان لئى دهكړئ، يان بوئى خوشت بوئى، كابراى ناسنگهر و كووره چييش، نهگهر بهرگيشت نهسووتئى (به تهفه تهق چارزت دهكاو) بوئىكى ناخوشى لئدمكهى.

ئەم وەسفانە ئەو دەگەپەنن كە ئىمە بە ئەندازەى ئەو كە هەلگري قورئان دەبين و لە قورئان نزيك دەبين و لە خزمەت قورئان دا دەبين، ئەم سيفهتانه لە قورئان كەسب دەكەين: (عظمة) و (كرامة) و (علو) و (حكمة) و (عزة) و (بركة) و (بيان) (هيمنة) و (تصديق) و (مجد)، ئەم سيفهتانه و باقى ئەو سيفهتانهى دى كە خوا (سبحانه و تعالى) قورئانى پى وەسف كردوون، تۆ تەماشای مێژوو بكە، تەماشای ئەو مېللهتانه بكە كە دەستيان بە قورئانەوه گرتوه وهه لگري قورئان بوون، تاك تاكيان، تەماشای دەكەى، ياخود بەكو تەماشايان دەكەى، دەبينى ئەم سيفاتانەيان تیدا رەنگدەداتەوه، بۆ نموونە: عەرەب چى بوون ؟ واته: پيش ئەوهى قورئانيان بوئى، بەس دوايى بە كردهوه: (عظيم) بوون و (كریم) بوون و (علو) يان پەيدا كرد (علو) بە

مانا نیجایی په‌که‌ی، وه حکمه‌تیاں په‌یدا کرد و عزیزه‌تیاں په‌یدا کرد و بهره‌گه‌ت له ژیا‌نیا‌ندا په‌یدا بوو و هه‌تا دوا‌یی، هه‌روه‌ها له دوا‌ی وانیش هه‌موو نه‌و میله‌تانه‌ی دیکه که ده‌ستیاں به هورپانه‌وه گرتوه، پی‌ی به‌رز بوونه‌ته‌وه، وه‌کو هه‌رمایسته‌که‌ی پی‌غه‌مبهر (ﷺ) ده‌فه‌رموی: "إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ" رواه مسلم: ۸۱۶، واته: خوا به‌م هورپانه که‌سانیک به‌رز ده‌کاته‌وه و که‌سانیکیش نزم ده‌کاته‌وه، نه‌وانه‌ی دژی هورپان بن نزم ده‌بنه‌وه و نه‌وانه‌ی له‌گه‌ل هورپانیش دا بن و له خزمه‌تی دا بن، پی‌ی به‌رز ده‌بنه‌وه، بی‌ی نه‌وه‌ی مه‌به‌ستیاں به‌رز بی‌ی، هه‌لبه‌ته که‌سیک مه‌به‌ستی به‌رز بی‌ی، به هورپان به‌رز نابیته‌وه، ده‌بی تو مه‌به‌ستت نه‌وه‌بی هورپان به‌رز بکه‌یه‌وه و که‌لامی خوا به‌رز بکه‌یه‌وه، نه‌وجار بی‌ی نه‌وه‌ی خو‌ت بته‌وی خوا ناوت به‌رز ده‌کاته‌وه و پایه‌ت به‌رز ده‌بیته‌وه، وه‌کو هاوه‌لانی به‌رپی پی‌غه‌مبهر (ﷺ) و پیشینی چاکمان له پیاوان و له نافرمتان، به نه‌ندازه‌ی نه‌وه که له‌هورپانه‌وه نزیك بوون و له خزمه‌ت هورپان دا بوون، به‌رز بی‌ی هه‌موو سیفه‌ته چاکه‌کانی دیکه که له‌هورپان دا هورپانیاں پی‌ی وه‌سف کراوه، تی‌یا‌ندا په‌نگیاں داوه‌ته‌وه .

بیرگی سینه م: نامانجی نیردرانی قورئان:

با بزانی قورئان بؤچی نیردراوه ؟ دیاره خوا(سبحانه و تعالی) له زور شوین له قورئان دا پرونی کردوته وه که قورئانی بؤچی ناردوه، بؤ وینه: له سوورمتی (ابراهیم) دا دمفه رموی: ﴿الرَّ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلَى صِرٰطِ الْمَرْزِقِ الْحَمِيدِ ﴿۱﴾ ابراهیم واته: بهناوی خوی به بهزی و بهخشنده، نهلیف، لام، را، نه مه کتیبیکه ناردومانه بؤلای تۆ تاکو خه لکی بی له تاریکایه کان دهره پینی به رهو پؤشنایی، به مؤلمتی پهرومردگاریان، به رهو راسته شه قامی خویه کی بالاً دهستی ستایش کراو، که واته: قورئان بؤچی هاتوه و نامانجی نیردرانی قورئان چی په ؟ نهومیه که خه لک دهره پینی له تاریکایی یه کان به رهو پؤشنایی، له تاریکایی کوفر و نیلحاد، به رهو پؤشنایی نیمان، له تاریکایی زولم، به رهو پؤشنایی عه دالمت، له تاریکایی په رته وازمی و بی سر و بهرمی و ناکوکی و دوو بهرهمی، به رهو پؤشنایی بریه تی و ته بایی و پیکه وه گونجان، له تاریکایی رهوشت نرمیی، به رهو پؤشنایی رهوشت بهرزی، له تاریکایی بی نامانجیی له زیان دا، بؤ پؤشنایی نامانج داری له زیان دا، تا کو تایی، له هموو تاریکاییه کان به رهو همو و پؤشناییه ک، ههروما له سوورمتی (الاسراء) دا خوا دمفه رموی: ﴿اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ یَهْدِی لِلّٰی هِیَ اَقْرَبُ ﴿۹﴾ الْاِسْرَء: ۹ واته: بیگومان نه م قورئانه خه لک

پېنمىيى دىمكا بەرمو پېبازىك كە راسترىنە، چاكترىنە، لەچ
 روويەكەوہ؟ لەھەموو روويەكەوہ: لەپرووى فەرموہ، لەپرووى
 عەقىدەوہ، لەپرووى عىبادەتەوہ، لەپرووى ئەخلاق و پەشتەوہ،
 لەپرووى نادابى كۆمەلايەتى يەوہ، وە لەپرووى حوكم و سىياسەتەوہ،
 لەھەموو روويەكەوہ قورئان خەلكى پېنمىيى دىمكا، بەرمو
 چاكترىن و راسترىن.

جا ئايا بەلگەمان چىيە؟ بەلگەمان مېژووويە، وەبەلگەمان ئەوويە
 كە ھەر كەسى بە عەقلى سەلىم تەماشاي قورئان بكا دەبىنىت و
 دەزانى و دۇنيا دەبى، كە قورئان بەرمو راسترىن و چاكترىن و
 تەواو ترىن ژيان، خەلكى پېنمىيى دىمكات، وە لە سوورپەتى
 (التكویر) دا خوا دەفەرموى: ﴿إِن مَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكَ لَتَأْتِيَكَ آيَاتُ الْكُورِ﴾
 يَسْتَقِيمُ ﴿١٨﴾ ۛ التكویر واتە: ئەم قورئانە تەنبايىر خەرموويە، ياخود
 شەرف و پېزە، بۇجىھانىيان بۇ ھەر كامىك لە ئىوہ كەبىھوئ
 پاست بى، كەواتە: قورئان بۇچى ھاتوہ ؟ بۇ ئەوھى خەلك پاست
 بن و لە ھەموو جۆرە چەوتىي و لارىيەك دەرباز بن، پاست بن
 لەگەل خوا دا، پاست بن لەزاتى خۇياندا، پاست بن لەگەل خەلك
 دا، وە پوالتەيان پاست بى و، دەرونيان پاست بى و، لەھەموو
 لايەنەكانى ژيانيان دا پاست بن و دوور بن لەلارىي و خوارىي و
 چەوتىي، ھەئەتە دەگونجى زۆر لەبارەي ئەوھوہ قەسەبەكەين،

ئەرگى سەرھامان بەرانبەر بە قورئان

كەئامانجى نۆردرانى قورئان چىيە، بەلام بەومندە ئىكتىفا
دەكەين، بۇ ئەومى لەھەر بەرگەيەى فرىاى شتى بکەوين.

بىرگە چوارەم: چۇنيەنى دابەزىنى قورئان:

بەپراستى ئەم بابەتە بابەتتىكى گىرگە كە ئايا قورئان چۇن دابەزىو، چۇن لەلايەن خواو بەجىبىرل دا (عليه السلام) دابەزىنراو بەسەر دلى موبارەكى موھەممەد (ﷺ)؟، جا بەسەرئىچ دانى ئەم چەند ئايەت و فەرمايشتەى پېغەمبەر (ﷺ)، زۇر جوان بۇ مان رووندەبېتەو كە قورئان چۇن دابەزىنراو؟ چونكە بەلى ئىمە ھەموومان بەكورتىي دەزانين كە قورئان لەلايەن خواو ھاتو، بەلام ئايا چۇن دابەزىو ؟ ئەو بەپىوستى بە روونكرنەو تەفصىل دەكات، جا ئىمە ئىستا خەرىكى ئەو روونكرنەو مەين: خوا تبارك و تعالى فەرموويەتى: ﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَلِمًا أَوْحَيْنَا إِلَيْ نُوْحٍ وَاللَّيْتَنَ مِنْ بَدْوَةٍ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ إِزْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَأَاتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿۳۳﴾ النساء، واتە: ئىمە وھىيىمان بۇتۇ ناردو، وھى چۇن وھىيىمان بۇ نووح و پېغەمبەرانى دوای وىش ناردو، وھى سىروشمان^(۱) بۇ ئىبراھىم و ئىسماعىل و ئىسھاق و يەعقوب و ئىسبابط و عىساو ئەبىوب و يونس و ھاروون و سولەيمان، كىرودو زەبوورىشمان بە داوود داو، كەواتە: ھەمان شىو دابەزىنى وھى و پەيام كە بۇ نووح و پېغەمبەرانى دىكە عليھم

(۱) وھى، سىروش.

السلام، هاتوه بهههمان شیوهش بو موحه ممد (ﷺ) هاتوه، نینجا له سوورمتی (الشوری) دا خوا (سبحانه و تعالی) روونتری دمکاتهوه، که چون چونی وهی بو پیغه مبهرا ناردوه. ﴿ وَمَا كَانَ لِشِرِّ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ﴿٥١﴾ ۞ الشوری واته: وه هیج بهشهریک بوئی نیه خوا قسهی لهگهان بکا، مهگهر به سروش (واته خسته دل) یان لهپشت پهردموه {خوا قسهی لهگهان بکا وهك موسا (ﷺ)} خوا له پشت پهردموه قسهی لهگهان کرد، وه موحه ممدیش (ﷺ) که لهشوی میعراجدا خوا له پشت پهردموه قسهی لهگهان کرد، یان نوینهریک بنیری و نهوی که دمیوهی بیگه مینى بیگومان خوا بهرزى کار به جییه. {واته: نوینهریک بنیری که جیریه و نهویس دهچینه سهر شیوهی نینسانیک، یاخود لهشیوهی دنکی جهرسدا، وهك له چه دیسهگاندا هاتوه} کهواته: بهگشتی هاتنی وهی بو پیغه مبهرا ن علیهم الصلاة والسلام سى جور بووه، یان خرانه دل بووه، یاخود له پشت پهردموه بووه، وهك قسه لهگهاندا کردن، یاخود فرشتهیهك خوی پهرهردگار ناردوویتی، جا نهو فرشتهیهش چ خوی بهرجهسته کردین له شیوهی نینسانیکدا، چ لهشیوهی دنکی زهنگولهو جهرس دا، نهو وهی یه به پیغه مبهرا نی خوا که یاندین .

وہ لہ سوورپەتى (النجم) دا خوا زۆر باش بۇمان پروون دەكاتەوہ،
 كە چۆن وەحى بۇ پىغەمبەرى كۆتايى موحەممەد (ﷺ) ناردوہ؟
 دەفەر موئى، ﴿يَسْمِعُ اللَّهُ الرَّغِيْبَ، وَالنَّجِيْرَ إِذَا هَوَىٰ ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۝٢
 وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝٤ عَلَّمَهُ شَدِيْدُ الْقُوَىٰ ۝٥ ذُو مِرَّةٍ
 فَاسْتَوَىٰ ۝٦ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩
 فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۝١٠ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۝١١ أَفَتَسْتَوِيْدُهُ عَلَىٰ مَا بَرَىٰ ۝١٢
 وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۝١٣ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۝١٤ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۝١٥ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا
 يَغْشَىٰ ۝١٦ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ۝١٧ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ۝١٨ أَفَرَأَيْتُمْ اللَّذَاتِ
 وَالْمُرْزِقَىٰ ۝١٩﴾ النجم لہم (۱۹) نایمەتەدا خوا سبحانہ وتعالی زۆر بە
 وردیى باسى چۆنیەتى وەحى ھینانى جیبریىل دەکا
 بۇ موحەممەد (ﷺ)، سەرھەتا نایمەتەکان ھەر بە خیرایى
 تەرجمە دەکەم، دەفەر موئى؛ بەناوى خواى بەبەزھى بەخشنە،
 سویند بە ئەستیرە کاتى كە ناوا دەبى، (یاخود ھەلەدەومرئى)،
 ھاوہلەكەتان {واتە موحەممەد (ﷺ)} نە پىلى لى تىك چووہ و
 نە سەرگەردان بووہ، وە لہ ئارەزووہ وە قسە ناکات، بەلکو ئەوہى
 كە دەپلى {واتە؛ ئەو ھورپانەى كە دەپلى} سروش و پەيامى
 خواپە بۇى ھاتوہ، فریشتەپەكى زۆر خاومن ھیز فیری دەکا، زۆر
 شكلى و شیوہپەكى جوانى ھەپە و زۆر پىك و پىكە {كە مەبەستى
 جیبریله} پەكلىك لەو جارانه لہ ناسوى بەرز بوو {كە خوى

پېشانى موحەممەد (ﷺ)دا { دوايى نزيك بۆۈە و شۆر بۆۈە، ھەتا ئەومندە } لە پېغەمبەر (ﷺ) { نزيك بۆتەۈە، ۈەك دوو كەۈانەي بەرانبەريەك، نئجا ئەو سروسەي بۆ بەندەكەي خوا نارد كە بۆي نارد، عەقلى } پېغەمبەر (ﷺ) ياخود دلئى، چونكە (فؤاد) بە ماناي عەقل و بە ماناي دلئيش ھاتوہ { بەھەلەدا نەچۈۈە لەۈە دا كە بىنى { راست جىبرىلى بىنى } جا ئايا موجدەلەي لەگەل دا دەكەن { ياخود لئى لە گوماندان } لەۈدا كە دەيبىنى ؟ بېگومان جارىكى ديكەش بىنى { واتە: لە شىۈەي خۆي دا جارىكى ديكەش جىبرىلى بىنى، ئەگەرنا چەندان جار لەشىۈەي مرؤف دا بىنيويەتى، نئجا لە كوئ دا بىنى؟ } لە لاي درەختى كۆتايى { كە ۈا ديارە كۆتايى دروستكراۈەكانە } ۈە لەلای درەختى كۆتايى يە ئەۈ بەھەشتەي كە جىگاو مەئۈايە { بۆ ئيمانداران } كە ئەۈ درەختە دادە پۆشى، ئەۈەي كە دايدەپۆشى، چاۈي { پېغەمبەر (ﷺ) } لاي نەداۈ بئى فەرمانىيشى نەكرد، بېگومان ژمارەيەك لە نيشانە گەۈرەكانى بەرۈەردگارى خۆي بىنى .

ئىستاش با سەرنجى چەند فەرۈودەيەكى پېغەمبەريش بەدين لەۈ بارەۈە كە بە ۈردىي تيشكمان بۆ دەخەنە سەر مەسەلەي چۆنيەتى ھاتنى ۈەحى:

۱- عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ الْعَارِثَ بْنَ مِثْثَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ يَأْتِيكَ

الْوَحْيُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَخْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ مَنْحَلَةِ الْجَرَسِ، وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ فَيُنْفِصُمُ عَلَيَّ، وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَخْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِي الْمَلِكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ". رواه البخاري: ٢.

واتە: داىكى بىر واداران عائشە دەگىرىپتەوۋە كە (الْحَارِثُ بْنُ هِشَامٍ) دەپرسى: ئەي پېغەمبەرى خۇا چۇن وەھىيىت بۇ دى؟ ئەوئىش دەفەرمۇي: ھەندىك جار وەك زىرىنگانەۋەي جەپەس بۇم دى، كە ئەوۋە زۇر لەسەرم قورسە، كاتىك كۇتايى پى دى {واتە دەنگەكە دەپرى} تىي گەيشتووم ئەۋەي كە گوتوۋىيەتى، وە ھەندىك جارەن فرىشتەكە بۇم دەچىتە سەر شىۋەي پىاۋىك قسەم لەگەل دا دەكا و، ئەۋەي كە دەيلى لىي وەردەگرم و تىي دەگەم .

٢- عن عائشة رضى الله عنها: (وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيُنْفِصِمُ عَنْهُ، وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَّقِصَدُ عَرَقًا) رواه البخاري: ٢. عائشە خۇا لىي پازى بى {ھاۋسەرى بەرپىزى پېغەمبەر (ﷺ)} دەلى: پېغەمبەرى خۇام دەيىنى لە رۇزى زۇر سارددا كە سەرمایەكەي زۇر ساردبوو وەھى بۇ دادەبەزى، كاتىك كە وەھى يەكە كۇتايى پىدەھات، نىۋچەۋانى پېغەمبەر (ﷺ) زەنگول زەنگول نارەھەي لى دەچۇپرايەۋە .

٣- عن عبادة بن الصامت "كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ، كَرِبَ لِذَلِكَ، وَتَرِيدَ وَجْهَهُ، وَغَمَضَ عَيْنَيْهِ". رواه مسلم.

واتە: پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كە وەحى بۇ دادەبەزى، زۆر نارەھەت دەبوو وە دەم و چاۋى دەگۆرپا و چاۋىشى دەنووقاندىن .

۴- (زىد بن ثابت) شتىكى دىكەمان بۇ دەگىرپىتەو و زىاتر بۇمان وينا دەكا كە وەحى بۇ پېغەمبەر (ﷺ) دا بەزىو، چەند قورس بوو: (عن زيد بن ثابت قال فأنزلَ اللهُ على رَسولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ فَخْدُهُ عَلَى فِخْذِي فَتَقَلْتُ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ تَرَضُ فِخْذِي)، رواه البخاري: ۶۸۶۶. دياره رۇزىك پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە تەنىشتى زەيد دانىشتو و رانى پېغەمبەر لەسەر رانى زەيد بوو، دەلى: كە وەحى بۇ دابەزى رانى لەسەر رانم بوو، رانى هېندە گران بوو هەتا ترسام كە رانم وردىلى لە بن رانى دا، واتە ئەوئەندە قورسايم گەپىشتى .

۵- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، هَلْ تُحَسُّ بِالْوَحْيِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نَعَمْ، أَسْمَعُ صَلَاةَ الْمَلَائِكَةِ، ثُمَّ أَسْكُتُ عِنْدَ ذَلِكَ، فَمَا مِنْ مَرَّةٍ يُوحَى إِلَيَّ إِلَّا ظَنَنْتُ أَنَّ نَفْسِي تُقْبَضُ" ، رواه احمد. عەبدوللاى كورى عەمرى كورى عاص، خوا لەخۆى و بابى رازى بىت دەلى لە پېغەمبەرم پرسى، ئايا ئەى پېغەمبەرى خوا هەست بە وەحى دەكى كە بۆت دىت؟ ئەوئەندە فەرمووى: بەلى، دەنگى زەنگۆلە و جەرەس دىتە بەر گويم، كە ئەوئەندە بى دەنگ دەم، وەھىچ جارىك نىە

وه‌حیم بؤ بیئت، مه‌گهر گومان دهبه‌م که نه‌وجاره رووحم
له‌گه‌لی دهر بچیت {نه‌ومنده قورسه} ۱ .

چهمک و واتای وشه‌ی (وحي): له‌ زمانی عه‌رپییی دا ده‌لیت^(۱) :
(الوحي: الإعلام الخفي السريع) واته: وه‌حی ناگادار کردنه‌ومیه‌کی
پهنه‌انی خیرایه، شایانی باسیشه‌ که وشه‌ی (وحي) له‌ فورئاندا به
شه‌ش مانایان به‌کار هاتوه:

۱- به‌مانای خورپه (إلهام) هاتوه، وه‌ک خوا فه‌رمووپه‌تی: ﴿وَأَوْحَيْنَا
إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ﴾ القصص: ۷، واته: وه‌ وه‌حیمان بؤ دایکی
مووسا نارد که شیری بدمیه، هه‌لبه‌ته دایکی مووسا علیه‌ما السلام
پیفه‌مبهر نه‌بووه و وه‌حیش ته‌نیا بؤ پیفه‌مبهران دیت به‌ مانا
زاراومیه‌که‌ی، که‌واته: لیرده‌دا مه‌به‌ستی له‌ (وحي) نیله‌امه، واته:
خستمانه‌ دلّی دایکی مووسا که شیر بده به‌ مووسا وه‌هرکات لی‌ی
ترسای، بیخه‌ تابووتیکه‌وه و به‌ رووباری دا بده.

۲- وه‌ (وحي) به‌ مانای نیله‌امی غه‌ریزمیش هاتوه، که خوا بؤ
ژیان داران و زینده‌مورانی داناوه، وه‌ک له‌سوورپتی (النحل) دا
ده‌فه‌رموی: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ﴾ النحل: ۶۸ واته: وه‌ به‌رومردگارت
سروشی نارد بؤ هه‌نگ ﴿میش هه‌نگوینه﴾ واته: فی‌ری کرد، که

(۱) مفردات الفاظ القرآن) تراغب‌الاصبه‌انی ص ۸۵۸، وه‌ (المعجم الوسیط)، ص ۱۰۱۹.

مه‌بهستی حالته غه‌ریزمیهتی که بهو شیویه رهفتار دمکات که خولقاندوویهتی.

۲- وه به مانای نامازهو ره‌مزیش دئی، وهک خوا فه‌رموویهتی: ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝۱۱﴾ مریم، واته: زمکه‌رییا له میحراب چوووه دهر نامازهی کرد بؤ فه‌ومه‌که‌ی که به‌یانیان و ئیواران خوا به پاک بگرن.

۴- وه وه‌حی له هورئان دا به مانای وه‌سوسه‌ش به‌کار هاتوه، واته: خوتخوته‌ی شه‌یتانه‌کان، وهک خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَٰيَطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ عُرْوًا ۝﴾ الأنعام: ۱۱۲، واته: وه بؤ ههر کام له پیغه‌مبه‌ران شه‌یتانه‌کانی مروؤف و جن‌دمان کردوته دوزمن، هه‌ندیکیان فه‌سی بریقه‌داری فریودهر بؤ هه‌ندیکیان دهنیرن.. که بیگومان به‌مه‌به‌ست پیی نه‌ومیه که شه‌یتانه‌کانی جن‌د فی‌ری شه‌یتانه‌کانی مروؤفی ده‌کن.

۵- مانایه‌کی دیکه‌ی وه‌حی فی‌رکردنی خواجه بؤ فریشته‌کان، وهک خوا ده‌فه‌رموی: ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ ۝﴾ الأنفال: ۱۲، واته: کاتی په‌رومردگارت وه‌حی دهنارد بؤ فریشته‌کان که من له‌گه‌ئانم....

۶- مانای شه‌شه‌می وه‌حی نه‌و مانا زاراوه‌ییه یه که ده‌یزانین و زیاتر باوه، که بریتیه له ناردنی په‌یام بؤ پیغه‌مبه‌ران علیه‌م

الصلاة والسلام وهك خوا فهرموویمتی، ﴿ إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا
إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْكَ إِذْ هَبَسَ رِجْلَيْهِ فِى الدُّنْيَا وَإِنَّا نَسُفُّونَ أُولَئِكَ
وَالْأَسْبَاطِ ۚ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ ۚ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا ﴿١١٣﴾ ۚ
النساء، واته؛ ئیغه سروشمان بۆ لای تو ناردوه وهك چۆن سروشمان
بۆ لای نوح و پیغه‌مبهرانی دواى شه‌ویش ناردوه، وه وه‌حییمان بۆ
لای ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسه‌حاق و یه‌عقوب و ئه‌سباط و
عیساو ئه‌ییوب و یونوس و هاروون و سولهیمان ناردوه، وه
زه‌بوورمان به داوود داوه.

ئنجای پیویسته بزانی که سهره‌تاو ده‌سته‌پیکى دابه‌زینی وه‌حی بۆ
پیغه‌مبهری کۆتایی له‌شه‌وی (٢١) په‌مه‌زانی په‌که‌م سالی
پیغه‌مبهرایه‌تی دا بووه، ئه‌وشه‌وش به شه‌وی قه‌در ناو‌نراوه؛
﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ ۚ الْقَدْر، وه به شه‌ویکی موباره‌مکیش
ناو‌نراوه؛ ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ ﴿٢﴾ ۚ الدخان: ٣، وه ئه‌و مانگه‌ش
مانگی په‌مه‌زانه؛ ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ﴾ البقرة: ١٨٥ (١)

(١) به‌روانه، (بوخته‌ی زه‌انامه‌ی پیغه‌مبهری خوا صلی الله علیه وسلم و دهرس و به‌نهمکانی) جه‌ایی

دووه، ٢٠١١، لایه‌ره (٨٧ تا ٧٩) {دابه‌زینی وه‌حی له چ رۆژو مانگیگ دبه‌ووه} ١٩

بهرگی پنجم: ژمارهی سوورته و ثابت و وشه و بیته‌کانی قورئان:
 زانایانی نیسلام په‌حمته‌ی خویان لیبیت، زور خزمته‌ی قورئانین
 کرده، له هموو پروویکه‌وه، نایته‌کانی قورئان نه‌وه دیاره
 چندن، وه سوورته‌کانی دیاره ژماره‌یان چندن، به‌لام نه‌وان
 وشه و بیته‌کانیشیان ژاردوون! شایانی باسیشه هرکام له وشه‌ی
 (سوره) و وشه‌ی (آیه) له قورئان دا هاتوون، بؤ وینه: خوا
 فهرموویته‌ی: ﴿سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ لِّتُنذِرَ لِمَنْ كَفَرَ ۝﴾
 النور، واته: نه‌مه سوورته‌یکه ناردوومانته خوار و پیویستمان
 کرده، وه چندان نایته‌ی رۆشمنان تیدا ناردوونه خوار به‌لکو
 پهنده‌ی وهریگرن. وشه‌ی: (سُورَةُ) به‌مانای پایه‌ی بهرز دیت و
 به‌مانای شووره‌ی شاریش دیت، ناشکراشه نه‌وه کۆمه‌له نایته‌تانه که
 ناویان لینراوه (سُورَةُ)، هم پینگه‌وه پایه‌ی بهرزیان همیه و، هم
 هر سوورته‌یکیش وه‌ک شووره‌ی ده‌وره‌ی چندن نایته‌یک‌ی داوه و
 کۆی کردونه‌ته‌وه، وشه‌ی (آیه) یش به‌مانای نیشانه (علامة) دی،
 وه ژماره‌ی سوورته‌کانی قورئان (۱۱۴) یه‌وه نه‌مه په‌ک دهنگی
 زانایانی له‌سهره، به‌س راجیاییه‌کی گچکه همیه، ههندیکیان
 گوتووینانه: ژماره‌یان (۱۱۴) سوورته، له‌بهر نه‌وه‌ی (الأنفال) و
 (التوبة) یان پیکه‌وه حساب کردوون، نه‌ویش له‌بهر نه‌وه‌ی که
 ﴿يَسْمِعُ اللهُ أَلْسِنَ الْغَيْبِ﴾ یان له نیواندا نیه، به‌لام نه‌وه راجیاییه‌کی

بجووکه و له راستی دا قورئان (۱۱۴) سوورته لهو (۱۱۴) پهش (۸۶) یان بهر ای زوربه ی زانایان له مهککه دابهزیون، واته: (۲/۲) دوو لهسر سی ی قورئان، وه (۲۸) یشیان، که (۲/۱) پهک لهسر سی ی قورئان دمکات، له مهینه دابهزیون، وه لهباری ژمارهی نایهتهکانی قورئانهوه، له نیو زانایان دا تا راددمیهک را جیایی همیه، دواپی بوئان پروون دمکه مهوه را جیاییه که لهبر چی په، ژمارهکانیش نه مانه: (۶۲۰۴) و (۶۲۱۴) و (۶۲۱۹) و (۶۲۲۵) و (۶۲۲۶) و کوئا ژماره (۶۲۳۶) مو که میکی زور که میش دهلئین (۶۶۶۶) که نهوه پیم وایه ههر لهسر زمان خوشه، نهگه رنا به لگه یه کی وای لهسر نیه، جا نایا هوکاری را جیایی زانایان له ژمارهی نایهتهکاندا چی په؟ نایا هیج کامیان گوتویانه: نه م رسته یه نایهته و یه کی دیکه بلئ: نایهت نیه؟! له وهلام دا دهلئین نه خیر، په لکو مهسه له کورتیی و دریزی نهو رستانه یه که نایهتهکانیان لی پیک دین، بو وینه: له سوورتهی (الماعون) دا خوا دهفرموی: ﴿ اَرْءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالَّذِي ﴿۱﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيْمَ ﴿۲﴾ وَلَا يُحِصُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِيْنِ ﴿۳﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّيْنَ ﴿۴﴾ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ﴿۵﴾ الَّذِيْنَ هُمْ يُرْءَوْنَ ﴿۶﴾ وَيَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ ﴿۷﴾ ۝ الماعون، نهگه ر سهرنجی نه م جهوت نایهتهی سوورتهی (الماعون) بدمین، بو مان دمردمکه وی که دمگونجی نایهتهکانی ژماره: (۲/۲) بکرینه نایهتهک، ههروهها نایهتهکانی

ژمارە: (۵۰۴)، ۋە ئايەتەكانى ژمارە: (۷۰۶) لە ھالىك دا كە ئىستا ھەر كامىكىيان ئايەتتىكى سەر بەخۆيە، ئنجا كورتىي و درىژىي پرستەكانى قورپان و ئايەتەكانە كە بوارى كۆشش (اجتھادى) زانايانى پسپۆرى تىدايە، بۆتە ھۆي راجىيىي زانايان لەسەر ژمىرىي ئايەتەكان دا، ديارە ھەتا پرستەكان درىژتر بن ژمارەي ئايەتەكان كەمتر و، ھەتا كورتترىش بن ژمارەيان زياتر دەيى. كەواتە: راجىيىي يەكە لە ژمارەي ئايەتەكان دايە، نەك لە خودى ئايەتەكان دا، كە ھەموويان لەسەرى يەكدەنگن، واتە: ھىچ زانايەك نەي گوتوۋ: ئەو وشەيە زىادە، يان ئەو ئايەتە زىادە، ياخود كەمە، ۋە ژمارەي وشەكانى قورپان: (۷۷۴۳۹) وشەيە ھەندىكىشيان گوتووويانە: كەمترە، يان زياترە كە ئەمىش ھۆكارەكەي چۆنيەتى بىكھاتە (تركيبى) وشەكانە، نەك كەم و زىادىي لە قورپان دا، ۋە ژمارەي پىتەكان (۳۴۰۷۴۰) ۋەك (ابن كئىر) لە تەفسىرەكەي خۆي دا ھىناويەتى^(۱).

(۱) (الصباح المنير في تہذيب تفسیر ابن كئیر) ص ۱۴.

ہرگہی شہ شہم: ریز بہندی سوورہت و ٹاہتہکان چہنہ و کن
کردوچہتی ۱۹.

جاری زانایان ہموو لہسر ٹہوہ پھک دھنگن و پھک فسہن، کہ
ریز بہندی ٹاہتہکان بہ ودھی بووہ، کہ زانایان زاراوہیہکیان بؤ
بہکارہیناوہ دہلین: (توقیفی) واتہ: خوی پھرومردگار
پہفہمبہری (ﷺ) وھستاندوہ: کہ ٹہمہ سہرہ ٹاہتہ ٹہو ٹاہتہ
لہ دوی ٹہو ٹاہتہو لہ پٹش ٹہو ٹاہتہوہیہ، ٹہمہ ہمووی لہ
پٹی ودھی پھوہ دیاری کراوہ، بہلگہشیان زور شتہ پھکی لہ وانہ
ٹہم فہرموودھیہیہ: (عن ابن عباس عن عثمان كان النبي يُنزلُ عليه
الآيات، فيقول: "ضعوها في السورة التي يُذكرُ فيها كذا" رواه النسائي و
ابو داود و الترمذي و صححه الحاكم.) واتہ: (عبداللہ) ی کوری
(عباس) لہ (عثمان) ہ وہ دھگیرتہوہ، خوا لہ ہموویان رازی بی،
دہلی: پہفہمبہر (ﷺ) ٹاہتی بؤ دادبہزینران، دھیفہرموو: ٹہو
ٹاہتہانہ لہ فلان سوورہتہ کہ فلان شتہی تیدا باس دھکری،
دابنین، لہ رپواہتی دیکہدا ہاتوہ، دھیفہرموو: ٹہم ٹاہتہ بچمنہ
نیوان فلان ٹاہتہ و فلان ٹاہتہ، کہ شوینی ٹاہتہکان ہمووی
بہدہست نیشان کردنی پہفہمبہر (ﷺ) بووہ، ٹہویش دیارہ خوی
پھرومردگار بؤی دیاری کردوہ، ٹہوہ بہ نیسبت ریز بہندی
ٹاہتہکانہوہ، بہلام ریز بہندی سوورہتہکان: (الفاتحة)، دوی

(البقرة)، دواپی (ال عمران)، وه (النساء)، و (المائدة) تا کۆتایی،
 نهوه شتیکی ناشکرا به که رهزکردنیان به پیی رهزبه‌ندی
 دابه‌زینیان نه‌بووه، چونکه به‌که‌مین نایه‌تانیک که دابه‌زین، نهو
 پینج نایه‌ته‌ی سوورته‌ی (العلق) بوون ﴿ اقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١ خَلَقَ
 الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝٣ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥ ﴾
 العلق، ننج دوا ی نهوه (المشر) و (الزمل) و... هتد، نه‌دی چۆن
 نهو رهز به‌ندی به کراون؟ زانایان لی‌رمدا دوو رایان همیه:
 همندیکیان ده‌لین: نهوه به نیجته‌یادی هاوه‌لانی به‌ره‌ز بووه، خوا
 لی‌یان رازی بی، که زانایان لی‌رمدا وهک زاراو‌یه‌کی تایه‌بت وشه‌ی
 (توفیقی) به‌کار دینن، به‌لام زۆر به‌یان ده‌لین: نه‌ویش دیسان وهک
 هی نایه‌ته‌کان (توفیقی) به‌و همر به وه‌حی بووه، وه به‌راستی من
 زۆر لهو مه‌سه‌له‌یه ورد بوومه‌وه و سهره‌نجان گم‌ه‌شتوومه نهو
 قه‌ناعته که رهزبه‌ندی زۆریه‌ی همره زۆری سوورته‌کان به
 فه‌رمانی پی‌غه‌م‌به‌ر بووه و ته‌وفیقی به، به‌لام همندیکیان وا
 پی‌ده‌جی ته‌وفیقی بی و نیجته‌یادی بی، نه‌م ده‌ق‌مش ده‌لاله‌ت
 له‌سه‌ر نهوه ده‌کا که همندی له سوورته‌کان - نالی‌م زۆریه‌یان -
 هاوه‌لانی به‌ره‌ز له کاتی کۆکردنه‌وه‌ی هورنان له دوو به‌رگدا، به
 نیجته‌یادی خویان رهز به‌ندییان کردوون: (عن ابن عباس قلتُ
 لِعُلْمَانَ بْنِ عَفَّانَ: مَا حَمَلَكُم عَلَىٰ أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَنَانِي،

وَإِلَىٰ بَرَاءةٍ وَهِيَ مِنَ الْمِثْنِ، فَقَرَرْتُمْ بَيْنَهُمَا، وَلَمْ تَكْتُبُوا، بَيْنَهُمَا سَطْرًا: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوَالِ؟ فَقَالَ عُثْمَانُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثِيرًا مَا تَنَزَّلُ عَلَيْهِ السُّورَةُ ذَاتِ الْعَدَدِ، فَإِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ - يَعْنِي مِنْهَا - دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ، فَيَقُولُ: "ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا"، وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا نَزَلَ بِالْمَدِينَةِ، وَبَرَاءةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ، وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَا بِهَا فَخَلَعْتُ أَتَهَا مِنْهَا، فَقَبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَمَّ بَيْنَ لَنَا أَتَهَا مِنْهَا. رواه أحمد و أبو داود و الترمذي و قال هذا حديث حسن صحيح، والحاكم و صححه ووافقه الذهبي.) .

واته: (عبدالوللای کوری عه‌بباس) ده‌لی به (عوسمان) م گوت، خوا لیان رازی بی، چ شتی‌ک وای لی‌کردن که سوورمتی (الأنفال) که له جووری (مثنی) یه، ببه‌نه لای سوورمتی (البراءة) که له جووری (مثنی) ه، وه دی‌پری (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) یشیان له نیوان دا نه‌نوو‌سن، وه له ری‌زی جهوت سوورمته دری‌ژمه‌کان (السبع الطوال) دای‌بنین؟ عوسمانیش گوتی: زور جارن پی‌غه‌مبهری خوا (ﷺ) سوورمتیکی چهند نایه‌تی بو ده‌هاته خوار، جا نه‌گهر شتی‌کی . واته له سوورمته‌که . بو هاتابیه خوار، هه‌ندی‌ک له وانه‌ی بانگ ده‌کرد که قورنانیان دهنوو‌سیه‌وه و ده‌یفه‌رموو: نه‌م نایه‌تانه لهو سوورمته‌دا دابنین، که فلان شته‌ی تی‌دا باس‌کراوه، سوورمتی نه‌نفالیش له‌سه‌ره‌تای نه‌و قورنانه بوو که له‌مه‌دینه هاتوته خوار، وه

سوورمى بەرئەش لەوقورئانەيە كە لە كۆتايى دا ھاتۆتە خوار،
 ۋە بابەت و نيوەرۆكەكەيشى بەو دەچوو {واتە: نيوەرۆكى
 ئەنفاليش ۋەك ھى بەرئەبوو} ئىدى پيىم وابوو كە ھەر بەشيەكە
 لەوى {واتە: بەرئەش بەشيەكە لە ئەنفال} پيغەمبەرى خواش
 (ﷺ) كۆچى دوايى كرد، بەر لەوى بۆمان روون بكاتەۋە كە
 بەشيەكە لەوى - يان نا؟ ..

ئنجاشايانى باسە پسپۆرو شارەزايانى بوارى قورئانناسيى،
 سوورمەكانى قورئانيان لە رووى قەبارە و زۆرىي و كەمى
 ئايەتەكانيانەۋە بۆ چوار جۆر پۆلئىنيان كردوون، كە ئەمانەن:-

۱- (السيع الطوال) ھەوت سوورمە درئزترەكان، كە
 (البقرة و آل عمران و النساء و المائدة و الأنعام و الأعراف و الانفال
 و التوبة) ن.

۲- (المئين) كە ئەو سوورمەتانەن كە ژمارەى ئايەتەكانيان لە (۱۰۰)
 زياتر يان تۆزىك كەمترە و راستەوخۆ لە دواى (السيع الطوال) ھە
 دەست پى دەكەن.

۳- (المثاني) كە ئەو سوورمەتانەن كە لە دواى (المئين) دىن و بە
 ھۆى بەدواى واندا ھاتنيان ئەو ناوميان لئىراۋە، يان لەبەر ئەھوى
 زۆر دەخوئندريين و دووبارە دىكرئەنەۋە.

۴۔ (الفصل) کہ ٹمو سوورپتانهن کہ له دواى (المثانى) هوه دین، که له سوورپتی (ق) همتا کوتایى فورٹانن .

بەركەھى ھەتتەم: چۈنئەتى نووسىنەھەھە ۋە كۆكردنەھەھى قورئان ۋە قۇئاغەكانى:

ئىمە بۇ ئاشنابوونى زىاتر بە قورئان ۋە شارمزاىى زىاتر دەربارەھى دواىىن كىتئىبى خوا(سبجانە وتعالى)، پئىوئىستە بەرچاومان پروون بىت كە قورئان دواى ئەھەھى لە خواى پەرومردگارەھە بە (جىبرىل) دا (علیہ السلام) بۇ پئىغەمبەھرى كۆتائى موھمەھەد (ﷺ) دابەزئندراوہ، چۆن نووسراوئتەھە ۋە پارئزراوہ، پاشان چۆن خراوئتە نىوان دوو بەرگەھە ۋە ناوى لئىراوہ: (مصحف) واتە: پەراو، كىتئب ؟، دەئئىن نووسىنەھەھە كۆكردنەھەھى قورئان، بە سى قۇئاغان دا تئپەپروہ:

قۇئاغى بەكەم، نووسىنەھەھى دەست بەجئى قورئان، پاش ۋەمرگىران ۋە لەبەركرانى لەلایەن پئىغەمبەھرى خواوہ (ﷺ)، ۋە لەلایەن ژمارەيەك لە ھاوہلانى بەرئزىەھە، لە پىاوان ۋە ئافرمتان: بەئى قۇئاغى بەكەمى كۆكردنەھەھى قورئان نووسىنەھەھى بووہ، دەست بەجئى ۋە ھەركە خوا (سبجانە وتعالى) لە پئى جىبرىلەھە قورئانى بەسەر پئىغەمبەردا خوئندۆتەھە ۋە دئى موبارمكى پئىغەمبەر ۋەرى گرتوہ، بەكسەر پئىغەمبەر (ﷺ) گەپاندوويەتى بە ھاوہلانى بەرئزى ۋە بۆى خوئندوونەتەھە، كە ھەپان بووہ ھەموو قورئانى لەبەربووہ ۋە دەست بەجئى لە دەمى موبارمكى پئىغەمبەر (ﷺ) ۋەرى گرتوہ ۋە لەبەرى كردوہ، ۋە ھەشپان بووہ كەمتر، ۋە ھاوكات

له‌گه‌ل نه‌وه‌دا نووسراویشته‌وه، پیغه‌مبهر (ﷺ) چه‌ند نووسهریگی هه‌بوون پینان گوتراوه: (کتاب الوحي) نووسهرموانی وه‌حی، نه‌وانه‌ی که هورناتیان نووسیوخته‌وه په‌کسهر بانگی کردوون و نه‌وه‌ی که بۆی دابه‌زیندراوه نووسیویانه‌ته‌وه.

با له‌وباره‌وه ته‌ماشای ئایه‌ته‌کانی سوورپرتی: (الأعلى) بکه‌ین، خوا دمفه‌رموی: ﴿سُقْرٰتُكَ فَلَا تَنْسَىٰ ۝٦ اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ اِنَّهُۥ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰی ۝٧﴾ الأعلى، واته: به ته‌ئکید بۆت ده‌خوینینه‌وه، {واته: هورنات به‌سه‌ردا ده‌خوینینه‌وه} له‌بیریشته‌وه ناچیتته‌وه {نه‌وه بۆ دانیاکردنه‌وه‌ی پیغه‌مبهره (ﷺ)} مه‌گهر نه‌وه‌ی خوا بیه‌وی له‌بیرت بچیتته‌وه، {خوا (سبحانه و تعالی) زۆرجار نه‌م پرسته موبارمه‌که دمفه‌رموی، بۆنه‌وه‌ی که یاسا و سونه‌تیکی خۆی فی‌ری ئیمه‌ بکات، نه‌ویش نه‌وه‌یه که خوا ههر شتیکی بیه‌وی دمی‌کات و نه‌گهر بیه‌وی شتیکی له‌بیر پیغه‌مبهر (ﷺ) بچیتته‌وه، نه‌وه له‌بیری ده‌چیتته‌وه، به‌لام که نه‌یویسته‌وه، نه‌وه له‌بیری ناچیتته‌وه، له‌به‌رنه‌وه‌ که خوا نه‌یویسته‌وه، بیگومان خوا ناشکرا و په‌نه‌ان دمزان و واته: نه‌وه‌ی ناشکرایه و نه‌وش که په‌نه‌انه، له‌هه‌مووی ناگاداره.

هه‌روه‌ها له سوورپرتی (القیامة) دا خوا دمفه‌رموی: ﴿لَا تَحْزَنْ یٰوَسَّوْا ۝١٢ اِنَّ اللّٰهَ لَسَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ۝١٣ اِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَهُۥ وَرُؤْءَانَهُۥ ۝١٤ اِنَّا قَرٰنُهُۥ فَاَنْتَعِ قُرْءَانَهُۥ ۝١٥ ثُمَّ اِنَّ عَلَیْنَا یَسٰرَتَهُۥ ۝١٦﴾ القیامة

پیشتریش نه‌م نایه‌تانه‌مان هی‌ناو خستمانه روو که پیغه‌مبهر
 (ﷺ) زور سووربوو له‌سهر نه‌وه که نه‌وهی (جیبریل) بو‌ی
 ده‌خوینیت‌ه‌وه، په‌کسهر وهری بگری و به‌زاری موبارمکیشی
 بی‌بی‌زی، واته: له‌گه‌ل نه‌ودا که وهریده‌گرت په‌کسهر گو (تلفظ)
 یشی پی دمکرد، بو نه‌وهی دن‌نیابی که نایا و‌مکو خو‌ی وشه‌گان
 وهردمگری یان نا ؟ جا خوا ناموزگاری کرد و فهرمووی: ﴿لَا تُحْرَاکَ
 بِهِ لِسَانَکَ لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ زمانتی پی مه‌جوولینه بو نه‌وهی په‌له‌ی لی
 بکه‌ی، واته: په‌له‌ی لی بکه‌ی که زوو له‌بهری بکه‌ی و له زمینت دا
 بی‌پاریزی. ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ بی‌گومان له‌سهر نی‌مه‌یه
 کؤکردنه‌وه و خویندنه‌وهی ﴿فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَانصُرْهُ﴾ جا ههرکاتی
 خویندنه‌وه (له‌رپی جیبریل‌ه‌وه) توش به‌دوای خویندنه‌وه‌که‌ی
 بکه‌وه، ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾ نجا نه‌ک ههر کؤکردنه‌وه و
 خویندنه‌وه‌ی، به‌لکو روون کردنه‌ومیشی، که چون کاری پی بکه‌ن
 و چون پراکتیزه‌ی بکه‌ی، روون کردنه‌ومیشی له‌سهر نی‌مه‌یه، وه
 له سوورمتی (طه) شدا ده‌فهرمووی: ﴿فَنَعَلَى اللَّهِ الْمَلِکَ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ
 بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَیْکَ وَحِیُّهُ. وَقُلْ رَبِّ زِدْنِی عِلْمًا﴾ طه، واته:
 وه په‌له مه‌که‌له وهرگرتنی هورنات دا پیش نه‌وهی وه‌حی په‌که‌ی
 بو‌تؤ ته‌واو بی {جاری وا هه‌بوو پیغه‌مبهر (ﷺ) له‌گه‌ل
 (جیبریل) دا ده‌ی گوت‌ه‌وه و لی ی رانه‌دموستا تا‌کو خویندنه‌وه‌ی

ئایەتەکان تەواو دەکات و لەگەڵی دەگوتەو، { جا خوا دەفەر موی،
پەلە ی ئی مەکە پێش ئەو ی کە جبریل تەواوی بکا، بیلئییەو، با
تەواوی بکا، ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ وە بئێ: پەر وەردگارم زانیارییم بۆ
زیاد بکە، واتە: ئەم دووعایە بکە تاکو هەم خوا لە قورئاندا زیاتر
شارەزات بکا، وە هەم زیاتر فێری زانیارییت بکا بە گشتی .

هەر وەها ئەم فەرماپشتەش زۆر جوان بۆمان ڕوون دەکاتەو، کە
هەر لەسەرھتای دابەزینی وەحی یەو وەحی نووسراو تەو:
(عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: " كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نُؤَلِّفُ الْقُرْآنَ مِنَ الرَّقَاعِ ، " أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ فِي
الْمُسْتَدْرَكِ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشُّيْخَيْنِ وَلَمْ يُخْرَجْ أَهْ) زەمیدی
کۆری سابیت کە پێشتریش باسمان کرد یەکیک بوو لە دیارترین
نووسەر مەکانی وەحی، دەئێ: ئێمە لە خزمەت پێغەمبەری خوادا
(ﷺ) دەبووین، قورئانمان دەنووسی یەو لەسەر رێقاع، (رقاع)
کۆی (رقعة) یەو هەر جیبیەک کە شتی لەسەر بنووسری، جا
چەرم بی، بەردی تەنک بی، گەلای درەخت بی، هەر شتیکی بی،
نووسی نی لەسەر بکری، پێی دەگوتری: (رقعة) کە کۆیە کە ی
(رقاع) ە .

جا زەيد دەلى؛ لە خزمەت پېغەمبەر (ﷺ) دا قورئانمان دەنووسىيەوه و كۆ دەكردهوه، لەو شانەدا كە لەو رۆزگاردا لە جىياتى كاغەز شتيان لەسەر نووسراوه.

واتە؛ لە قۇناغى يەكەم دا ئايەتەكان كە بۆ پېغەمبەر (ﷺ) دابەزىون، بە دوو شىۆه پارىزراون، يەكەم بۆخۆى لەبەرى كرىون لەگەل ژمارىيەك لە هاوولانى بەرپىزى لە پىاوان و ئافرىتان ئەوه شىۆه يەكەم، شىۆه دوووم ئەوه بووه كە ئەو ئايەتانه، ئەو سوورپەتانه نووسراونەتەوه، وەكو پىشتر باسمان كرىو دواتر زىاترىش تيشك دەخەينە سەر ئەو مەسەلەيه، كە چۆنيەتى كۆكرىنەوهى ئايەتەكان و سوورپەتەكانە.

قۇناغى دوووم: كۆكرىنەوه و نووسىنەوهى قورئان لە رۆزگارى خەلىفەى يەكەمى پېغەمبەر (ﷺ) (ابوبكر الصديق) دا خواى ئى رازى بى، لەلايەن زەيدى كورپى سابىتەوه، خواى ئى رازى بى، ئەويش بە پىشنىارى عومەرى كورپى خەمتاب خواى ئى رازى بى؛ كە من فەرموودەكە سەرەتا دەقە عەرەبىيەكەى دەخوینەوه، دواى ماناى دەكەم، چونكە دەقەىكى زۆر گرنگە بە تايبەت بۆ ئەم رۆزگارە كە كەسانىكى بى برواوا داخدار بەرانبەر بە ئيمان و ئىسلام و قورئان دەيانەوى تانە و تەشەر لەسەنەدى قورئان بەدن و جارجار لەو بارەوه شت دەنووسن، بى ئەوهى كە شارمزاى مېزوو

بن، جا ئەم فەرموودەییە وەلامیکی ددان شکینە بۆ ئەو جوۆرە
کەسانە:

(عَنْ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أُرْسِلَ
إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتَلَ أَهْلِ الْيَمَامَةِ، فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ، قَالَ أَبُو
بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي، فَقَالَ: " إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ
الْيَمَامَةِ بِقُرَاءِ الْقُرْآنِ، وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلَ بِالْقُرْآنِ بِالْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ
كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ. قُلْتُ لِعُمَرَ: كَيْفَ تَفْعَلُ
شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ،
فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِذَلِكَ وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي
رَأَى عُمَرُ ، قَالَ زَيْدٌ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌ عَاقِلٌ لَا تَنْتَهَمُكَ وَقَدْ كُنْتَ
تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ،
فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جِبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ
جَمْعِ الْقُرْآنِ، قُلْتُ: كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ ؟ قَالَ: هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ، فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ
صَدْرِي لِذَلِكَ شَرَحَ لَهُ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَتَتَّبَعْتُ الْقُرْآنَ
أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسْبِ وَاللِّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ
مَعَ أَبِي خُرَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ، لَمْ أَجِدْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ
أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ) { سورة التوبة آية ١٢٨ } حَتَّى
خَاتِمَةَ بَرَاءةٍ فَكَانَتْ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ، ثُمَّ
عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتِهِ، ثُمَّ عِنْدَ حَلْفَةَ بِنْتِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) رواه البخاري واحد.

ئەمەش قۇناغى دووهمى كۆكردنەو و نووسىنەوئى قورپانە كە
 ھەر تەواوكەرى كارى قۇناغى يەكەمە، زەيدى كورى سابىت دەئى:
 ئەبووبەكر لەدواى جەنگى يەمامە لەدواى ناردم، كە چووم
 عومەرى كورى خەتتابى لەلابوو، ئەبووبەكر خواى ئى رازى بى
 گوتى: عومەر ھاتەلام و گوتى: لە رۇزى يەمامەدا {واتە: جەنگىك
 ھەبوو بەناوى جەنگى يەمامە لە يەمەن رپوويداوه لەنىوان
 سوپاى ئىسلام و ھەلگەراوھگان دا} جا قورپان خوينەگان
 {قورپان لەبەرەگان} زۇريان ئى كوزراوه لە و جەنگەداو من
 دەترسىم كە لە شوپنەگانى دىكەش {لە جەنگەگانى دىكەش دا}
 قورپان لەبەرەگان و ھەلگەرانى قورپان زۇريان ئى بكوژرئىن،
 {چونكە ھەلگەرانى قورپان سەررەمى سوپاى ئىسلام بوون لەپيش
 خەلكى دىكەوہ بوون} وە سەرەنجام زۇرىك لە قورپان برپا
 {كە ئەوان لە سىنەيان دا ھەئىان گرتوہ}، بۇيە من پيم واپە كە
 فەرمان بكەى بە كۆكردنەوئى قورپان، منيش بە عومەرم گوت:
 چۇن شتىك بكەين كە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) نەيكردوہ ؟ {واتە:
 پيغەمبەرى خوا خۇى قورپاننى لەنىو دووبەرگ دا كۆنەكردۆتەوہ،
 بەئى نووسراومتەوہ لەچەرم و لە بەردى تەنك و لەوانە
 نووسراومتەوہ، بەلام نەخراومتە نىوان دوو بەرگەوہ} عومەرىش
 گوتى: بەخوا ئەمە شتىكى باشەو با بىكەين، ئىدى عومەر وتو
 وئزى لەگەل كردم، تا خوا سىنەى منى گوشاد كرد بۇ ئەوئى كە

پېشنىياري كورد، وه قەناعەتى منى وەكو ھى عومەر لئىكرد، زەمىد دەلى؛ ئەبووبەكر پېي گوتەم: تۆش پياوۋىكى گەنجى عاقلى و لەلای ئىمە تۆمەتبارنى، {واتە: متمانەمان پېتە} وه تۆ لەسەردەمى پېغەمبەرى خواش (ﷺ) دا وەحىيت دەنوووسىيەو، بۆيە دواى قورئان بىكەو و كۆى بىكەو، {واتە: بىخە نىوان دوو بەرگەو،}، سوئند بە خوا ئەگەر پېيان گوتبام چىايەك لە چىايەكان لە شوئنى خۆى بگوازەو بەقەدەر ئەو لە سەرشانم قورس نەبوو! پېم گوتن: چۆن شتىك دەكەن كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نەيكردو، ؟، ئەبووبەكرىش گوتى: ئاخىر بەخوا ئەو كارتىكى باشە، وه ھەر لەگەلم خەرىك بوو وتووۋىزى لەگەل دا كردم تا خوا سىنەى گوشاد كردم بۆئەوئى كە سىنەى ئەبووبەكر و عومەرىشى بۆ گوشاد كوردبوو {واتە: ھەمان قەناعەت بۆ منىش دروست بوو} وه دەستم كرد بە كۆكردنەوئى قورئان، كۆم دەكردەو لە، ئەوئى كە لەسەر گەلای دار خورما نووسرابوو، وه ئەوئى لەسەر بەردى تەنك نووسرابوو، وه ئەوئى كە لەسىنەى پياواندا ھەبوو {لە سىنەى ئىمانداران دا كە ھەلگىرانى قورئان بوون} ھەتا كۆتايى سوورھتى تەوبەم تەنيا لەلای ئەبوو خوزەيمەئى ئەنصارى بىنى، لەلای غەبرى ئەوم نەبىنى، ﴿لَمَّا جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ

رَجِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ
 الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾ التوبة، ههتا کۆتایی سوورپهتی بهرانه، {واته: نهم
 دوو نایهته} وه نهو په‌رانه له‌لای نه‌بووبه‌کربوون خوای ئی پازی
 بی تا خوا بردیه‌وه و وهفاتی کرد، دوایی له‌لای عومهر بوون تا‌کو
 له ژباندا بوو، له‌دوای عومهریش {نهو په‌رانه که هورنانیان تیدا
 کۆکرا‌بووه} برانه لای حه‌فصه‌ی کچی عومهر خوا لییان پازی بی.
 * روونکردنه‌وه‌ی سی مه‌سه‌له *

لی‌ردها پی‌ویست ده‌کات سی مه‌سه‌له روون بکه‌ینه‌وه:
 ۱- که زه‌یدی کوری سابیت ده‌لی: (لم اجدها مع غیره) واته: کۆتایی
 سوورپهتی به‌رانه‌م جگه له نه‌بوو خوزیمه‌ی نه‌نصاری له‌لای
 که‌سی دیکه نه‌بینی، ئایا مانای وایه که ته‌نیا نهو نهم دوو
 نایه‌ته‌ی له‌به‌ربوون؟ نه‌خیر، به‌لکو مه‌به‌ستی نه‌وه‌یه که له‌لای
 غه‌یری نه‌وم چنگ نه‌که‌وتن به نووسراوه‌یی، وه‌ک (ابو شامة)
 گو‌توویه‌تی: (لم اجدها مکتوبةً مع غیره) که (السیوطی) له:
 (الإتقان فی علوم القرآن) دا^(۱) لئی گێ‌راوه‌ته‌وه، به‌لام دیاره لای
 چه‌ندان هاوه‌لی دیکه به‌له‌بهر گراویی هه‌بوون و، نهم دوو
 نایه‌ته‌شیان له میان (ضمن) ی سوورپهتی (التوبة) دا له‌به‌ربوون.

(۱) به‌روانه، چا ص ۱۰.

۲- ئېرەشمە دەردەكەھۆي كە زەيدى كورې سابىت خوای ئى رازى بى ھورئانى كۆكردۆتەھە، دوو شتى كردوون و لەسەر دوو بناغە ھورئانى كۆكردۆتەھە، ۱- ئەھەي كە نووسراوتەھە، ب- ئەھەنى كە لەبەھريان بـوو، چـونكە بۆخـۆي دەلـى: (فَتَتَبَّعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسْبِ وَاللَّخَافِ وَصُدُورِ الرَّجَالِ) واتە: شوین ھورئان كەھۆتەم و كۆم كەردەھە ئەھەي كە نووسرابوۋە لەگەلای دەرخت و لە چەرم و لەبەردى تەنك، وە ئەھەي كە لە سىنەي پىاوان دابوو.

۳- ئىجا ئايا ھەركەس ھاتبىت و گوتبىتى ئايەتەيكم لەبەرە، زەيد لىي و مرگرتوہ؟ نەخىر، بەلگەشمان لەسەر ئەھە، ئەم دەھەيە كە (ابوداود) لە (سنتن) ى خۆي دا ھىناويەتى: (قال أبو بكر "رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ" لِعُمَرَ وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ: أُقْعِدُوا عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ، فَمَنْ جَاءَكُمْ بِشَاهِدِينَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَكُتِبَ لَهُ) واتە: ئەبووبەكر خوای ئى رازى بى بە عومەرى كورې خەتتاب و زەيدى كورې سابىتى گوت: {عومەرىش ديارە ھاوكارى زەيد بووہ} لەسەر دەرگای مزگەوت دانىشن، ھەر كەسەيک دوو شاھىدى ھەبوون، كە فلان ئايەتە ئايەتىكى ھورئانە، بىنووسن. {واتە: ئەگەر دوو شاھىدى نەبوون، ئەھە مەينووسنەھە}، جا ديارە دەگونجى مەبەست لە دوو شاھىد (شاھىدىن) ئېرەدا مانا روالەتتەيەكەي بى، واتە: دووكەسى مەمانە

بېكراو شاھەدى بۇ بىدەن كە ئەۋەدى لەبەرىھەتى بەشېكە لە قورئان،
 ۋە دەشكۈنجى، ۋەك ھەندىك لە زانايان گوتوويانە و منىش
 راپەكەيانم پى پەسەندە، كە مەبەست لەۋ دوو شاھەدە، ھەركام لە
 نووسىن و لەبەربوون (الكتابة و الحفظ) بى، واتە: ھىچ شتىك
 بەناۋى قورئانەۋە مەنووسنەۋە، تاكو بەھەركام لە نووسىن و
 لەبەر كىردن، پىشت ئەستور نەبى، ديارە ھىچ سوورەتتىكىش
 نەبوۋە كە بە سەدان ھاۋەل لەبەريان نەبوۋىي خا لىيان رازى
 بى، چۈنكە ئەۋان دىندارپىيەكەيان ھەموو لەسەر بناغەى قورئان
 بوۋە و، ۋەكو ھەندىك^(۱) لە مسوئامانى ئىستا نەبوون كە
 ئايەتتىكى بە تەۋاۋىي لەبەرنەبى و، بگرە فاتىحەشى رەۋان نەبى!
 كەچى گومانىشى ۋابى كە مسوئامانىكى تىرۋتەۋاۋە! بەلكو ئەۋان
 زىانەكەيان و دونىدارىي و دىندارىي يەكەيان بە تەۋاۋىي لەسەر
 بناغەى قورئان بوۋە.

قۇناغى سىيەم: كۆكردنەۋەى قورئان لە شىۋەى موصحەف دا لە
 رۇزگارى خەلىفەى سىيەم دا : سىيەم قۇناغى كۆكردنەۋەى
 قورئان، ئەم دەقە بە رۋونىي باسى دەكات: (عَنْ ابْنِ شَهَابِ بْنِ أَنَسِ
 بْنِ مَالِكٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ حُدَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانَ قَدِمَ عَلَى عِثْمَانَ، وَكَانَ يَغَازِي أَهْلَ
 الشَّامِ فِي فَتْحِ أَرْمِينِيَّةَ، وَأَذْرَبِيَّجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ، فَأَفْرَعَ حُدَيْفَةَ اخْتِلَافَهُمْ

(۱) ديارە لىرەدا مەبەستمان كەسانى خوتندەۋارو شارمزابە، ئەگەرنا خەلكى نەخوتندەۋار زۇر چار عوزرو
 پاساۋان ھەبە.

في القراءة، فَقَالَ حذيفة لِعُثْمَانَ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، اذْرِكْ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى " ، فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ: أَنْ أَرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ تَنْسَخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ، ثُمَّ نَرُدُّهَا إِلَيْكَ. فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ، فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ ، وَسَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، فَتَنَسَخُوا فِي الْمَصَاحِفِ، ثُمَّ قَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ: إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُمْ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَارْكَبُوهُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ، فَإِنَّهُ نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ. فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا نَسَخُوا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ، رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَقْبِيٍّ بِمُصْحَفٍ مِمَّا نَسَخُوا، وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ، فِي كُلِّ مَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ) رواه البخاري: (٤٩٨٧)، ههروهها باقی کۆکه رهوانی فهرمايشتی بیغه مبهه (ﷺ) هیئاویانه.

واته: (ابن شهاب) له نههسی کوری مالیکه وه دهگیرپته وه دهلی: حوزهیفهی کوری بهمان خوا لئی رازی بی چوو بو لای عوسمان خوا لئی رازی بی، { که سییه مین خهلیفهی بیغه مبهه (ﷺ) } وه حوزهیفهی کوری بهمان عادهتی وابوو، له گه ل نههلی شام دا دهچوو بو جهنگ بو نازادکردنی نهرمینیا، وه له گه ل نههلی غیراقیش دا دهچوو بو جهنگ بو نازادکردنی نازهر باهجان، جا نهوه حوزهیفهی ترساند که بینی مسولمانان راجیایان ههیه له خویندنه وهی هورناندا، حوزهیفه کاتیک گه راپه وه به عوسمانی

گوت: ئەي فەرماندەي بېروداران! فریای ئەم ئۆممەتە بکەوہ پېش ئەوہی بکەونہ کیشەو ناکۆکیی دەربارەي کتیبی خوا، وەك جوولەكە و نەصرانییەکان! عوسمانیش ناردی بۆلای (حەفصە) خوا لئی رازی بى؛ (صحف) مان بۇ بنیرە، {كە بریتی بوون لەو پەرانەي کە قورئانیان تیدا کۆکراپۆوہ، بەلام جارئ نەکراپوون بەيەك کتیب} بۇ ئەوہی لە دوو توپی چەند بەرگیکدا بیانوسینەوہوکۆیان بکەینەوہ، دوايی پەرەکانت بۇ دەنیرینەوہ، حەفصەش ناردنی بۆلای عوسمان، ئەویش فەرمانی کرد بە: زەیدی کورپی سابیت و (عەبدوئاللا) ی کورپی زوبەیر و سەعیدی کورپی عاص و (عەبدوررەحمانی) کورپی حاریثی کورپی هیشام، {واتە: لیزنەبەکی چوار قۆلیی پیک هینا، یەکیکیان ئەنصارپی و سیشیان قورەیشی بوون}، ئەوانیش ئەو پەرانەیان خستە سەر پەری دیکەو لە دوو توپی دوو بەرگ دا، وە چەند موصحەفیکیان لەبەر گرتەوہ، {کە هەندیکیان دەلین: حەوت بوون، هەندئ دەلین پینج بوون، هەندئ دەلین چوار بوون}، وە عوسمان خوا لئی رازی بى بە سى قورەیشیەکانی گوت: ئەگەر ئیوہ لەگەل زەیدی کورپی سابیت لە شتیک لە قورئان {لە ئایەتیک، لە وشەيەك} دا، کەوتنە راجیایى یەوہ، کە چۆن بنووسرى؟ ئەوہ بە زمانی قورەیش بینووسن، چونکە قورئان بە زمانی قورەیشی یەگان {بە پلەي یەکەم} هاتۆتە خواری، ئەوانیش وایان کرد،

ھەتاكو پەرھەكانيان لەشیۆھى موصحفە دا تەرتیب کرد و چەند
نوسخەھەکیان ئی گرتەوھ، وھ عوسمان خوای ئی رازی بی، پەرھەکانی
ناردەوھ بۆ حەفصە.

وھ بۆ ھەر ناوچەھەك {وھك: بەصرە وکوفە وشام وخوراسان و
میسر} موصحفەئیکى نارد {واتە: قورئانئیک کہ لەنیۆ دووبەرگ
دا کۆکرابووھ لەوھى کہ نووسیویانەتەوھ}، بەلام ھەرچى قورئانی
دیکە، کہ لەشیۆھى پەر و کتیبان دا نووسرابوو، فەرمانى کرد
ھەموویان سووتاند.

لێردا ئەوھمان بۆ دەرئەگەوئى کہ قوئانغى سێبەم ھەر تەواوگەرى
قوئانغى دووھە و ئەویش تەواوگەرى قوئانغى پەكەمە، بەلام ئایا
ئەو قورئانەھى خراوتە نیۆ دوو بەرگەوھ و، ئیستا لەبەردەستى
ئیمە داہە، جیاپە لەوھى کہ لە سەردەمى پێغەمبەر دا (ﷺ) وھ
باشتر لە سەردەمى ئەبووبەكر دا بە راویژى عومەر كۆکراوتەوھ؟
نەخیر، بەلكو ھەریكە، بەلام ئەو كات نەخرابووھ نیۆ دوو
بەرگەوھ، جا پەنگە پەكئى بئى؛ باشە چى دەبوو ئەگەر پێغەمبەر
(ﷺ) ھەر ئەو كاتە بپەختباپە نیۆ دوو بەرگەوھ ؟ دەئین: ئەوھ
نەدەگونجا، چونكە سوورپەتى وا ھەپە ھەندئك ئایەتى ئەم سال
ھاتوونە خوار و ھەندئك ئایەتى دیکەى دوای چەندان سالى دیکە
ھاتوونە خوارى، كەواتە دەبوو ھەموو جارئى موصحفەكە
بگۆرن، ديارە ئەو كاتەش تیا نووس ھیندە زۆر نەبوون و شتئكى

بە زەھمەت دەبوو ھېندە شېۋەي پۈكۈستىن و پىزبەندىي ئايەتەكان بگۆرن، لەبەرنەۋە پېغەمبەر (ﷺ) لىي گەراۋە ھەتا سوورمەتەكان تەۋاۋ بوون، زانىۋىيەتى كە لەدۋاى خۇي ھاۋەلانى بەرپىزى خوا لىيان رازى بى مشوورى دەخۇن و كۆي دەكەنەۋە.

لىرەدا پرسىيارىك دەكرى: وشەي (صحف) لەگەل (مصحف) جياۋازىيان چىيە ؟ (صحف) كە كۆي (صحيفة) يە واتە: بەرپەكان (مصحف) يش واتە: كىتېب و پەرى لىكدرائو تەرتىب كراۋ، وشەي: (صحف) بۇ يەكەمجار لەسەردەمى نەبوۋبەكر دا خۋاى لى رازى بى بەكارھات، وشەي (مصحف) يش ھىندى دەللىن: يەكەمجار لەسەردەمى نەبوۋبەكر دا بەكارھاتو، بەلام ھەندىكى دىكە دەللىن: يەكەمجار لەسەردەمى عوسمان دا بەكارھىنراۋە، ۋە گىرنگ ئەۋدەيە (مصحف) يانى: قورئاننىكى نووسراۋەي كە لەنىۋان دوو بەرگ دا كۆكرائوتمەۋە .

ھەروھە لىرەدا پرسىيارىكى دىكەش دەكرى: ئايا بۇچى بەرپەكان (صحف) باش كۆچى دۋاىي عومەر لەلەي عوسمان نەبوون خوا لىيان رازى بى و بۇچى دەچنە لى حەفصەي كچى؟ ۋەلامەكەي ئەۋدەيە كەنەۋ كاتە كە عومەر خوا لىي رازى بى برىندار دەكرى و لەسەر جىگەي مردن دەبى، خۇ جارى نازانن كى دەبى بە خەلىفە، لەبەرنەۋە ۋەكو ئەمانەتەك عومەر خوا لىي رازى بى لەلەي

حەفصەى كچى دايناو، كە ھاوسەرى پېغەمبەرىش (ﷺ) بوو ە لەبەر كەر (حافضة)ى قورئانىش بوو .

لە كۆتايى ئەم بېرگەپەش دا روونكردنەو ەى چەند مەسەلەپەك بە پېوېست دەزانم:-

*** روونكردنەو ەى شەش مەسەلەى گرنگ ***

پەكەم: مەسەلەى دابەشكرانى قورئان بۇ سى (۳۰) بەش (جزء)، ئايا ئەو ە چۆن بوو ؟! لە راستىدا ئەو ە زانايان كرددوويانە و پەنگە لەسەردەمى خەلىفە راشىدەكانىش نەبووېى و دواىى بوو، زانايان بۇ ئەو ەى باباى قورئانخوېن بزانى چەند بخوېنى، بۇ نموونە: بۇپە كرددوويانەتە سى بەش بۇئەو ەى بەلای كەمەو ە مرؤف شەو و پۇزى جوزئىك بخوېنى، تاكو لە مانگىك دا جارئىك قورئان خەتم بكات ياخود ئەگەر نەيتوانى، جوزئىكيان كرددۆتە دوو حىزب، بۇئەو ەى ئەگەر بە مانگىك نەيتوانى ەمموو قورئان بخوېنى، با بەدوو مانگان بېخوېنى، شەوو پۇزى پەك (حزب) واتە نىو جوزە، وە ئەو ەى ەىچ بەلگەپەكى لەسەر نىە كە پېغەمبەر (ﷺ) دابەشى كرددېى بۇ چەند جوزئىك، ياخود بۇ چەند حىزبىك.

دوو ەم: مەسەلەى سەر و بۇركردنى ئاپەتەگان، بۇ زانايارىپتان ئەومش دواىى زانايان كرددوويانەو ئەصلى ئەو قورئانەى كە

لہ سہردمی پیغہ مہری خوا (ﷺ) و خلیفہ راشدہ کان دا نووسراو متہوہ، نہو کاتہ زمانی عہرہ بیی ہر خوی و ابووہ، سہر و بؤر و ژیر (فتحہ و ضمة و کسرة) و بگرہ خال (نقطہ) شی نہبووہ و، ہر پیک وشہ (کلمہ) بووہ و رسمی کہلیمہ کہ بووہ، وہ بؤیہش دوایی جیاوازیی خویند نہوہکان (اختلاف القراءت) بواری تیدا ہہبووہ، بہلام نیستا نہو موصحہفانہی لہبہردہستی نیہمدانہ لہولآتانی پؤژہ لاتی ناسیاو پؤژہ لاتی نیومرہاست، جیاہ لہوہی کہ لہ ولآتانی پؤژئاوادان، ہی نیہ بہ پیی خویند نہوہ (قراءة) ی حہفصہ، بہلام ہی نہوان بہ پیی (ومرہش) ہ، جا نہگہر سہر و بؤر و ژیر (حرکات) ی وشہکانی فوران، بہ پیی خویند نہوہی حہفص بی، ناگونجی ہندیک وشہی بہ پیی خویند نہوہی کی دیکہ بیخوینی، دیارہ لہسہرمتاوہ ہر نوقتہ بووہ و لہ جیاتی فہتجہ نوختہیہکیان لہسہری دہکرد و، لہ جیاتی کہسہرہ نوختہیہکیان لہ خواری دہکرد و لہ جیاتی زہمہ نوختہیہکیان لہ نیومرہاستی وشہکہ دا دہکرد، بہلام دوایی کردیان بہ سہر و بؤر و ژیر، (الفتحہ و الضمة و الکسرة) و گیرہ (شدۃ) شیان زیاد کرد.

سییہم: مہسہلہیہکی دیکہ: ریزبہندی سوورمتہکان لہ موصحہفدا، بہ پیی ریزبہندی ہاتنہ خواریہوہی سوورمتہکان نیہ،

وہك پېشتریش باسماں كورد و ئەگەر بەپېی رېزبەندىی ھاتنە خواریان بووايە، دەبووايە سوورپەتى (العلق) لەسەرھەنگان قورئانەوہ بى و سوورپەتى (البراءة) لە كۆتايى قورئان دا بى، بەلام رېزبەندىيەك كە لە موصحفەدا رەچا و كراوہ، وەك پېشتر باسماں كورد؛ زۆرەي زانايان رايان وايە كە زۆرەي سوورپەتەكان ئەگەر ھەمووشيان نەبى، رېزبەندىيەكە يان بە وەحى بووہ، وە من پىم وايە رېزبەندىيەكە بەپېي گرنكىي و گەورەي سوورپەتەكانە، ھەئبەتە سوورپەتەكانى قورئان ھەموويان گەورەن و ھەموويان گەورەن، بەلام لەنيو گەورەكانيش دا گەورە ھەيە و گەورەتريش ھەيە، وە لە نيو ئايەتەكانيش دا ھەر وايە، ئەوھتا پىغەمبەر (ﷺ) دەفەرموى: گەورەي ئايەتەكانى قورئان (آية الكرسي) يە، وە فەرموويەتى گەورەي سوورپەتەكانى قورئان، فاتىحەيە، بۆيەش سوورپەتى فاتىحە كراوتە يەكەمىن سوورپەت لە رېزبەندىيە موصحفە داو، دواي ئەو سوورپەتى (البقرة) دى، كە زۆرتەين ياساكانى شەرىعەتى تىدان، ئنجا دوايى (آل عمران) و (النساء) و (المائدة) و ئەوانى دىكە ...

چوارەم: مەسەلەي: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) كە ئەگەر تەماشاي ھەندىك لە موصحفەكان بەكەين كە لەنيو ئىمەدا ھەن، زۆرەيان (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) يان وەك ئايەتەك لە سەر ژمىرى ئايەتەكان دا

حسب نەكراو، جا ئايا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئايەتتەكە لە ھەر سوورەتتەك، يان نا، يان چۆنە؟ زانايان لەسەر ئەو بەك دەنگن كە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) لەو (۱۱۳) سوورەتەدا كە لەسەرەتايانەو ھاتو، كە ھەموو سوورەتەكانى قورئانن جگە لە سوورەتى (التوبة)، يان (البراءة) ئايەتتەكە لە قورئان، وە لە سوورەتى (النمل) يەش دا بەشەتتەكە لە ئايەتتەك، ﴿إِنَّهُ، مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳۱﴾﴾ النمل، بەلام لەو ھەدا راجايان ھەبە كە ئايا ئايەتتەكە لە رەزى ئايەتەكانيان دا، ياخود ئايەتتەكى سەر بەخۆبە و لە كاتى سەرژمىرى ئايەتەكانياندا حەساب ناكرى؟ واتە: ھەموو لەسەر ئەو بەك دەنگن كە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئايەتتەكە، بەلام ھەندىكان دەلەين: ئايەتتەكى سەر بەخۆبە و خوا دايناو ھەسەرەتاي ھەموو سوورەتتەكەو، بۆ ئەو ھى دياربى ئەو سوورەتە كە ھى دەست پەيدەكات و لە كوئى كوئايى دى، وە ھەندىكان دەلەين: نەخىر، وەك چۆن زۆربە ھەرە زۆريان دەلەين: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئايەتتەكە لە ھەوت ئايەتەكە ھى سوورەتى (الفاتحة)، بە ھەمان شەوھش ئايەتتەكەشە لە ھەر كام لەو سوورەتانە ھى كە لە پەشيانەو ھاتو، وە لە رەزى ئايەتەكانى ھەر كام لەو سوورەتانە دا دەژمىرى، كەواتە: ھەمويان لەسەر ئەو بەك دەنگن كە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ئايەتتەكە لە قورئان، جا ئايەتتەكى سەر بەخۆبە، يان

نایهتیکه له ریزی نایهتهکانی ههرکام له سوورپهتهکان، لهوهدا
 راجیاییان ههیه، نهگهشنا ههموو زانیان لهسهر نهوه بهک دهنگن
 که ههر شتیک له موصحف دا نووسراوتهوه، هورنانهو (بِسْمِ اللَّهِ
 الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) یش لهسهرمتای (۱۱۳) سوورپهت دا ههیه، کهواته: هورنانه،
 چونکه غهیری هورنانیان نه نووسیوتهوه.

پینچهم: مهسهلهیهکی دیکه، مهسهلهی خویندنهوهکان
 (هراءات) ه، ههر بهکورتی دهلین: خویندنهوهکانی هورنات
 نهوهی که به تهواتور له پیغه مبهریان (بِسْمِ اللَّهِ) به نیمه گهیشتی،
 نهویش به هورنات له ههلهم دهری، بو وینه: نیمه له سوورپهتی
 فاتیحه دا رستهی: (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) دهخوینینهوه، وه
 دمشخویندریتهوه (مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ) کهواته: به ههر کامیکیان
 بیخوینیهوه ههر هورنانه، نئجا نایا تهواتور یانی چی؟ تهواتور
 نهومیه که کۆمهتیک له پیغه مبهریان بیستی که فلان نایهتهی
 ناوا خویندبیتهوه، وه کۆمهتیکیش لهو کۆمهلهیان بیستی و
 کۆمهتیکیش لهو کۆمهله تا گهیشتیته نیمه، بهلی موتهواتیر
 نهومیه که کۆمهتیک و له پیغه مبهریان (بِسْمِ اللَّهِ) بیستی که عهقل
 به مهحالی دابنی نهوانه لهسهر درو کۆببنهوه، بهلام نهو
 هیرانهتانهی که موتهواتیر^(۱) نهبن و ناحاد بن، نهوه حوکمی

(۱) بهروانه (تیسیر علم اصول الفقه) عبدالله بن یوسف العذیبی، ص ۱۲۷.

حەدیسی ئاحادیان هەیه، واتە: یەقینمان بۆ پەیدا نابێ کە ئەو قورئانە و ئاوا دەخویندرێتەو، فەرموودە ئاحادیش ئەوانەن کە یەك نەفەر یان زیاتر لە پیغمبەر^(ﷺ) بیستووێانە، بەلام نەگەشتوونەتە پراڤە تەواتەر ئنجا هەندێ ئایەتی دیکەش هەن کە یەكێ لە هاوەلان ئاواي خویندۆتەو و یەكێکی دیکە ئاواي خویندۆتەو، ئەو ئیجتیهادی هاوەلانە و پرای ئەوانە و وەك پرا (رای) مامەتە ی لەگەڵدا دەکری .

شەشەم: کۆتا مەسەلە کە لەو بارەووە باسی بکەین ئەو مەسەلە کە سەرھەڵمان دابەزینی قورئان کە پێشتریش باسمان کرد، بەپرای من وەك لە کتیبی:

{ پوختە ی ژباننامە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) } دا، جوان باسم کرد وە بەلگەکانم هیانوان، لە شەوی (۲۱) ی ڕەمەزانی ئەو سالی کە موحمەد تێیدا بوته پیغمبەر (ﷺ)، واتە: یەكەمین شەوی کە وەحی بۆ هاتو، ئەو شەو سەرھەڵمان دابەزینی قورئانە کە لەمانگی ڕەمەزان دا بوو، بە دەقی ئایەتی: ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ﴾ البقرة: ۱۸۵، وە ئەو شەو شەمش پێی دەگوتری: شەوی قەدر: ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ القدر، وە پێشی دەگوتری شەویکی بەرێز: ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبْرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴾ الدخان، ئنجا

(۱) سەرھەڵمان پێشوو، ص ۱۸۱.

لیرمدا په کیك پرسیار دمکا؛ خوا دمفهرموی؛ نیمه هورپانمان له مانگی پهمزاندا نارووته خوار، كهواته: دمی هموو هورپان له مانگی پهمزان دا هاتبی، ناشكراشه كه له مانگهكانی ديكهش دا هورپان هر دابهزینراوه، جا نایا نهوه چونه؟ وهلامهكشی نهومیه كه سهرمتای دابهزینی هورپان له مانگی پهمزان دا بووه، نهگهرنا له هموو مانگهكانی ديكهش دا هورپان دابهزیوه، له ماوهی نهو بیست و سی سالی ته مهنی موبارمکی پیغه مبهردا: ﴿سَبَّحْتَ﴾، كهواته: خوی كار به جی كه فهرمووی هتی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ واته: سهرمتای دابهزینی هورپان له شهوی قدر داو له مانگی پهمزاندا بووه، بهلام نهوه كه دمگوتری: سهرمتا هورپان له لای خوا هاتوته (لوح المحفوظ) و دوی له (لوح المحفوظ) هوه هاتوه بو ناسمانی دنیا بو (بیت العرّة)، نهوه له راستی دا هرچهنده شوینهوار و ریوایمت ههن لهو بارموه، بهلام یهقین بو نینسان پهیدا ناکمن، نجا نهگهربیت و تهماشای پروالتهی نایهتهكانی هورپان بکمین، هر نهومیان لی وردمگیری كه هورپان له ماوهی بیست و سی سالی بو پیغه مبهری خوا ﴿سَبَّحْتَ﴾ دابهزینراوه، وه كافرمانیش په خنهیان لهوه گرتوه: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً﴾ الفرقان، واته: نهوانهی بیپروان دهلین: بوچی هورپانی بهیهكجار

بۇ ئايەتە خوار؟ {خوۋاش عزوجل دىمەرمۇ:} بۇ يەنە وايە و پلە
پلە بۇت دىمىرىنە خوار، تاگو لە عقل و دلتدا بىچەسپىنن (يان
دلتى پى دامەزراو بگەين)، وه بەشىنەيى وه بەرى و جى بە
سەرتىدا دەخوئىننەوه، بۇ ئەوهى كە چاك لەبەرى بگەي، بەلام
ئايا ئەم ئايەت بەلگەيە لەسەر ئەوهى كە خوا كىتەبەكەكانى
دىكەي بە يەكجار ناردۇتە خوار؟ لە راستى دا ئەم ئايەتە هيج
ئەوه ناگەيەنى و ئەومش ھەر قسەى زاناiane و، ئەو شتانەى كە
پەنھان (غيب) ن، ئىمە بۇ ئىسپاتيان پىويستيمان بە بەلگەي
يەقىنىي ھەيە، ئەگەرنا ئەوه تەنيا ھەلھەنجانە و بۇچوونە و بۇ
ئىمە نابىتە شتىكى پابەندكەر (مۇلزم).

بېكەى ھەشتەم: بېكەى قورئان لە ئىسلام دا:

ئەگەر تەماشای ئەم دوو ئایەتە بکەین، زۆر باش پایە و بېكەى قورئانمان بۇ دەردەكەوئ، خوا(سبحانە وتعالی) دەفەرموئ: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكُتُبُ وَلَا الْإِنشَاءُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدَى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطَ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾﴾ الشورى، وەك گوتمان: ئەم دوو ئایەتە موبارەكە، بېكەو پەلو پایەى قورئانمان لە ئىسلام دا، جوان دەخەنە بەرچاوا، خوا (سبحانە وتعالی) دەفەرموئ: ئاوا بەوشیوویە - كە وەحیییمان بۇ بېغەمبەرانى پېشوو ناردوہ - رووھیکمان لە ئایینی خۇمان بۇ تۆ نارد {چونکہ لە ئایەتى پېشوو دا باسى چۆنیەتى ناردنى وەحى دەكات و دەفەرموئ: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن رَّوَايٍ جَهَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآيَاتِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾﴾ الشورى، (وكذلك) كە پېشتر تەفسیرمان كرد واتە: چۆن وەحیییمان ناردوہ بۇ بېغەمبەرانى پېش تۆ (عليهم الصلاة والسلام) ئاواش وەحیییمان بۆتۆ ناردوہ {پېش ئەوہى قورئانت بۆبى ئەى موھەممەد (ﷺ)} نەتەمزانى نە كتیب چى يە و نە ئیمان چى يە! بەلام ئیمە ئەم قورئانەمان كرد بە رووناكىی يەك، ھەر كام لە بەندەكانمان كە بمانەوئ پېى رېنمایى دەكەین، وە بېگومان تۆ خەلك رېنمایى

دەكەى بۇ راستە شەقام، راستە شەقامى ئەو كەسەى كە ناسمانەكان و زەوى ھى ئەون، ئاگادار بن كاروبار ھەمووى بۇلاى خوا دەكەرپتەوہ.

كەواتە: ليرەدا بۇمان دەردەكەوئ كە ئەم قورنانه پرووحە، پرووحى زینە، پرووحى دینە، وە ئەم قورنانه پۇشنایى يە و، پيش هاتنى ئەم قورنانه پيغەمبەر (ﷺ) نەيزانيوہ نە كتيب چى يە {واتە: بەرنامە} و نە ئيمانيش چييه، بەلام بەھوى قورنانهوہ پيغەمبەر (ﷺ) زانى كە بەرنامەى زيان دەبى چۇن بى، وە زانىشى دەبى ئيمان چۇن بى، بەئى بيگومان پيغەمبەر (ﷺ) خواى ناسيوہ، بەلام ئايا چۇن مامەلە لەگەل خوادا دەكرى؟ چۇن بەندايتى بۇ خوا دەكرى؟ پيويسىتى بە وەحى ھەيە پيويسىتى بەم قورنانه ھەبووہ، جا ليرەدا ئيمە دەكەينە ئەو راستى يە كە قورنانه ھەم ئەسلى ئيسلامە و ھەم بەلگە و شايدى راستى ئيسلاميشە، بەلام بيگومان كە دەئين: پيغەمبەرى خوا (ﷺ) پيش هاتنى وەحى بەرنامە و ئيمانى نەزانيوہ، ماناى ئەوہ نيە كە خواى نەناسيوہ و بەرپوشتى بەرز رازاوہ نەبووہ، بەئى خواى بەرزومەزنى ناسيوہ و، پەوشتى بەرز و جوان بووہ و، فيترەتى پاك بووہ و، مەعدەنى چاك بووہ، بەلام بەبەلگەى ئەوہ نەيزانيوہ ئيمان چييه و؟ ئيسلام چييه و شەرىعت چييه؟! چونكە كەسى بانگ نەكردوہ بۇ ھيچ، جا ئەگەر زانيباى خەلكى

بانگ دمکرد، نهگهرنا بؤخوی ئینسانیکی پاک و چاک و خواناس بووه و له لووتکهی خواناسیی دا بووه، بهلام خواناسیی جیایه له خوا په‌رستی، وه خوا په‌رستی شه‌خسیش به شیومه‌کی فیتری، جیایه له‌وهی خوا به‌رستی بهو شیومه که خوا دمیه‌وی و شه‌ریعتی خوا دمیه‌وی، وه خواپه‌رستیش دیسان جیایه له‌وهی که پیش خه‌لکی بکه‌وی، بؤ دینداری و دنیا‌داری، که بیگومان پیغه‌مبهری خوا (ﷺ)، هه‌تا خوا قورئانی بؤ نه‌ناردوه، نه‌وانه‌ی نه‌زانیوه، که‌واته: قورئان نه‌سلی ئیسلامه و به‌لگه و شایه‌دی راستیی ئیسلامیشه، ئایا پیغه‌مبهر (ﷺ) چی به به‌لگه هینا‌وته‌وه، که پیغه‌مبهری خوایه ؟ هه‌لبه‌ته قورئان، وه‌ک خوا فه‌رموویه‌تی: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ﴾ البقرة: ۲۳، واته: وه نه‌گهر له گومان‌دان له‌وهی بؤسه‌ر به‌نده‌ی خۆمان دامان به‌زاندوه، سوورپه‌تیکی وه‌کو ئه‌و بینن، به‌ئی موعجیزه‌ی پیغه‌مبهر (ﷺ) و به‌لگه‌ی راستیی پیغه‌مبهری خوا، قورئان بووه، بؤیه‌ش ته‌ئکیدیی له‌سه‌ر ده‌که‌مه‌وه، چونکه فه‌رمایشتیکی پیغه‌مبهر (ﷺ) هه‌یه، که هه‌ندی که‌س به هه‌له لئی تیده‌گا، که ده‌فه‌رموی: (اَلَا اِنِّي اُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلُهٗ مَعَهٗ) رواه احمد و ابوداود و الترمذی و قال حدیث حسن غریب، واته: ئاگادار بن! من کتیبم پیدراوه، وه وینه‌ی کتیبیشم پیدراوه له‌گه‌ئی دا، که

مه‌به‌ستی پیّ فهرمایشته‌کانی و نه‌و وه‌حی یه‌یه که پیّی دم‌گوتری؛ سوننه‌ت، به‌لام نایا سوننه‌ت له‌گه‌ل قورنات دا ده‌خریته تهرازووموه و نایا سوننه‌ت وه‌کو قورنات وایه ؟ به‌ته‌نکید نه‌خیر، به‌لکو چند جیاوازیه‌کیان هه‌ن:

چوار جیاوازیی له نیوان قورنات و سوننه‌ت دا

یه‌که‌م: جاری لهرووی سه‌نه‌دموه، قورنات هه‌مووی موته‌واتیره، واته: کۆمه‌ئیکی زۆر له پیڤه‌مبه‌ریان گیراومه‌وه هه‌تا گه‌یشتۆته ئیمه، به‌لام سوننه‌ت هه‌مووی موته‌واتیر نیه، به‌لکو سوننه‌ت ته‌نیا که‌میکی موته‌واتیره، نه‌ویش هه‌ندیکی زۆر که‌می موته‌واتیری فهرمووده‌یی (التواتر القولي) یه‌و، نه‌وی دیکه موته‌واتیری کرده‌یی (التواتر الفعلي) یه، زۆربه‌که‌ی دیکه‌ی راست (صحيح) و باش (حسن) ه، وه هه‌یه بیڤه‌یز (ضعيف) مو، هه‌شه هه‌ر به‌ناو سوننه‌ته، نه‌گه‌رنا هه‌لبه‌ستراو (موضوع) ه! به‌لام قورنات هه‌مووی یه‌ک پله‌یه لهرووی سه‌نه‌دموه و هه‌موو موته‌واتیره، نه‌وه جیاوازیی یه‌که‌م.

دووهم: قورنات ده‌سته‌وسانکه‌ر (معجز) مو، هیج که‌س ناتوانی وه‌کو قورنات بیئی، نه‌ک سوورپه‌تیکی وه‌کو (البقرة) که (۲۸۶) نایه‌ته، به‌لکو سوورپه‌تیکی وه‌کو (الکوش) یش، که (۳) نایه‌ته و کورترین سوورپه‌ته، به‌لام سوننه‌تی پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) و

فهرمايشتهکانی، ههرچهنده له لووتکهی رهوانبیزی و فهصاحت دا بوون، بهلام دستهسانکهر نهبوون، بهبهلگهی نهوه که نهوه ههموو حهدهيسانه به دهمی پیغهمبهرهوه ههلبهسترون، بهلام نایا تا نیستا هیچکس توانیوهتی نهک سوورپهتیک بگره تهانامت نایهتیک ههلبهستی؟ نهخیر، بهلام توانیویوانه فهرمووده به دهمی پیغهمبهرهوه (ﷺ) ههلبهستن، ههلبهته نهویش پسپور و زانای خوئی لیکی دهکاتهوه که نهوه ههلبهستراوه، بهلام گرنگ نهویه نهگهر سوننهتیش وهکو فورنات دستهوسانکهر بووايه، کس نهیدهتوانی شتی وابلی و به دهمی موبارهکی پیغهمبهرهوه (ﷺ) فهرمايشت دانه دهنرا.

سییهه: جیاوازی نهویه که فورنات خودی خویندنهوهکهی عیبادمه، بهلام دیاره دههکانی سوننهت وانین،

چوارهم: پاشان فورنات رهها (مطلق) به، چونکه له زانیاری بی سنووری خواوه سهرچاوهی گرتوه، بهلام سوننهتی پیغهمبهر (ﷺ) دیاره نهوهی که وهی بی، نهوه له خواوه بوئی هاتوه، بهلام بهشیکیش له سوننهتی پیغهمبهر (ﷺ) نیجتهیادی خویهتی و پروحم به فوربانی بی، ناوا لهو نایهته تیگهیشتهوه و ناوا لهو مهسهله تیگهیشتهوه، که نهویش نهگهر له نیجتهیادیکیا نههپیکایی، خوای پهروهردگار بوئی راست کردوتهوه، وهک

مەسەلەى دىلەكانى جەنگى بەدر و مەسەلەى مەسەلەى رۇو
 ۋەرچەرخاندنى لە (عبدالله) ى كورپى مەكتووم، ۋە مەسەلەى
 نوپۇز كوردن لەسەر (عبدالله) ى كورپى سەلوول، كە چەند
 مەسەلەىك بوون ، خوا (سبحانه وتعالى) پەخنى لىگرتوۋە
 ئىجتىھادەكەى بۇ راست كوردۆتەۋە.

*** رۇوتكردنەۋەى پەيوەندى نىۋان قورئان و سوننەت و
 راستكردنەۋەى چەند بۇچوونىكى ھەلە ***

۱- ھەندى كەس قەسەپەكى ھەلە دەكەن، دەلىن: قورئان پىۋىستى
 بە سوننەتە، نەك سوننەت پىۋىستى بە قورئان بى! دەلىن: لە
 راستى دا ناگونجىۋا بى، چونكە ئەگەر فەرمايشتى خوا پىۋىستى
 بە غەبرى خۇى بى رۇونى بكاتەۋە، ماناى واپە خۇى رۇون
 (مىبىن) نىە، لە حالىك دا كە لە چەندان ئايەت دا خوا كىبى
 خۇى بە (مىبىن) ۋەسف كوردوۋە ۋەك لە بىرگەى دەپەم دا باسى
 دەكەين، ئىنجا بەكى بۇى ھەپە بلى، ئەدى بۇچى خوا دەفەر موى،
 ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النحل،
 واتە: ئىمە (ذكىر) مان بۇتۇ ناردۆتە خوار، تاكو ئەۋەى بۇيان
 نىردراۋتە خوار، بۇيان رۇون بكەپەۋە، ۋە بۇ ئەۋەى خۇشيان
 بىرەكەنەۋە،؟! دەلىن: رۇون كوردنەۋەى پىغەمبەر (ﷺ) بۇ

قورئان، ئەو نەبوو كە قورئان تەفسىر بىكات و ئەگەر وابووايە تەفسىرى دەمكرد، كوا تەفسىرى سوورپەتى (البقرة) لەلايەن پىغەمبەرى خواوہ ؟! كوا تەفسىرى (آية الكرسي) ؟ كوا تەفسىرى سوورپەتى (آل عمران) ؟! ئەدى مەبەست چى بووہ ؟! قورئانمان بۆتۆ ناردوہ تاكو تۆ ئەو قورئانە بە كردار جىبەجى بىكەى و جىبەجىكردنەكەى لەلايەنى پىغەمبەر مەروہ (ﷺ) پروونكردنەو مەكەپەتى، نىمە نىستا كە دەزانين قورئان چۆن كارى پىدەمكرد، ئەو بەھۆى سوننەتى پىغەمبەر مەروہ (ﷺ)، ئەگەرنا بە چەمكە باو مەكەى تەفسىر، پىغەمبەر (ﷺ) قورئانى تەفسىر نەكردوہ و خواى بەرزىش مەبەستى ئەو نەبووہ قورئان تەفسىر بىكا، ئەگەر مەبەستى ئەو بووايە تەفسىرى دەمكرد، بەلكو مەبەستى ئەو بووہ كە قورئانمان بۆتۆ ناردوہ، تاكو تۆ جىبەجى بىكەى و بە كردمەو چەركەى دين و زىنى پىبەكەى، وە سەرئانمان بزانرى كە ئەم قورئانە كام نايەتەى لە كوئ بەكاردى و، كام سوورپەتى لەكوئ بەكاردى و، چۆن مامەلەى لەگەل دا دەمكرد ؟.

۲- مەسەلەھەكى دىكە ھەر لەو بوارددا كە پىويستە لىنى ناگاداربين، ئەومىيە كە، نىمە ھەتا باش لە قورئان شارمزا نەبين، لە سوننەتى پىغەمبەر (ﷺ) باش بەھرمەند نابين، ھەلبەتە بەھۆى سەرنج دانى سوننەتەوہ زياتر تىدەمكەين كە قورئان چۆن

كارى پىدەكرى، نەك لە ماناى قورئان تىدەگمىن، بەلام ھەتا لە قورئان شارھا نەبىن، ئىمە بە خويىندىنەھى كىتەبەكانى سوننەت تىگمىشتىن و بۇچوونىكى راست و دروست و ھاوسەنگمان دەربارى ئىسلام بۇ پەيدا ناپىت، بۇچى؟ چونكە خوا(سبحانە وتعالى) ھەرچى پىويست بوو بۇ دىن، لە قورئاندا ناردووپەتى، بەلام ھەندىك وردەكارى (تفصیلات) ھەمە كە لەپراكتىك و جىبەجى كىردن دا دىتە پىشى، خوا ئەھى عابدى پىغەمبەرى كردو، بۇيە ئەھى پىويستى بە روونكردەھى پىغەمبەر (ﷺ) نەبى، خواى كاربەجى (سبحانە وتعالى) بۇخوى لە قورئاندا روونى كردۇتەھى، بەس ئەو شتانەى پىويستىيان بە روونكردەھى ھەبى لەكاتى جىبەجى كىردن (تطبيق) دا ئەھى پىغەمبەر (ﷺ) پىى ھەئساھى، كەواتە: پەيوھىلىى نىوان قورئان و سوننەت پەيوھىلىى نىوان مەتن و شەرح نىە، بلپىن: قورئان مەتنەھى سوننەت شەرحى دەكا، بەلكو پەيوھىلىى نىوانىان، تىؤر (نظریة) و جىبەجىكىردن (تطبيق)، ياخود عىلم و عەمەلە، قورئان ئاوا دەفەرموى و پىغەمبەرىش (ﷺ) ئاواى جىبەجى كردو، قورئان ئاوا بىرىارى داھى و پىغەمبەرىش (ﷺ) ئاوا پىادى كردو، ئاىا بەلگەمان چى يە بۇ ئەھى؟ بەلگەمان ئەھى ھەدىسەى (مسلم) ە^۱، كە

^۱ بىروانە، (صحيح مسلم) (۵۱۳/۱)، وە بىروانە، (المصباح المنیر فی تەھذیب تفسیر ابن كئیم) ص ۲۳۹.

(عبدالرحمن بن حارث) پرساری له دایکمان عانیسه کردوه خوا لئی پازی بی، دهربارهی هه‌لسوکهوت و په‌وشتی و په‌فتاری پیغه‌مبهر، نه‌ویش (ﷺ) گوتوویه‌تی، (السنه تقرأ القرآن؟ نایا فورنات ناخوینی؟ (قال: بلی) گوتی، با، (قالت فأن خلق رسول الله ﷺ كان القرآن) گوتی، په‌وشتی پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) فورنات بوو، که‌واته: فورنات چی ده‌فهرموی، پیغه‌مبهر (ﷺ) وای کردوه، له هه‌لسوکهوتی شه‌خسی و خیزانی و سیاسی و له هه‌موو ورد و درشتی ژبانی دا.

۳- وه له کوتایی نه‌م خاله‌دا ده‌لین: له راستی دا فورنات و سوننه‌ت دوو شت نین، هه‌ندیک که‌س واده‌زانن فورنات و سوننه‌ت دوو شتی له‌یه‌ک جیاوازن، به‌لکو فورنات و سوننه‌ت دوو شتی تیک هه‌لکیشن، بۆچی؟ چونکه سوننه‌تی پیغه‌مبهر (ﷺ) واته: فورنات به کرده‌وه و به‌به‌رجه‌سته کراوی و به ته‌تبیق کراوی، که‌واته: سوننه‌تی پیغه‌مبهر (ﷺ) هه‌ر فورنانه، به‌لام له حاله‌تی ته‌نفیزکران و جیبه‌جی کردندا، دیاره هه‌ر شتی‌کیش که له‌حاله‌تی تیؤریه‌وه ده‌هینرته حاله‌تی جیبه‌جیکردنه‌وه، زیاتر په‌رون ده‌بیته‌وه و چاکتر خه‌لک لئی تیدمگا، که‌واته: نیمه که ته‌ماشای سوننه‌ت و سپه و په‌بازی پیغه‌مبهر (ﷺ) ده‌که‌مین، فورناتیکی زیندوو و به‌رجه‌سته کراو ده‌بینین، بۆیه‌ش دایکمان

(عائشة) گوتوووهتی : (فإن خلق رسول الله ﷺ كان الظئران) ، ئنجنا سوننەت دەبیئت بە سی بەشی گشتی:-

۱- بەشیکی جەختکردنەوه (تاکید) یە لەسەر ئەوهی که له قورئان دا هاتوه، بۆ وێنه: خوای پەروردگار باسی چاکه لهگهڵ دایک و باب دەکا و، باسی پەوشتی جوان و بەرز دەکا و، باسی سیلهی پەحم دەکا، پێغه‌مبەریش (ﷺ) له فەرماشته‌کانیدا تهنکییدی لەسەر دەکاتەوه، ئەوه یەک.

۲- بەشی دووهمی سوننەت بریتیه له روونکردنەوهی ئەوهی که له قورئان دا باسکراوه، بۆ وێنه: قورئان دەفەرموی، نوێژی بکەن، پۆژوو بگرن، زهکات بدن، حج بکه، پێغه‌مبەریش (ﷺ) به تەفصیل بۆی بەیان کردوین، چۆن نوێژ بکەین؟ چۆن حج بکەین؟ چۆن زهکات بدەین؟ چۆن پۆژوو بگرن؟

۳- بەشی سێیەمی سوننەت چەند شتیکیه که هەر لەسەر هاتوه سوننەت هیناونی بۆ وێنه: پێغه‌مبەر (ﷺ) هەموو خاوەن چرپووکیکی له باندەکان و هەموو خاوەن کەلبەیهکی له دێندەکانی به حەرپام داناوه، که ئەوه له قورئان دا نههاتوه (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ فَأَكَلُهُ حَرَامٌ. وَأَخْرَجَهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ بِلَفْظِ: نَهَى، وَزَادَ: ((وَكُلُّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ)). واته: هەر نازەلێک کەلبەهی هەبێ {وهک، گورگ و جەهەل و پلنگ و شیر...}

وہ ہر بالئندیہک چرنووکی ھەبیت و بە قولاب بی، ئەوہ
خواردنی قەدەغەپە. ھەروەھا پێغەمبەر قەدەغەپە کردوہ کہ
ئینسان ئافرەتیک و خوشکی دایکی، یاخود خوشکی بابی،
بەپەگەوہ کۆبکاتەوہ، لە ھاوسەریتى دا: (عَنْ أَبِي مُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا، وَلَا
بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا)). مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.) کہ ئەوہش تەنیا لە سوننەتى
پێغەمبەردا (ﷺ) ھاتوہ، بەلام بێگومان قورئان دەلالەت لەسەر
ھەردووکیان دەکات.

برگه‌ی نؤیه‌م: (محکمت و متشابهات):

له قورئان دا دوو وشه به‌کارهاتون، بو پیناسه‌ی ئایه‌ته‌کانی قورئان، که بریتین له: (محکمت و متشابهات)، وه‌ک له سوورته‌ی (آل عمران) دا، خوا ئایه‌ته‌کانی قورئان ده‌کاته دوو به‌ش و ده‌فه‌رموی: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾ آل عمران، واته: خوا کتیبی بوئو ناردوه هه‌ندی‌ک ئایه‌تی (موحکه‌م) ن، نه‌وانه نه‌سلی کتیب، وه هه‌ندی‌کیشیان (موته‌شابه) ن، که‌واته: ئایه‌ته‌کانی قورئان ده‌بنه دوو جوړ: (محکمت) و (متشابهات)، به‌لام له شوپنیک‌ی دیکه دا خوا (سبحانه و تعالی) ئایه‌ته‌کانی قورئانی هه‌موو به (محکمت) و مسف کردوونه، وه‌کو ده‌فه‌رموی: ﴿الرَّكَنُ أَحْكَمَةُ إِنَّهُ ثُمَّ فَضَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ﴾ هود، واته: نه‌لیف، لام، را، نه‌مه کتیبیکه ئایه‌ته‌کانی هه‌موو موحکه‌م کراون، پاشان روون کراونه‌وه له‌لایهن (خوای) کاربه‌جیی شارمزاوه، وه له شوپنیک‌ی دیکه‌دا هه‌موو ئایه‌ته‌کانی قورئان به (متشابهات) و مسف کراون، عه‌کسی نه‌وه‌ی دی، وه‌کو ده‌فه‌رموی: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا﴾ الزمر: ۲۳، واته: خوا باشترین فه‌رمایشتی ناردوته خوار کتیبیکه ئایه‌ته‌کانی (متشابه) ن، جا نه‌وه یانی چی؟ زور به‌گورتی ده‌لیم: زانایان ده‌رباره‌ی پیناسه‌ی هه‌رکام له (محکه‌م) و (متشابه) زور قسه‌یان کردوه، به‌لام من زور

به‌کورتیی و پوختیی ده‌لیم؛ (محکم) واته؛ قایم و پته‌و که
 که‌لین و درزی تینه‌که‌وئی، نه‌وه‌مانای موحکه‌مه، ده‌لئی؛ نه‌و
 فه‌لایه‌فه‌لایه‌کی موحکه‌مه، واته؛ قایم و پته‌وه، (متشابه) یش
 واته؛ وی‌کچوو، لی‌کچوو، جا که‌خوا سبحانه و تعالی ده‌فهرموی؛ له
 قورپاندا نایه‌تانیک همن موحکه‌من و نه‌وانه نه‌سلی قورپانان،
 واته؛ زوربه‌ی نایه‌ته‌کانی قورپان مانایان پو‌شنه، چونکه (محکم)
 که‌له نه‌سل دا به‌مانای پته‌و و قایم دی، لی‌رده‌ایانی؛ نه‌و
 نایه‌تانه په‌ک مانایان هه‌یه و مانایان روونه، ننج‌ا که‌ده‌فهرموی؛
 (واخر متشابهات) به‌لام هه‌ندی‌ک نایه‌ت له قورپان دا همن، مانای
 وی‌کچوو‌یان هه‌یه، واته؛ له واتایه‌ک زی‌اتر هه‌لده‌گرن، بو‌یه
 مانایه‌که‌میان پو‌شن نیه، که‌واته؛ (محکم و متشابه)؛ واته؛ مه‌عنا
 پو‌ش و مه‌عنا وی‌کچوو، یان؛ په‌ک مه‌عنا هه‌لگر و چه‌ند مه‌عنا
 هه‌لگر، به‌لام نه‌وه که‌خوا سبحانه و تعالی هه‌موو نایه‌ته‌کانی
 قورپان به‌ (محکمت) و مسف ده‌کات، واته هه‌موو نایه‌ته‌کانی
 قورپان له‌و رو‌وه‌وه که‌په‌خنه‌یان لی‌ناگیرئی. موحکه‌من، قایمن،
 پته‌ون و جیی په‌خنه‌یان تی‌دا نیه، وه که‌هه‌مووشیان به
 (متشابه) و مسف ده‌کا، واته؛ هه‌موو نایه‌ته‌کانی قورپان ویک
 ده‌چن له‌ پیک و پی‌کی و قایمی و پته‌ویی و له‌وه‌دا که‌هه‌له‌و
 که‌م و کو‌پیی رو‌ویان تی‌ناکات.

برگه‌ی دهیم: و کوتایی: تفسیر و تهویل:

دوو وشه له لایهن زانیانه وه به کار هاتوون بۆ لیکدانه وهی
 نایه ته گانی تورگان، وشه‌ی: تفسیر و وشه‌ی: تهویل، پیناسه‌ی
 (تفسیر) ناوا کراوه: (التفسیر: إظهار المعنى العقول) واته:
 دهرخستنی مه‌عنایه‌کی مه‌عقوول که بجپته عه‌قله وه، وه
 پیناسه‌ی (تأویل) یش ناوا کراوه: (الرجوع الى الأصل) واته:
 گه‌رانه وه بۆسه‌ر ئه‌سل، که واته: تفسیر چی یه؟ واته: روون
 کردنه وهی مانای نایه ته گانی تورگان، نه‌دی تهویل چی یه؟ واته:
 نایه تیک به رواله‌ت نیشکالیک دروست دمکات، ده‌بی بیگیره وه
 سه‌ر ئه‌سه‌که‌ی، بۆ وینه: خوا سبحانه و تعالی ده‌فه‌رموی: ﴿رَوَّرْ
 مَعَكُزْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ الحديد: ٤، واته: خوا له‌گه‌لتانه له هه‌ر شوپنیک
 بن، جا نایا ئیمه ده‌توانین مانا رواله‌تییه‌که‌ی لیبگرین و بلتین
 خوا نیستا لیرمیه؟ نه‌خیر ناتوانین، چونکه ئه‌وه دژ ده‌وستی
 له‌گه‌ل نایه‌تی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشوری: ١١، واته: هیچ
 شئی وه‌ک خوا نیه، که واته: ناگونجی بلتین: خوا لیرمیه، هه‌روه‌ها
 دژ ده‌وستی له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که ده‌فه‌رموی: ﴿لَنْ نَسْتَوِيَ عَلَى الْاَرْضِ﴾
 الحديد: ٤، واته: پاشان (خوا) چووه سه‌ر عه‌رش، که واته: ناتوانین
 بلتین: خوا لیرمیه، نه‌دی مانای (وهو معکم این ماکنتم) چی یه؟

دەبى تەئۇبىلى بىكەين و بىگىرپىنەوہ بۇ ئەسلەكەى، واتە: خوا
 لەگەلتانە بە عىلم و قودرەتى و ئىرادى و بە سىفەتەكانى
 لەگەلتانە و، چاودىرتانە و بەسەرتان رادەكات و، لەزىر دەسلەلاتى
 خوا دەرباز نابىن، ئاوا دەبى بىگىرپىتەوہ بۇ ئەسلەكەى، ديارە ئىمە
 دواتر لە خالى پىنچەم دا باسى چۆنىەتى تەفسىر كردنى قورئان
 و باشترىن شىواز و رىبازى لىكدانەوہى قورئان دەكەين، بەلام
 ئەوہى كە من لە كۆتايى ئەم بەرگەيەدا دەمەوى بىلەيم ئەومىيە كە
 ھەموو قورئان پىويستى نەك بە تەئۇبىل نىيە، بەلكو ھەمووى
 پىويستى بە تەفسىرىش نىيە، بۇچى ؟ چونكە: خوا سبحانە و تعالى
 ئەم قورئانەى ناردوہ بۇ ھەموو كەس و بۇ ھەموو ئاستەكانى
 ناردوہ، كەواتە: دەبى ھەموو كەس و ھەموو ئاستەكان بەشى
 خۇيان لە قورئان تىبگەن، خۇ ئەو ھەموو خەلكە نابىتە
 تويزمەوہ (مفسر) ! بەلام ھەموو كەس بەشى خۇى لە قورئان
 تىدەگا، جا ئايا بۇ ئەوہ بەلگەمان چى يە ؟ بەلگەمان ئەومىيە كە
 خوا سبحانە و تعالى لە چەندان ئايەت دا ئەم قورئانە بەوہ وەسف
 دەكات، كە رۇشنە و ئاشكرايە و لىتى تىدەگەن و ئاسانكراوہ بۇ
 تىگەبىشتن، بۇ وىنە: لەسەرەتاي سوورەتى (الحجر) دا دەفەرموى:
 ﴿الرَّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ الْحَجَرِ، كەواتە: قورئان
 رۇشنە و رۇشكەرمەومىيە، وە لەسەرەتاي (يوسف) دا دەفەرموى:

﴿الرَّ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾﴾ يوسف، وه به هه مان شیوه
 له سهرمتای سوورپمتی (الشعراء) دا دهفه رموی: ﴿طسّر ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ
 الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾﴾ الشعراء، واته: نهو نایه تانه هی کتیبیکي پوشنن،
 یان پوشن کهره مون، وه له سوورپمتی (النمل) دا دهفه رموی: ﴿طسّ
 تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾﴾ النمل، واته: طاء، سین، نهو نایه تانه
 هی قورپان و کتیبیکي پروون و ناشکرا و پروون کهره مون، وه له
 سهرمتای سوورپمتی (القصص) دا دهفه رموی: ﴿طسّر ﴿١﴾ تِلْكَ آيَاتُ
 الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾﴾ الشعراء، وه له سهرمتای سوورپمتی (الدخان) دا
 دهفه رموی: ﴿حم ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾﴾ الدخان، وه له
 سهرمتای سوورپمتی (فصلت) دا فهرموویه تی: ﴿كُنْتُ فَصَّلْتُ آيَاتُهُ
 قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾﴾ فصلت، وه له سهرمتای سوورپمتی (هود)
 دا فهرموویه تی: ﴿الرَّ كُنْتُ أَتَكْتُمُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾﴾
 هود، وه له جوار نایمت له سوورپمتی (القمر) نایه تی (١٧، ٢٢، ٣٢، ٤٠)
 دا دهفه رموی: ﴿وَلَقَدْ بَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿١٧﴾﴾ القمر،
 واته: بیگومان قورپانمان ناسان کردوه بو له بهرکردن، بو لی
 تیگه یشتن، بو خویندنه وه، نایا کس نیه بی بیخوینیته وه،
 له بهری بکا، لی تیگه؟ که واته: دوی نه وهی خوا سبحانه و تعالی
 له م هه موو نایه تانه دا دهفه رموی: قورپان پروون و ناشکرایه و
 ناسانه، نایا دهگونجی بلین: توپژره وان نه بی له قورپان

تېئىناگەن؟! نەخېر، بەلكو ھەموو كەس بەشى خۇى لېى تېدەگا، بەلام ئايا ھىچ كەس ھەپە ھەموو شتې لە قورئان تې بگا؟ نەخېر بەس خوا سبحانە وتعالى ھەموو نەپئىپەكانى كە لە قورئان دا ھەن دەپئانزانى، بەلام ھەر كەسە لە ئېمە لە قەدەر خۇى و بەقەدەر بېر كەردنەوہى خۇى و بەقەدەر خۇ ماندوو كەردنى و بەقەدەر تواناى خۇى دەتوانى لە قورئان حالى بى، ئنجا بېگومان تەفسىر كەردن و لېكدانەوہى زاناو شارەزايانىش بۇ ئەوہى ئەو ئاپەتانەى كە ھەموو كەس لېيان تېئىناگات پروونيان بكنەوہ و لېتېگەبشتىيان بۇ خەلكى ئاسان بكن .

خالی دووهم

نیمان پیهینان و متمانه هه بوون به قورنان

دوومین نهرکمان له بهرانبهر قورنآندا نهومیه که پاش ناشنا بوون به قورنآن و ناسینی قورنآن که له خالی پهکه‌مدا به دریزی باسمان کرد، نیمانی پیبینین وه متمانه‌مان پیی همبی، که دیاره نیمان پیهینان و متمانه هه‌بوون به قورنآن دوو شتی تیکه‌لکیشن، به‌لام پهک شت نین و لهیهک جیان، هرچه‌نده بهیه‌که‌وه په‌یوه‌ستن، دیاره برپوا هینان به قورنآن واته؛ نیمان هینان به‌وه که قورنآن دوایین کتیبی خواجه (سبحانه و تعالی) و دوایین په‌یامی خواجه به پیغه‌مبهری کوتایی خویدا ناردوویه‌تی و، نه‌ویش له جیبریل (علیه الصلاة والسلام) و مری گرتوه، که وه‌کو پی‌شتر باسمان کرد نایه‌ته‌کان و فهرمایشته‌کان نه‌وه ده‌گه‌یه‌نن، (جیبریل) سه‌رؤکی هه‌موو فریشته‌کانی خوی په‌رومردگار بی، بویه خوا (سبحانه و تعالی) نه‌وی دیاری کردوه که په‌یک و په‌یم هی‌نهری بیت بو پیغه‌مبهران (علیهم الصلاة والسلام)، وه مه‌به‌ستیشمان له متمانه و باومر هه‌بوون به قورنآن، نهومیه که هرچی قورنآن گرتوویه‌ته له سه‌دا سه‌د هه‌مووی راسته و به‌فهد نووکی دمرزی که‌م و کوورپی تی‌دا نیه، جا چ نی‌مه له هه‌مووی تی‌بگه‌ین، چ له هه‌ندیکی تی‌نه‌گه‌ین، گرنگ نهومیه که نی‌مه - مادام خومان به مسولمان بزانیین - دمی متمانه‌مان هه‌بی به‌وه که هرچی له قورنآن دا هه‌یه، له سه‌دا سه‌د راسته و به‌فهد

نووکی دھرزى كہلین و كہم و كوورپی تیدا نیہ، دیارہ متمانہ
 ہہبوون بہ راستیتی قورٹانیش، بہرہم و زادہی نیمان ہیٹانہ بہ
 قورٹان و ہمر كہسیك بروای وابی و قہناعہتی وابی كہ قورٹان
 فہرمایشتی خوا و كتیبی خواہہ (سبحانہ وتعالیٰ)، ئہوہ بہ تہكید
 ئہو قہناعمت و برواہہ چہندہ بہہیز بیٰ لہ دلیدا، ہیئدہش
 متمانہ ہہبوون و باومر ہہبوون بہ قورٹان لہ دلیدا بہہیز دہبی،
 چونكہ خوا (سبحانہ وتعالیٰ) صیفہتہكانیشی وەك خوینی، خواش
 (سبحانہ وتعالیٰ) بہرزترین و تہواوترین زاتہ، بہلكو ہیچ شتی
 وەك خوا نیہ، وە خوا وەك ہیچ شتی نیہ، وەك فہرموویہتی:
 ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ الشوری: ۱۱، دیارہ ئہوہش ہہم ذاتی
 دہگرتہوہ و ہہم صیفہتہكانیشی، كہواتہ: صیفہتہكانی خوا
 تہواوترین و چاكرتین سیفہتن، وەك چوئن ذاتی خوا تہواوترین
 زاتہ و ہمر خوا (سبحانہ وتعالیٰ) بوونہكہی لہ خوہہومیہ و،
 غہیری خوا ہہمووی بوونہكہی پیدراوہ، ئہوہتا كاتیك فیرعہون
 لہ مووسا و ہاروونی برای (علیہما الصلاۃ والسلام) دہپرسی:
 ﴿فَنَزَّلْنَا مُوسَىٰ﴾ طہ: ۴۹، پەرورڈگار تان كیہہ ئہی مووسا؟
 مووسا (علیہ الصلاۃ والسلام) زور بہ كورتیی وەلامی دہداتہوہ و
 دہلئی: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ﴾ طہ،
 پەرورڈگار مان ئہو كہسہیہ بوونی بہہموو شتیك داوہ و پاشان

پرنماییشی کردوه، به‌ئێ ته‌نیا خوا (سبحانه و تعالی) بوونه‌که‌ی له خۆیه‌وه‌یه و غه‌یری خوا هه‌مووی بوونی پێدراوه، بۆیه کاتیکیش دێ که بوونه‌که‌یان لێ‌وردم‌گرێته‌وه، صیفته‌کانی خواش به هه‌مان شیوه، به‌بێ سنوور په‌سند و چاک و تێر و ته‌واون، واته: که باسی زانیاری خوا ده‌که‌ین، زانیاری خوا سنووری نیه، نه‌وه نیه بلایی خوای په‌روه‌ردگار نه‌و شتانه دهنانی، به‌لام شتی‌ک هه‌یه ناپه‌زانی: ﴿إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ الأنفال: ۷۵، وه که باسی په‌رحمه‌تی خوا ده‌که‌ین، په‌رحمه‌تی خوا بێ‌سنووره، وه‌ک فه‌رموو‌یه‌تی: ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾ الأعراف: ۱۵۶، واته: په‌رحمه‌تی من هه‌موو شتیکی گرتوته‌وه، وه که باسی ویستی خوا ده‌که‌ین، ده‌لێین: هیچ شتی‌ک نیه له ژێر کۆنترۆڵ و ئیراده‌ی خوا بجێته دهر، وه که باسی ده‌سه‌لاتی خوا ده‌که‌ین، باسی ده‌سه‌لاتی‌کی بێ سنوور ده‌که‌ین: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ البقرة: ۲۰، واته: خوا له‌سه‌ر هه‌موو شتی به‌ توانایه، هه‌روه‌ها ویستی خوا بێ سنووره و هه‌رچی بیه‌وی دمی‌کات و ویستی خوا هه‌موو شتی ده‌گرێته‌وه: ﴿إِنَّ رَبَّكَ نَعَالٌ لِّمَا يَرِيدُ﴾ هود: ۱۰۷، وه فه‌رمایشتی خواش که بێگومان هورن‌ان فه‌رمایشتی خوایه، نه‌ویش وه‌ک هه‌موو صیفته‌کانی خوا، له‌و په‌ری ته‌واویی دایه، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموی: ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ الأنعام: ۱۱۵، وه فه‌رمایشتی

بهرورمدگارت ته‌واوی کرده له راستی و له دادگه‌رییدا، چونکه
 فهرمایستی خوا دهبیته‌وه به‌ دوو جور: یان ه‌ه‌وال دانه، یاخود
 به‌ریاردانه، ه‌ه‌واله‌کانی خوا (سبحانه و تعالی) نه‌وهی که خوا
 ه‌ه‌والی پی د‌دها، له س‌ه‌دا س‌ه‌د راستن، ه‌ه‌روه‌ها حوکم و
 به‌ریاره‌کانیشی له س‌ه‌دا س‌ه‌د دادگه‌رانه و به‌جین، به‌لی فهرمایستی
 به‌رورمدگارمان له راستی دا و له دادگه‌رییدا ته‌واویان کرده.

نیستاش د‌وای نه‌م روونکردنه‌وه‌یه با ته‌ماشای نه‌م چند نایه‌ته
 به‌ پی‌زه‌ی خ‌وای به‌رورمدگار بکه‌ین، که چون له‌س‌ه‌ر موسلمانان و
 نیمانداران پی‌ویست دهکات نیمان به‌ کتیبی خوا بینن و
 ممانه‌شیان ه‌ه‌بی به‌ کتیبی خوا، خوا (سبحانه و تعالی)
 ده‌فهرموی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ؕ وَالْكِتَابِ الَّذِي
 نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ ؕ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِن قَبْلُ ؕ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
 وَرُسُلِهِ ؕ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ النساء، خوا (سبحانه
 و تعالی) روو له نی‌مه‌ی موسلمان و خ‌اوه‌ن نیمان دهکات و
 ده‌فهرموی: نه‌ی نه‌وانه‌ی نیمانتان هی‌ناوه! نیمان بینن به‌ خوا و
 پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی ﴿﴾ وه به‌و کتیب‌ه‌ی ناردوو‌یه‌ته س‌ه‌ر
 پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی، وه به‌و کتیب‌ه‌ی که له پی‌شه‌وه ناردوو‌یه‌تی {واته:
 به‌ ه‌ه‌موو نه‌و کتیب‌انه‌ی له پی‌شدا ناردوونی، یانی: پی‌ش ه‌ورن‌ان
 نه‌دی که‌س‌یک نیمان نه‌ه‌ینی؟ ﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ

وَأَيُّورِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿ وە ھەر كەسنىك بى بېروا بىت بە
 خوا و فرىشتهگانى خوا و كتيبهگانى خواو و پىغەمبەرانى خوا و
 بە رۆزى دوايى، ئەو زۆر بە شىومىيەكى ئاشكرا گومرپابوود، واتە:
 گومرپابوونەكەى ھىچ تەم و مژى تىدا لەسەر نىيە، كەواتە: ئىمەى
 ئىماندار لەسەرمان پىويست كراوہ كە ئىمان بە كتيبى خوا
 بىنين، لىردەدا پرسىارىك دروست دەبى: باشە كە ئىمە ئىماندارىن
 ديارە ئىمانمان بە كتيبى خوا ھەيە، ئەدى بۆجى خوا دەفەرموى:
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ
 وَالْكِتَابِ الَّذِي آتَىٰ مِنْ قَبْلُ﴾ وەلامەكەى ھەر ئەومىيە كە ئىمان پلە
 پلەيە، ئايا ئىمانى جىبرىل (عليه الصلاة والسلام) وەكو ئىمانى
 خەلكى دىكە وايە ؟ بە تەنكىد نەخىر، وە ئايا ئىمانى
 پىغەمبەرى كۆتايى وە باقى پىغەمبەرانى دىكە، وەك ئىمانى
 خەلكى دىكە وايە ؟ بە تەنكىد نەخىر، وە ئايا ئىمانى ھاوہلانى
 بەرپىزى پىغەمبەر ﴿﴾ وە بنەمالە و خزمانى نىزىكى، كە لە
 خزمەتى دابوون و رۆزانە و شەوانە بىنيويانە كە وەحى بۆ سەر
 پىغەمبەر ﴿﴾ دابەزىوہ، وەك ئىمانى خەلكى دىكە وايە، كە لەو
 جەوہدا نەزىباون؟ بىگومان نەخىر، كەواتە: ئىمان پلە پلەيە،
 بۆيەش خوا (سبحانہ وتعالى) دەفەرموى: ئىمان بىنن، واتە:

ئىمانەكەتان تەواوتر بىكەن و پلە پلە سەرگەون، ھەتا ئىمانىكى تەواو و كامىل و تىر و تەسەل بە دەست دىنن.

ھەروھەا لە سوورپەتى (الأنعام) دا خوا (سبحانہ وتعالی) دەفەر موی:

﴿ أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِمْ
الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ
رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ ﴾ الأنعام، خوا

تبارك و تعالی لەسەر زمانی پیغەمبەر (ﷺ) دەفەر موی: ئایا جگە

لە خوا دادومریکی دیکە، یاخود ھوکمرانیکی دیکە (بە مانای

تەھەلل و خەپرام دانەر) بخوازم؟ لە حالیکدا کە ئەو کتیبی بۆ

ئێوھ ناردوھ و پروونی کردۆتەوھ واتە: ھەموو شتیکی تیدا پروون

کردۆتەوھ، {واتە: چۆن بۆم ھەبە غەیری ئەو خواپە کە کتیب و

بەرنامە ناردوھ و ھەموو شتیکی تیکی تیدا پروون کردۆتەوھ،

بکەم بە دادومر و ھوکمرانی خۆم؟} وھ ئەوانەش کە کتیبمان پێ

داون {واتە: زانایانی جوولەکە و نەصرانیی و ئەوانی دیکەش کە

خۆیان بە خاوەن کتیبی ئاسمانی دەزانن}، دانیان کە لە لایەن

پەرورددگارتەوھ بۆ تۆ ھاتوھ و بە ھەق ھاتوھ، کەواتە: تۆ لەوانە

مەبە کە دیکەونە گومان و دوو دلیبەوھ، {دیارە لێرە دا پرووی

دواندن لە پیغەمبەرە (ﷺ) بەلام مەبەست پێی خەلکی دیکەپە،

مەبەست پێی ئۆمەتەکەپەتی و مەبەست پێی ھەر کەسێکە کە

هورنان دهخوینی، پاشان دمهرموی: ﴿ وَنَسْتَكِلْمَتْ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾
 الأنعام: ۱۱۵، وه وشه‌ی بهرومردگارت {واته؛ وشه‌کانی،
 فه‌رمایسته‌کانی بهرومردگارت} ته‌واویان کردوه له راستیی و له
 دادگه‌رییدا، گۆرپین نیه بو فه‌رمایشت و وشه‌کانی خوا، وه خوا
 بیسه‌ری زانیه، (بیسه‌ر)ه، فه‌سه‌ی خه‌لک ده‌بیستی و داویان
 ده‌بیستی و دهنگه‌کانیان ده‌بیستی، وه (زانا) یه‌و ده‌زانی چییان
 پیویسته ؟ بۆیه کتییی خۆی که ناردوه به ته‌واویی وه‌لامگۆی
 داخوازییه‌کانی نه‌و ئینسانانه‌یه و وه‌لامگۆی داخوازییه
 فیطرپییه‌کانیانه. هه‌روه‌ها خوا روو له پیغه‌مبه‌ری خاتهم
 موحه‌مه‌د (ﷺ) ده‌کات، به‌لام وه‌ک ده‌ئی: دیوار له‌گه‌ل تۆمه‌ گۆی
 سوانه‌ گۆیت لییی، به‌ رواله‌ت رووی له پیغه‌مبه‌ره، به‌لام له
 راستی دا له‌گه‌ل تۆمه‌ته‌ی پیغه‌مبه‌ریه‌تی (ﷺ)، دمهرموی: ﴿ فَإِنْ
 كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ
 الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٦﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
 فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٧﴾ ﴾ یونس، پێش نه‌وه‌ی نه‌م دوو نایه‌ته
 ته‌فسیر بکه‌م و مانایان لی‌کبه‌ده‌مه‌وه به‌ کوردی و به‌ کورتی، ده‌ئیم:
 متمانه‌ هه‌بوون هه‌بوون به‌ راستیی هورنان و ئیمان بوون به‌وه
 که فه‌رمایشتی خوایه، وه متمانه‌ بی بوونی که هه‌رچی تیدا‌یه
 حه‌قه، زۆرشتییکی گه‌وره‌یه و ته‌نانه‌ت پیغه‌مبه‌ری خاتهم (ﷺ) پش

كە خوا ئەم قورئانەى ناردۆتە سەر دلّ و دەروونى و، بېگومان بە
 قەدەر نووكى دەرزى خەتەرەى گومان و دوو دلّى بە دلّا
 نەھاتو، كەچى ديسان خوا (سبحانە وتعالى) ئەو راستىيەى
 دەخاتەو بەرچا، كە وەكو گوتم زياتر مەبەست پىي
 ئۆممەتەكەيەتى، بەلام بەھەر حالّ رووى دواندنیش لەو،
 دەفەرموى: ﴿ فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ ﴾ جا ئەگەر لە دوودلّى
 دابووى لەو، كە ناردوومانەتە خواری بۆتۆ {كە قورئانە، وشەى
 (شك) لە زمانى عەرەبىيى دا ئەومىيە كە بوون و نەبوونى شتېك
 بەقەد يەك دابنىيى و ھەردوو لای وەك يەك بن، كە ئەو بە
 كوردى پىي دەلّين: {دوو دلّى}، بەلام گومان (ظن) ئەومىيە كە
 پىت و ابى شتېك ئەگەرى بوونەكەى زياترە لە نەبوونەكەى،
 ياخود ئەگەرى نەبوونى زياترە لە بوونەكەى و لايەكيان زالە
 بەسەر لايەكيان دا، ئەگەر دوو دلّ بووى لەو، كە بۆ لای تۆمان
 ناردۆتە خواری: ﴿ نَسْئَلُ الَّذِينَ يُقْرُونَ الْكِتَابَ مِنْ بَيْنِكَ ﴾ ئەو
 لەوانە بېرسە كە لە پىش تۆدا كتېبىيان خویندۆتەو {واتە: لە
 شارمزاينى كتېبەكانى خوا بېرسە، ئەوانەى شارمزاى كتېبە
 ئاسمانىەكانن، ئەگەر لەوان بېرسى، دلّنيا دەبى ئەو قورئانەش كە
 بۆتۆ ھاتو، دواپىن كتېبى خواپە، چونكە لەو كتېبانەى پىشودا
 ھەوالّ دراو بە ھاتنى قورئان و ھەوالّ دراو بە ھاتنى

پېغەمبەرى كۆتايىش موحەممەد (ﷺ) { لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ }
 بېگومان لەبەر و مردگار تەوہ حەقت بۆ ھاتوہ { فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُنْكَرِينَ }
 جا بە ھىج شىۋمىيەك لەوانە نەبى كە دەكەونە دوو دئىيەوہ { وَلَا
 تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونُوا مِنَ الْخَاسِرِينَ } وە بە ھىج
 شىۋمىيەك لەو كەسانە مەبە كە ئايەتەكانى خوا بە درۆ دىزانن
 ئەگەر وابى لە زيان باران دەبى .

وہ لە سوورمى (البقرة) دا، خوا (سبحانہ وتعالى) دەفەرموى :
 ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا لَا يَرْجُونَ فِيهِمْ مَكْرًا يَتَّبِعُونَ الْبَقْرَةَ إِذْ لَمْ يَمْسَسْهَا بِيَدِهِمْ وَلَا هُمْ يَسْمَعُونَ كِتَابَ اللَّهِ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَتُبَدِّلُ أَمْثَلُ مِمَّا رَمَوْا كَيْدَهُمْ فَيُضِلُّهُمْ سُبُلًا كَثِيرًا يَوْمَ يُنْفَخُ الْأَشْجَارُ وَأَنْجَبُ الْأَعْمَى يَسْتَسْمِعُونَ هُنَالِكَ الْكَلِمَةَ أَلَمْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَذُقُوا نَارًا أَهْلًا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾
 كەتیبە گومانى تیدا نى، رېنمايىە بۆ پارېزكاران. ھەلبەتە ئەم
 ئايەتانەم ھەر بە نموونە ھىناونەوہ، ئەگەرنا ئايەتى دىكە زۆرن
 لەو بارەوہ و ھەموو ئەو ئايەتانە ئەم دوو راستىيەمان دەخەنە
 بەر دەست: كە ھەر كەسىك خۆى بە ئيماندار بە بروادار بزانى،
 دەبى سەدا سەد برۆاى بەوھبى كە قورئان فەرمايشتى خوايە، وە
 پاشان باومر و متمانەشى ھەبى بەو فەرمايشتەى خوا، كە ھەرچى
 تىيدا ھاتوہ حەق و راستە و ھىج خەوش و پەلە و ھىج
 نارېكيبەكى تىدا نى، جا لىرەدا با تەماشبا بکەين: ئايا برۆا
 ھەبوون بە قورئان، وە باومر پى بوونى، { (برۆا) ماناى (ايمان) ە و
 (باومر) يش ماناى (ثقة) يە }، لە چى دا دەردەكەوى؟! ديارە
 شىرراومىيە، وەك لە (اثر) دا ھاتوہ: ((الإيمان سرٌ والإسلام علانية))

واتە: ((ئيمان پەنھانە و ئىسلامىش ئاشكرايە)) جا ئايا ئىمە چۆن
بزانين خۆمان يان خەلك ئيمانى بە قورئان ھەيە وە متمانەى
پىي ھەيە؟ لەپراستيدا ئەو ە لـ ھەلۆيست و پەفتارەكان دا
دەردەكەويت و بەرجەستە دەيى، ھەركەسە چەندە ئيمانى بە
قورئان ھەيە و چەندە متمانەى بە قورئان ھەيە، ئنجا من چوار
شتم كەردوون بە تەرازوو:

*** چوار پىئەر بۇ زانينى ئەندازى بپروا و باوەر ھەبوون بە قورئان ***

يەكەم: ھەندىك لە زانايان و لە توپزەرموانى قورئان . كە دوايە
نامازە بە دوو سى و پىنە دەكەم . لە ژپر زەختى ئەو واقىعە
فيكرى و سياسىيەدا كە تپيدا ژيان، زۆر جار ويستوويانە
ئايەتەكان بە جۆرىك مانا بکەن كە لەگەل پراولتى ئەو مانايە دا
ناگونجى، بە واتايەكى ديكە: ويستوويانە ئايەتەكان مل
پېيسووړپنن بەملا و لادا، بۆچى ؟، بۇ ئەو ەى بچپتە عقلى
ھەندىك خەلكەو، لە ھەندىك تەفسىردا بىنيومە دەلى: ئىمە ئەم
ئايەتە ئەگەر وەك پراولتەكەى تەفسىرى بکەين، ناچپتە عقلى
خەلكەو، لەبەر ئەو دەيى بە نەوعىك تەفسىرى بکەين بچپتە
عقلى خەلكەو، جا ئايا ئەو ھەلۆيستە راستە ؟! بە تەئكىد
نەخپر، دەچپتە عقلى خەلك يان ناچپتە عقليانەو، ئەو ە

خەتاي عەقلى خەلكە، كە مانايەكى راست و دوستى ئايەتى
 خۇاى كاربەجىي تىدا جىنابىتەو، دەبى خەلك گلهيى له عەقلى
 خۇى بكات و، دەبى خەلك عەقلى خۇى راست بكاتەو، نەك
 ئايەتەكان پى مل پى بسوورپىنن و بيانگۆرن و واتايەكى
 سەپرۆكەيان لىبدەن كەلەگەن عەقلى خەلك دا بگونجى! ئەلپردا
 ئيمان ھەبوون بە قورئان و متمانە ھەبوون بە قورئان، ياخود
 نەبوون، ياخود پلەكەى چەندە، لىردا دەرەكەوى، بۇ نەوونە؛
 (شىخ موحەمەد عەبەدى مىصرىي) كە زانايەكى ناودارى
 ئىسلامە له تەفسىرى ئەو ئايەتانەدا كە باسى لمت بوونى دەرياي
 سوور دەكەن بۇ مووسا (عليه الصلاة والسلام) و بۇ بەنى
 ئىسرائىل، كاتىك كە له چەنگى فىرەون رادەكەن، وەك خوا
 دەفەرموى: ﴿وَإِذْ قَرْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَمْنَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَشْرَقْنَا لُحْيَ
 البقرة، واتە: ياد بكنەووه {ئەى جوولەكەكانى سەردەمى پىغەمبەر
 (ﷺ)، خوا چ چاكەيەكى لەگەن پىشىنانتان كىردوھ} كاتىك كە
 دەريامان لمت كىرد و ئىوومان دەرباز كىرد و فىرەون و
 دارودەستەكەشىمان خنكاندن و ئىووش تەماشاتان دەكردن، جا
 شىخ موحەمەد عەبەد لىردا چۆنى تەفسىر دەكات ؟، دەلى؛
 (لەو حالەتەدا ديارە ھەلگشان و داكشانى دەريا بووہ كە لە
 ئەنجامى ھىزى كىشندەى نىوانى مانگ وزەوى دا دەريا ھەلگشان و
 داكشان (مە و جزر) ى دەبى جا، دەلى؛ ئەوكاتە دەريا لە حالەتى

داكشان (جَزْر) بووہ كه پەريونەوہا كه بېگومان ئەوہ شتېكى
 دوورە!! ھەروەھا (طيراً اباييل) كه خوا لە سوورمى (الفيل) دا
 باسى كرىوون و جۆرە بائىندىمەك بوون و، خوا وەك سوپايەكى
 تايبەتى خۆى بەكارى ھىناون بۆ لە نىو بردنى سوپايەكەى
 ئەبەرەھە، كه ھاتبوو بۆ ڤووخاندنى كەعبە، وەك فەرمووېمىتى:

﴿الَّذِي تَرَكَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝۱ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدُهُمْ فِي تَضَلِيلٍ ۝۲
 وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝۳ تَرْمِيمًا بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝۴ فَجَعَلَهُمْ
 كَمَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝۵﴾ الفيل، كەچى ئەو دەلى: (سوپايەكەى

ئەبەرەھە تووشى نەخۆشىي طاعوون بوون) واتە: (طيراً اباييل) بە
 ميكرۆب وەسف دەكات، ميكرۆبىيەك كه نابىنرى!! وە خوا عزوجل
 لە سوورمى (آل عمران) دا باسى مەسەلەمەك دەكا و دەفەرموى:
 جوولەكەكان بە پىغەمبەر ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا جَعَلْنَا لَكَ الْفِيلَ
 نَوْمًا لِرَسُولٍ حَقٍّ يَأْتِيَنَا بِقُرْآنٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ﴾ آل عمران: ۱۸۳، واتە:
 خوا پىرەگەمبەردووين كه ئيمان بە ھىج پىغەمبەرىك ناھىنن
 تاكو ھوربانىيەكەمان بۆ نەكا كه ناگر بىتە خوار لە ئاسمانى و
 بىخوات و بىسووتىنى! (محمد رشيد رضا) خوا لىي خۆشى ئاواى
 تەفسىر دەكا و دەلى: (مەرج نىہ ئەوہ بووبى بەلام مەبەست
 ئەومىہ كه بۆخۇيان ھوربانىيەكەمان سووتاندوہو ناگريان
 تىبەرداوہ)، كەچى خوا بە دەقى ئايەت دەفەرموى:

﴿ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّن قَبْلِ يَآئْتِيَنَّتِ وَيَآئِذِي قُلْتُمْ قَلِيلًا قَلَّتُمْ مِّنْهُمُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾ آل عمران: ۱۸۳، بىلەن لە پېش مندا پېغەمبەرانىك بەلگەى روون و ئاشكرايان بۇ ھېنانون و ئەومش كە دەمىلەين و ئەومەشيان بۇ ھېنان، ئىنجا كە تۇ تەماشاي تەورات دەمەكى لە تەورات دا ھەمىيە كە چەند جارېك جوولەكەكان قوربانىيان كىردوھ و ئەو كاتە موەجىزە بووھ بۇ مووسا (عليه الصلاة والسلام)، وە لە سەردەمى (سەلىمان) یش دا بووھ و لە سەردەمى پېغەمبەرانى دىكەش دابووھ، كە دواى ئەومى قوربانىيان كىردوھ، ناگر لە ئاسمانى ھاتۆتە خواری و سووتاندوۋىھتى و بۆتە ھەمىرووت و ئەوھ موەجىزەمىيەك بووھ، بەلام كە لە ەمەقلى خەلكى ئەم سەردەمەوھ ناچى، تۇ بېنى مانايەكى دىكەى سەپىرى لىبەدەمىوھ، ئەوھ بەرەستى جۆرېكە لە كەمى مەمانە ھەبوون، كە لەوانەمىيە ئەو كەسە لە ھەرارى نەفسى خۇيشى دابزانى كە ئەو مانايەى نىيە، بەلام دەلى؛ ئاخىر مانايەكەى دىكە ناچىتە ەمەقلى خەلكەوھ و با بىگونجىنەين لەكەن ەمەقلى خەلك دا !! بەلام بىگومان ئەوھ نابىت، بەلكو دەمى خەلك ەمەقلى خۇى كەورە و فراوان بكا ھەتا جىي رەستىيەكانى قورئانى تىدا بىتەوھ، نەك رەستىيەكانى قورئان بە جۆرېك تەشوى تاشى بىكەين و لق و پۇپىيان بىكەين و

بىيانكەين بە تەيرى مەققوول، بۇ ئەۋەى لە عەقلى خەلكى دا جىيان بىتەۋە.

دوۋەم؛ كەۋتە دوو دالىى لە بەرانبەر ھەندىك لە ياساكانى قورئاندا، ئەۋەش كەم و زۆر دەبىنرى، بۇ وئىنە؛ مەسەلەى سزاي دەست بېرىن، دەگوترى؛ با باسى سزاي دەست بېرىن نەكەين عەقلى خەلكى ئىستا ئەۋە تەقەببول ناكە، يان مەسەلەى تۆلەى كوشتن (قصاص)، يان ئەۋ سزايانەى دىكە كە لە قورئاندا ھاتوون، بەلام ئيمان ھەبوون بە قورئان و متمانە ھەبوون بە قورئان، ئەۋەپە كە ھەرچى خوا قەرموۋپەتى، مادام دەزانين خوا قەرموۋپەتى، جا سزايە، يان پاداشتە، يان حەقىقەتتىكى مېزوۋپىيە، دەبىى ۋەرىبگىرىن و قەبوۋلمان بىى و دىنىاش بىن كە ھەرگىز راستىيەكى قورئان لەگەل ھىچ دەراۋپىشتەۋ بېرىرىكى راست و دروستى عەقل و زانست و واقع دا تىك ناگىرى، ئنجا ئايا ئەۋ راستىيەى جا ياساپەكى شەرىعەتە يان ھەر شتىكى دىكەپە، دەچىتە عەقلى خەلك يان نا ؟ ئەۋە گرفت و كىشەى خۇيانە و كىشەى قورئان نىە و، خەلك ۋاى لە خۇى كىدوۋە كە راستىيەكانى قورئان ھەزم نەكات، بۇپە دەبىى ئەۋان عەقلى خۇيان چارسەر بكەن، نەك ئىمە راستىيەكانى قورئان، ياخود ياساكانى بگۆرىن.

سەيپەم: دەرگەوتنى ھەندىك نەينى كە زانىارى ئىستا دەريان دەختات و پەلە كىردن لەومدا كە بىين ئايەتەكانى قورپان يان فەرمايشتەكانى پىغەمبەر (ﷺ) لەگەل ئەو دەرھاويشتە و بىردۆزە زانستىيانەدا بگونجىنين، ئەويش دىسان جۇرپىكە لە كەم متمانەيى بە قورپان، ئىمە نابى پىمان وابى، كاتىك قورپان لەگەل دەرھاويشتەكانى زانستى ئەم سەردەمەدا دگونجىنين، ئەو دىفاع لە قورپان دەكەين، چونكە كەلامى خوا و فەرمايشتى خوا لەو بەرزترەو پەكى لەسەر ئەو جۆرە دىفاع لىكرىنە نەكەوتە، مەگەر شتىك بىيتە حەقىقەتتىكى عىلمىيى وا كەتازە نكوولتى لىنەكرى، وەك: سوورپانەومى زەومى بە دەورى خۇي و خۇردا و، ئەو حەقىقەتە عىلمىيانەي كە لە بوارى فىزىيا و كىمىيا و گەردوون ناسىي و لە بوارى پزىشكىي دا دەرگەوتوون، ئەو ئەو كاتە گرفت نىە، بەلام تا نەبن بە حەقىقەتتى عىلمىيى، نابى پەلە بگەين لەومدا كە ئايەتەكانى خواي پەرورەدگار بگونجىنين لەگەل دەرھاويشتەكان و بەرھەمى زانست دا.

چوارەم: بەراورد كىردنى ھەندىك پاستىي و ياساى ئىسلام لەگەل تەوزم و بىرۇكەي تازەدا، وەك: (سۆسىيالىزم، كاپىتالىزم، سىكۇلارىزم، دىموكراسىي) كە بىگومان ئىسلام چەندان خالى ھاوبەشى ھەن لەگەل زور لە بىردۆزەكاندا، بەلام نابى ئىسلام

لەگەن ئەو بىر دۆزەو رېچكانەدا بېخەينە تەرازووە وە و پېكەوہ
 بەراوردیان بېكەين، وەك كاتى خۆى ھەندېك لە زانايانى كتېبى
 وایان دمنووسى، بۆ وېنە: يەكئىكان (اىتراكىة' الإسلام) ى
 دمنووسى و، يەكى نېكە (دېموقراطىة الإسلام)، كە لە راستى دا
 ئەوہ جۆرئكە لە زەم كردنى ئىسلام و قورئان، نەك مەدح
 كردنیا، من زۆر جار گوتوومە: ئېمە بەوہ مەدحى قورئان و
 ئىسلام ناكەين كە بەراوردیان دىكەين لەگەن شتئ كە زادى
 فېكرى بەشەرە، كاتى خۆى كە باسى سۆسىالىزم دىكرا، دىيانگوت:
 تەواو ھەرگىز لەوہ چاكتر نابئ! بەلام ھەر ئەوئندەمان زانى
 بازارى شكا و ئەو كۆمەلگايەى كە لەسەر بناغەى سۆسىالىزم
 بنیات نرابوو، ھەئوہشاىەوہ و تېكچوو، جا ئەگەر گوتبامان
 ئىسلام و سۆسىالىزم وەك يەكن، دەبوو بلىين: ئەوہ ئىسلامىش
 فەشەلى ھئنا! يان ئىستا كە باسى سېكۆلارىزم دىكرى و، باسى
 سېستەمى سەرمايەدارى دىكرىت و، باسى جىھانگىرى دىكرىت و
 زۆر مەدحى دېموكراسى دىكرىت، كە نەك دوایى ھەر ئىستا لە
 پۇژئاوا پەخنەى زۆر جىددىي نارسەى دېموكراسى دىكرىت كە
 دېموكراسى { ھوكمى گەل } نىە، وەك بانگەشەى بۆ دىكرىت، بەلكو
 ھوكمى كەمىنەىەكى خاومن پارەى راگەياندن بەدەستى
 چەواشەكەرە، بەسەر زۆرىنەىەكى ئىخفائىكراودا، وەك لە كتېبى

(چەند مەسەلەپەكى باوى سەردەم)^(۱) دا باسەم كەردە: كەواتە
 ۋەختىك ئىمە بىيىن ئىسلام لەگەل دىموكراسى، بە دوو پرووى
 حەقىقەتتىك دابنىيىن ۋە ئىسلام لەگەل ئەودا تىكەل بىكەين، كاتتىك
 كە دىموكراسى فەشەل دىنى ۋەكو دوينى سۆسيالىزم فەشەل ھىنا،
 لەگەل دىموكراسىش فەشەل ھىنا، دەبى بلىيىن: ئىسلامىشى لەگەل
 رۇيشت ! بۇيە ئىمان ھەبوون بە قورئان ۋە متمانە ھەبوون بە
 قورئان ئەۋەپە، كە ئىمە پىمان وانەبى كە شتىكى دىكەى لە
 قورئان گىرنگىر ھەپە، بەلكو شتىكى دىكە ۋەك قورئان ھەپە، ھەتا
 بلىيىن: قورئانىش ۋاى گوتوۋ ! بەلى خالى ھاۋبەش ھەپە لە
 نىۋانى ئىسلام ۋە دىموكراسى دا ۋ، خالى ھاۋبەش ھەپە لە نىۋان
 ئىسلام ۋە سىستەمى سۆسيالىزم دا، ۋە خالى ھاۋبەشەش ھەپە
 لەنىۋانى ئىسلام ۋە سەرمايەدارىيش دا، ھەروھە لە بىردۆزەكانى
 دىكەشدا كەم ۋە زۆر ئىسلام خالى ھاۋبەشى لەگەلىاندا ھەپە،
 بەلام ئىسلام ۋەك ھىچ كام لەۋانە نىپە، ۋە بە تەنكىد ھىچ
 فىكرەپەكى بەشەر نىپە كە كەم ۋە كوورپى تىدانەبى ۋە كىرچ ۋە
 كالىي تىدا نەبى، بەلام قورئان حەقىقەتى پەھاپە: ﴿ وَنَتَّ كَلِمَتُ
 رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ﴾، دىپارە ھۆى ئەۋەش ئاشكراپە: ئىسلام ۋە قورئانىك
 كە لە زانىپارى پەھاۋ بى سنوورى خواۋە سەرچاۋە دەگىرن، دىپارە

(۱) پەروانە، جاپى پىنچەم، لاپەرە (۲۰۰-۲۱۲).

پاستىي پەھايان تىداپە، بەلام بىردۆزەو پىچكەكانى بەشەر، كە
زادەى بىر و زەينى مروفن و مروفيش سنووردارو نىسبىيەو،
گۆزەش چى تىداپى ھەر ئەوہى ئى دەرژى !.

خالسی سییهم

چاکه خویندنسی قورنان و له بهرکردنسی و تیوهرامانسی و تیگه یشتنسی

سۆيەمىن ئەرکی سەرھانمان بەرانبەر بە قورئان، ئەھمىيەتتە كە
 چاكي بېخوئىننەھە، پاشان لەبەرى بىكەين، وە تۆيەھە رابمىننن و
 تۆيىبگەين و باش لىي ھالى بىن، بۆچى؟ چونكە ئەھ نامانجە
 گشتى و سەرھىيەي قورئان بۆي نۆردراوتتە خوار، ئەھمىيەتتە كە
 لىي تۆيىگەين و كارى بۆيىكەين، وەك خوا دەھەرموى، ﴿ كُنْ أَزْلَقَهُ
 إِلَيْكَ مُزَكَّيْتَهُمْ وَيَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَنْبِيَاءُ ﴾ ص ﴿ كُنْ أَزْلَقَهُ إِلَيْكَ مُزَكَّيْتَهُ ﴾،
 واتە: ئەھمە كۆيىبگەين بۆلای تۆمان ناردوھ بە بۆيىزە، {بەرھەمەتدارە،
 بەرھەمەدارە،} بۆ ئەھمىيەتتە كە ئايەتەكانىيەھە رابمىنن، وە بۆ ئەھمىيەتتە
 خاھمەن ئەھمىيەتتە كە پەندى لۆمەر بىگرن، واتە: كارى بۆيىكەين و لىي
 بەھەرمەند بىن، ديارىشە كە ئۆيە كاتىك دەتوانىن لە قورئان
 و رەببىنەھە و تۆيى رابمىننن، وە پاشان لىي بەھەرمەند بىن و
 پەندى لۆمەر بىگرن، كە بە شۆيەھەكى راست و دروست
 بېخوئىننەھە و پاشان ھەول بەدەين لەبەرى بىكەين، دواي ئەھە
 دەستمان لە تۆمەر پامان و تۆيىگەشتنى و وە پاشان بەھەرە
 لۆمەر گرتنى گىر دەبى.

چاك خويندەھەي قورئان

با تەماشاي ئەھ ئايەتەنە بىكەين دەربارەي چاك خويندەھەي
 قورئان، خوا (سەبھانە و تەھال) لە سوورەتتى (الإسراء) دا

دەفەر مەمۇئ: ﴿ وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ وَرَزَّلْنَاهُ نِزِيلًا ﴿٦٦﴾ ﴾
 الإسراء، واتە: وە ئەمە قورئاننىكە بەش بەشمان کردووە {پانى:
 ھەموومان پیکە وەنەناردووە و بەش بەشمان کردووە، ئایەت ئایەت و
 سوورەت سوورەت} ﴿ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ ﴾ بۆ ئەوەی بەسەر
 خەلکی دا بیخوینیتەووە بە شینەیی {عَلَى مُكْتَبٍ} واتە: (على تمهل)
 بە شینەیی، وردە وردە، پلە پلە، ﴿ وَرَزَّلْنَاهُ نِزِيلًا ﴾ وە پلە پلەش
 ناردوومانەتە خواری، ئەندازە ئەندازە ناردوومانەتە خوار، وەك
 شارمزیانی زانستیەکانی قورئان دەئین: (اتزل متجما) بەش بەش
 نێردراوتە خوار، ئەك ھەمووی لیکرا.

ھەر وھا خوا (سبحانہ و تعالی) لە سوورەتی (الفرقان)، دا،
 دەربارەى چۆنیەتى خویندنى قورئان دەفەر مەمۇئ:
 ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَزَّلْنَاهُ
 نِزِيلًا ﴿٢٢﴾ ﴾ الفرقان، واتە: وە ئەوانەى بى پروان گوتیان: بۆچی
 قورئانی بە ھەك جار بۆ دانەبەرزێنراوە ؟
 (خواش دەفەر مەمۇئ): ئاوامان بۆ دا بەزاندووی (پلە پلە و لە ماوەى
 (٢٢) سالدا) بۆ ئەوەى عەقل و دلتى پێبچەسپینین، {ھەر جارەى
 سوورەتیک ھاتووە و پێغەمبەر ﴿ﷺ﴾ زیاتر دامەزراو بوو} وە زۆر
 بە جوانییش بۆمان خویندوویەو، ئەگەر ھەمووی لیکرا
 دا بەزىبووایە نە دەگونجا ئاوا بخویندريتەووە وە بەو شیوەیەش لە

عەقل و دلى پىغەمبەر دا (ﷺ) نەدەجەسپى، ئەوھ لە كوئى تۆ بىيى ھەر رۆژە چەند ئايەتتەك لەبەر بگەى و، باش باش ھەزمىيان بگەى و لە عەقل و دلى خۆتەيان دا بچەسپىنى ! وە ئەوھ لە كوئى كە بىنى ئەندازمەكى زۆر لە قورئان لەبەر بگەى، بەلام دوايى لە بىرت بچىتەوھ.

ھەر وھما ھەر دەربارى چاك خويىندەوھى قورئان خوا لە سوورپەتى (المزمل) دا دەفەرموى: ﴿وَرَزَّلْنَا الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾ (المزمل: ۴)، واتە: وە قورئان بچوئىنە وە بە رېك و پىكى لە زمانى عەرپىيى دا دەگوترى (نغز مرتل) ، (نقر) واتە: زار، زارىكى ددان رېك و پىك، كەواتە: (تەرتىل) ئەومىيە كە پىتەكانى قورئان ووشەكانى قورئان و بىرگەكانى قورئان، ھەر كامىكيان ھەقى خۆى پىبەدى (ابن كثر) لە تەفسىرەكەى خۆيدا و. لە تەفسىرى ئەوھدا كە دەفەرموى: ﴿وَرَزَّلْنَا الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾ (المزمل: ۴)، دەلى: (اي اقراء على تمهل فإنه يكون عوناً على فهم القرآن وتدبره وكذلك كان يقرأ صلوات الله وسلامه عليه)^(۱) ، واتە: بەشىنەيى بىخوئىنەوھ، بەگاوھخۆ پەلەى لىمەكە، چونكە ئەوھ زياتر ھاوكارت دەبى بۆ ئەوھى لە قورئان تىبگەى و لىيى وردبىيەوھ، وە پىغەمبەرىش ﷺ ھەرواى دەخوئىندەوھ.

(۱) بېروانە، (المصباح النور في تهذيب تفسير ابن كثر) ص ۱۴۵.

ئنجبا با دهربارهی چۆنیهتی خویندنه‌وهی فورئان و چاک
خویندنه‌وهی و جوان خویندنه‌وهی، که ئیستا زانیارییهکی
سهربه‌خۆ ههمیه لهو باره‌وهو پئی ده‌گوتری: (علم التجويد) واته:
زانیاری چاک خویندنه‌وهو جوان خویندنه‌وهی فورئان، با
سهرنجی جه‌ند فهرمووده‌یهکی پیغه‌مبه‌ریش بدین:

(۱) ﴿سُئِلَ أَنَسٌ: كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟
قَالَ: " كَانَتْ مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمُدُّ (بِسْمِ اللَّهِ)،
وَيَمُدُّ (الرَّحْمَنِ)، وَيَمُدُّ (الرَّحِيمِ) ﴾ رواه البخاري، واته: پرسیار له
ئهنه‌سی گوری مالیک کرا دهربارهی چۆنیهتی فورئان خویندنی
پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، نه‌ویش گوتی: لیکی ده‌کی‌شایه‌وه دوا‌یی
{ئهنه‌س بو فی‌رکردنی کابرا تاب‌یخاته به‌رچاوی و بو‌ی
به‌رجه‌سته بکا} (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) ی خویندنه‌وه، (بِسْمِ
اللَّهِ) ی در‌یژکردنه‌وه، (الرَّحْمَنِ) ی در‌یژکردنه‌وه، (الرَّحِيمِ) ی
در‌یژکردنه‌وه. واته: په‌له‌ی نه‌کردنه‌وه.

(۲) ﴿عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا سُئِلَتْ عَنْ قِرَاءَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَتْ: كَانَ
يَقْطَعُ قِرَاءَتَهُ آيَةَ آيَةٍ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ مَلِكِ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ مَلِكِ... ﴾ رواه احمد وابوداودو والترمذي.
واته: پرسیار له ئومموسه‌له‌مه (دایکی په‌رواداران) گراوه، خوا‌ی لی
رازی بی، دهربارهی چۆنیهتی فورئان خویندنی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)،

ئەویش گوتوویمتی: پیغەمبەر ئایەت ئایەت، فورئان
 خۆیندنه‌که‌ی خۆی لێک دەبچری: ﴿يَسِّرْ اللَّهُ الرِّجْزَ﴾ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
 الْعَالَمِينَ ﴿الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿فِي الْفَاتِحَةِ﴾ دياره خواش
 (سبحانه و تعالی) به‌په‌له‌ فه‌رمایشتی خۆی له‌گه‌ڵ پیغەمبەردا نه
 فه‌رموو، به‌ئو به‌شینیه‌ی، وه‌به‌راستی فه‌رمایشتی خوا، وه‌کو
 قسه‌ی خه‌ئگی دیکه‌ نیه‌ هه‌ر ریزی بکه‌ی! بۆیه‌ له‌ سه‌حیحی
 بوخاری دا هاتوه‌ که‌ یه‌کێ گوتی: من به‌ سئ شه‌و و رۆزان
 هه‌موو فورئانی ده‌خوینم، (عبدالله) ی کوری (مسعود) یش
 فه‌رموی: (هَذَا كَهَاتِ الشَّعْر) واته‌: وه‌ک خۆیندنه‌وه‌ی شیعەر به
 خێرای ده‌یخویننه‌وه‌، به‌ئێ فورئان فه‌رمایشتی خواجه‌ و ده‌بی
 به‌رپێزموه‌ و به‌ویقارموه‌ بخوینری و ئەومنده‌ وه‌خته‌ت ئی وه‌چاو
 نه‌بی که‌ فورئانه‌که‌ی پێده‌خوینی.

(۲) هه‌روه‌ها پیغەمبەر (ﷺ) ده‌فه‌رموی (رَبِّتُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ)
 رواه البخاري ، واته‌: فورئان به‌دەنگه‌کانی خۆتان جوان بکه‌ن،
 دياره‌ فورئان بۆ خۆی هه‌ر جوانه‌، به‌لام نه‌گه‌ر به‌دەنگی خوش و
 به‌ جوانیی و رێکی له‌باری بخویندری، دياره‌ جوانتر ده‌بی.

(۴) هه‌روه‌ها پیغەمبەر (ﷺ) فه‌رموویمتی: ﴿لَيْسَ مَتَا مَنْ لَمْ
 يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ﴾ رواه البخاري، واته‌: هه‌ر که‌سه‌یک دەنگی خۆی
 به‌فورئان نه‌لارنێتیه‌وه‌ له‌ نێمه‌ نیه‌، هه‌لبه‌ته‌ لێرهدا که‌باسی

چاك خويۇندىنەۋەي قورئان دەكەين، مەبەست ئەۋەتىپ كە ھەموو
 وزە و توانامان بىخەينە سەرئەۋەي چۇن پىت و وشەكان گۇ
 (تلفظ) بگەين و لە مەخرەجى خۇيان دەرىچن ! بەئى پىۋىستە
 بەقەدەر خۇي ئەۋ لايەنە گرنكى پىبىرى، بەلام بە تەئكىد
 خويۇندىنەۋەي قورئان بۇ ئى تىگەشتىتە، كەۋاتە؛ نابى
 خۇخەرىك كىردن بە چاك خويۇندىنەۋەي قورئانەۋە لەسەر
 حىسابى ئى تىگەشتىنى و پاشان ئىش پىكىردىنى بى، بەئكو دەبى
 ھەرشتە بەپىي خۇي گرنكى پى بىرى، ۋە چاك خويۇندىنى
 قورئانىش بە تەئكىد پىۋىستە بەقەدەر خۇي گرنكى پىبىرى،
 ۋە ئىتتىگەشتىنى و پاشان كارپىكىردىنى و پىۋەپابەندىۋونى،
 ھەركامىك لەۋانە دەبى حەقى خۇي بىرىتى، نەك حەقى ھەموو
 لايەنەكان بىرى بەلايەنىك !

لە بەرگىردى قورئان

سەبارەت بەلەبەر كىردى قورئانىش خوا (سبحانە وتعالى)
 لەسورەتى (العنكبوت) دا دەقەرموى: ﴿ وَمَا كُنْتُمْ تَسْلَوْنَ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كُنُوبٍ
 وَلَا تَحْطُّهُ بِمِيسِنِكُمْ إِذَا لَأْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٨﴾ بَلْ هُمْ آيَاتُ يَنْتَنُ فِي صُدُورِ
 الَّذِينَ أُوتُوا الْآيَةَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿١٩﴾ العنكبوت، خوا
 بە پىغەمبەر (ﷺ) دەقەرموى: تۇ لەپىش قورئاندا كىتەبىكت

نەخوئىندۇتەۋە، ۋە بە دەستى راست نەتنووسىۋە، {واتە: ئەى
 موحەممەد تۇ پېشتەر نەخوئىندىنەۋەت ھەبۋە، نە نووسىنت
 ھەبۋە} ﴿ إِذَا لَأَزْتَابَ الْمَطْلُوبُ ﴾ العنكبوت: ۴۸ چۈنكە ئەگەر
 خوئىندىنەۋە نووسىنت ھەبۋاۋا، ئەۋانەى لەسەر ناحەقن بۇيان
 ھەبۋو بىكەۋنە گومانەۋە {ۋە بلأين رەنگە بۇخۇى قورئانى دانابى
 بەلام كە نەخوئىندىنەۋەت ھەبۋە نە نووسىن، ماناى ۋاۋە زاتىكى
 دىكە فىرى تۇى كرىۋە}، دۋاۋى دەفەرەمۇى: ﴿ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي
 صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ﴾ العنكبوت: ۴۹، بەلكو ئەم قورئانە چەند
 ئايەتىكى رۇشنىن لە سىنەى ئەۋانەدا كە زانىارىيان پىدراۋە، ۋە
 بىجگە لەستەمكاران ھىچ كەس نكوۋلى لە ئايەتەكانى ئىمە
 ناكات، مەبەستەم ئىردە ئەم رستەيە: ﴿ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ
 الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ﴾ العنكبوت: ۴۹، كە خوا مەدحى ئەۋانە دەكا
 ئايەتەكانى خوا دەخەنە سىنەى خۇيانەۋە ۋ لەبەريان دەكەن،
 ھەلبەتە ئەۋ قورئانەش كە لەبەر دەكرى زۇر جىايە لەۋەى كە
 ھەروا دەخوئىندىرئەۋە، چۈنكە كە لەبەر دەكرى زىاتر تەفاعولى
 لەگەن دەكەى، ۋە مەجالت دەبى لىى وردبىيەۋە، چۈنكە ھەموو
 دەمى قورئانت لەبەردەست دانىە، ئنجا ھەر خودى لەبەركرىنى
 قورئان بۇ خۇى رپوۋناكىى بەرەكەتىكە دەچىتە سىنەتەۋە ۋ،
 بەئەندامەكانتەدا دابەش دەبى، بۇيە لەبەركرىنى قورئان

بەرئەبەر نەعمەتەئىكى زۆر گەورەيە، وەك لەفەرمايشتەئىكى
 پەيغەمبەر (ﷺ) دا ھاتوۋە كە خوا (سبحانە وتعالى) بە پەيغەمبەر
 دەفەر موئى: (إني مبتليك، ومبتل بك، ومترن عليك كتابا لا يقسله
 الماء تقرأه نائما ويقظانا) رواه مسلم، واتە: من تۆ تاقى دەكەمەو،
 وەبەتۆش خەئك تاقى دەكەمەو، وەكتىبەئىكت دەنئىرمە سەرى و
 بۆ دەنئىرمە خوار كە ئاۋ نایشواتەو، بەخەوتوۋىي و بەبئىدارىي
 دەپخوئىي. كەواتە: لەسەنەي داپە.

* بىر كەردنەوۋە لە قورئان و تىۋەرپامانى و لىتتەگەيشتنى *

وہ دەربارەي بىر كەردنەوۋە لە قورئان و تىۋەرپامانى و لىتتەگەيشتنى،
 تەنبا ئەم ئايەتە دەخوئىنەنەو: ﴿كُنْ أَرْزَلْنَهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لَدَبْرًا آيَاتِهِ
 وَلِتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٣٩﴾﴾ ص، واتە: ئەمە كىتەبەئىكە ناردوۋمانەتە
 خوار بۆ لاي تۆ بەپەيزە، {بەرھەمدارە، بەرھەمكەتدارە} بۆ ئەوئى
 لەئايەتەكانى وردبەنەو، وەبۆئەوئى خاۋمن عەققان پەندى لى
 وەربىگرن، لەكۆتايى ئەم خالەش دا دەئەيم: من كىتەبەئىكى
 سەربەخۆم لەم بوارەدا نووسىو، بە ناوونىشانى: (چۆن باشتەر لە
 قورئان بەرھەمەندىبىن؟) لەوكتەبەدا ھەوت ھەنگاوم خستوۋنە
 رۋو، بۆ چاك بەرھەمەندىبوون لە قورئان، كە ئەمانەن:

- ۱ - ئەدەب نواندن و بەگەورە گرتن (التأدب والتعظيم).
 - ۲ - خویندەنە وەو گوی بۆگرتن (التلاوة والإستماع).
 - ۳ - بیرکردنە وەو تیومپرامان (التفکر والتدبیر).
 - ۴ - کارتیکران و پەندومرگرتن (التأثر والتذکر).
 - ۵ - شوین کەوتن و گەردن کە چکردن (الإتباع والتسليم).
 - ۶ - تەزکیە پیکردن و فییکردن (التزکیة والتعلیم)،
 - ۷ - چاکسازیی و حوکمران کردن (الإصلاح والتحکیم).
- هیوادارم ئەو کتیبە بخویننە وە کە بەرچا و روونییەکی باشتان
دەداتى لە وبارەو، کە نێمە چۆن لەگەڵ قورئان دا پەفتار بکەین و
ببخویننە و، چۆن زیاتر لێی سوود مەند دەبین؟

خالی چوارہم

شوینکہ و تنی قورٹان و پیوہ پابہند بوونی

چوارەم ئەركى سەرھانمان بەرانبەر بە كىتابى خوا و فەرمايشتى بىي وئەنى خوا، سبھانە و تعالى برىتتە لە شوئىن كەوتنى قورئان و پېۋە پابەند بوونى، ديارە خودى خوئىندىنەۋەى قورئان عىبادەتتە، بىر لىكردنەۋەى عىبادەتتە ، لەبەر كىردنى عىبادەتتە ، بەلام خوئىندىنەۋەى و لەبەر كىردنى و بىر لىكردنەۋە و تىفكىرنى ، لە راستى دا لە پروۋىكى دىكەۋە ، دەبن بەنامراز و ھۆكار، بۇ شوئىنكەوتنى قورئان ، چونكە ئەم قورئانە بۇيە ھاتو كە پېيەۋە پابەند بىن، بەلام ھەتا تىي نەكەين ، ناتوانىن پېيەۋە پابەند بىن، ۋە ھەتا لەبەرى نەكەين و نەپخوئىنەۋە ، ناشتوانىن تىي بگەين ، كەواتە؛ خوئىندىنەۋەى قورئان و پاشان لەبەر كىردنى تىگەيشتى ، ھەموويان ھۆكارن تاكو بتوانىن ۋەك قورئان دەفەرموى ، ئاۋا ژيان بگوزەرنىن ، ژيانى تاكىيمان ، ژيانى خىزانىيمان ، ژيانى كۆمەلەيەتتىيمان ، ژيانى سىياسىيمان، ... ھتد .

مەبەستمان ئە شوئىن كەوتنى قورئان چىيە ؟

مەبەستمان لە شوئىنكەوتنى قورئان ، شوئىن كەوتنى سەر جەم پىنمايى و ئاراستەكانىيەتى، بەبى ھەلاۋاردن، ھەر ۋەھا مەبەستمان لە پېۋە پابەند بوونى قورئان ، ديسان پابەند بوونە بە تىكراي فەرمانەكانى قورئان و نەھىيەكانى قورئان و ياساكانى قورئانەۋە، لە ھەموو بوار و لايەنەكانى ژيان و گوزەرانماندا .

ژيانی تاكییمان نهوهی نهوهی كه بهتهنی جیبهجی دهكری له فورنات ، بوخوت جیبهجی بكه، وه نهوهی له چوارچیوهی مان و خیزانت دایه ، لهوی دا جیبهجی بكه ، وه نهوهی له چوارچیوهی كومهگادایه، لهوی دا جیبهجی بكه ، نهوهی به تهنی پیت دهكری ، بیکه و نهوهی كه به كاری ههرومزی و كاری به كومهل نهبی جیبهجی ناكری ، دهبی ههول بدهی ههرومزی بو بكهی و كومهلی بو پهیدا بكهی ، چونكه خوا دمفهرموی: فورناتمان ناردهو بو نهوهی كه پهندي لی وهربرگرن و پیی بهرپوه بچن ، بویه دهبی نهوهی بهخوت دهكری بیکهی و نهوهی پیت ناكری ، دهبی كومهلی بو پهیدابكهی ، با تهماشای نهه نایهتانه بكهین:

۱- خوا سبحانه وتعالی به پیغهمبهری خاتمه (ﷺ) دمفهرموی:

﴿ اَنْعِ مَا اَوْحَىٰ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۶﴾ ﴾ الأنعام،

واته: شوین نهوه بكهوه كه له بهرومردگارتهوه به وهی بویت هاتوه ، بیجگه لهو هیج بهرستراویکی دیکه نیه ، وه واز لههاوبهش دانهران بینه وپشتیان تیبكه، واته: لهبهر زهخت و فشاری هاوبهش دانهرمان و لهترسی نهوان و لهبهر رازی كردنی نهوان ، نهچی واز له شوین كهوتنی فورنات بینی ، به دوی

قورئان بکەوہ و گوئ مەدە ئەوہ کہ کئ پئی خوئشە و کئ پئی ناخوئشە .

جا ئەوہ خوا سبحانہ و تعالی بە پئفەمبەری خاتەم (ﷺ) وا دەفەرموئ و بۆیەش فەرمووئیتە : ھاوبەشدانەرەکان پەشتگوئ بێخە : ﴿وَأَعْرِضْ عَنِ الْكُفْرَيْنِ﴾ چونکہ بەراستی ئینسان کاتیک دەتوانئ بە تەواویی بە دوای قورئان بکەوئ ، کہ نابئ زەخت و فشاری خەلکی کافر و بئیدینی بەسەرەوہ بی و لەوان بترسئ ، یاخود بیەوئ ئەوان پزازی بکا ، چونکہ بەراستی قورئان بۆ ئینسانی نازاد و نازا ھاتوہ و ، بۆ ئینسانی ژێردەست و ترسنۆک نەھاتوہ و ، کەسێک دەتوانئ بەدوای قورئان بکەوئ ، کہ بئجگە لە خوا لەکەس نەترسئ و خوا بەیەکگر (مُوَحَّد) بی ، بۆیە دەفەرموئ : ﴿أَتَبِعَ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ کئ دەتوانئ بەدوای قورئان بکەوئ ؟ کەسێک کہ تەنیا خوا بە پەرستراوی خوئ بزائئ ، ئینسانی خوا بە یەکگر و یەکتاپەرست دەتوانئ کہ بەراستی بەدوای قورئان بکەوئ ، کەسێک کہ گوئ نەداتە موشریک و کافر و لارپێھکان ، دەبی ئاوا سەرنجی نایەتەکانی قورئان بەدین ، ئەگەرنا ئەو نایەتەنە ئەگەر ئاوا ھەر بەسەرپێیی تەماشایان بکەین ، دەلێین ، باشە ئەوہ خوا دەفەرموئ : بەدوای ئەوہ بکەوہ کہ بەوہی لە پەرورەدگار تەوہ بۆت ھاتوہ ، بەلام

(مناسبة) ی چی یہ کہ دواپی دھفرموئی: (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) ، وہ دواتریش دھفرموئی: (وَأَعْرَضَ عَنِ الْمُشْرِكِينَ) ؟

ھوکارمکھی ٹھومیہ کہ باسماں کرد، کہسیک دمتوانی بہدوای فورٹان بکہوئی ، کہ بہراستی یہکتاپہرست بی و بیجگہ لہ خوا ہیج پھرستراویکی دیکھی نہبیٹ و، ہیج کہسی دیکہ بہ شایستھی پھرستن نہزانی ، وہ ٹامادھش بی پشت لہ کافران بکا و پروویان نی وھرگیڑی و گوئیان پینہدات .

۲- وہ لہ سوورہتی (الأعراف) دا دھفرموئی: ﴿ اَتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُمْ مِنَ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴾ (۲) الأعراف، واتہ: بہ دواپی ٹھوہ بکہون کہ لہ پھرورمدگارٹانہوہ بوٹان دابہزیندراوہ {پیشی پرووی دواندن لہ پیغہمبہر (پیغہ) بوو، بہلام لیڑمدا بہگشتی دھفرموئی: کہ ہم پیغہمبہر و ہم ٹومہتہکھی بہدوای ٹھوہ بکہون کہ لہ پھرورمدگارپانہوہ بوئیان دابہزیندراوہ} ، ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ وہ جگہ لہو بہدوای سہرپہرشتیاراتنی دیکہ و مشوور خورانی دیکہ مہکھون ﴿قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾ کہم وایہ بیریکہنہوہ و پھند وھربرگرن ، {ٹھو کہمانہش ٹھوانہن کہ ٹیمان دارن} ، واتہ: بروادارانیک کہ پھند وھرمدگرن و بیردمکھنہوہ کہمن و ٹھوانی دیکہ زورپان ٹیہمالن ، یاخود ٹھی کافرمان تہنانمت کہمیش پھند وھرناگرن ، لیڑمدا جیپی سہرنج

ئەومىيە كە خوا دەفەرموئى: ﴿ أَتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْنَا مِنْ رَّبِّكَ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ﴾ كەواتە: بەدوای بەرنامە و كىتابى كى بگەوى ، ئەوت كىرودە بە دەلى خۆت، دەلى ، واتە: سەرپەرشتىيار و مشوور خۆر كار ھەلسوورپنەر ، بۆيە دەفەرموئى: ﴿ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ﴾ چونكە ئەگەر بەدوای كىتاب و بەرنامەى ھەر كەسىكى دىكە بگەوى، ماناى واىە ئەوت كىرودە بە دەلى و سەرپەرشتىيارى خۆت و مشوورگىرپى خۆت .

وہ لە سوورەتى (يونس) دەفەرموئى:

۳- ﴿ يَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ يونس، لىرەدا خوا سبحانە و تعالى پروى دواندن دەكاتە ھەموو خەلك و ھەموو مەرفۇھايەتى و دەفەرموئى : ئەى خەلكىنە ! بىگومان لە پەرورەدگار تانەوہ نامۆزگار پىتان بۆ ھاتوہ، وە شىفای ئەوہ كە لە سىنەكانتان دا ھەيە { شىفای ئەو دەرد و نەخۆشپىانەى كە لە سىنەكانتان دا ھەيە } وە پىنمايى و بە بەزەيى يە بۆ ئيمانداران . تەماشابكەن: نامۆزگار يى و شىفایەكە بە گشتى باس دەكا، چونكە قورئان ئىنسانى كافر يىش دەتوانى سوودى لىوەر بگىرئى، پىتان واىە خەلكى رۆژناوا كەم لە قورئان بەھرمەند بوون؟ زۆر لىئى بەھرمەند بوون ، لەگەل ئەومش دا كە ئيمانىان پىئى نىە، بەلام زۆريان سوود لى بىنىوہ ، پىتان واىە

قورئان دەمورى نەبىنىيە لەھەدا كە لە زۆر نەخۆشىيە يان دەربازيان بگا، نەخۆشىيە فكرىيە، نەخۆشىيە كۆمەلايەتتىيە ، نەخۆشىيە سياسىيە؟ بە تەئكىد قورئان زۆر دەمورى بىنىيە، بۇ وئە: ئىستا كە دەستا و دەست پىكردنى دەسلەت بەشىيەوى ئاشتىيانە لە رۇژئاوادا ھەمە ، پىتان وايە ھى خۇيانە! كاتى خۇي ولاتانى رۇژئاوا مليۇنان كەسيان ئى كوزرا لەسەر داواكردنى ماف و ئازادىيەكان، وە كاتى خۇي خەلكى رۇژئاوا ھوكمپرانەكانى خۇيانىيان وەكو خوا تەماشە دەكرد، يان نوئىنەرى خوا، يان سىبەرى خوا! ئەدى كى فەيرى كردن كە ھوكمپران نوئىنەر و سىبەرى خوا نىيە و نوئىنەرى خەلكە؟ بىگومان ئىسلام فەيرى كردن و قورئان فەيرى كردن.

كەواتە: نامۇزگار بوونى قورئان و شىفابوونى قورئان، بۇ خەلكە بەگشتى، بەلام: ﴿وَهُدَىٰ رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ كى قورئان دەكاتە رىنمايى خۇي بۇ ژيانى، وە كى قورئان بۇي دەبىتە مايەي رەھمەت و بەزەيى؟ ديارە ئيمانداران، بەلام خەلكى دىكەش بەگشتى دەتوانى پەند لە قورئان وەربىگرى و قورئان بكاتە نامۇزگار يى خۇي و بىكاتە شىفا و چارەسەر بۇ نەخۆشىيەكانى.

۴- ئىنجا لە سوورەتى (النحل) دا دەفەرموى: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ بَيِّنَاتٍ لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِّلْمُسْلِمِينَ﴾ النحل: ۸۹ واتە:

وہ قورپانمان بۇ سەر تۇ ناردۇتە خوار، روون كەرمومىيە بۇ ھەموو شتېك، وہ پىنمايى و بەزمىي و موزدەمىيە بۇ موسلمانان، يەككى بۇي ھەيە بلى: خوا دەفەرموى: (بَيْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ) وەكـ و ھەندى لـە تويزەرموانى قورپان بە شىۋەمىيەكى سادە قورپانمان تەفسىر كىردەمە گوتتويانە: قورپان ھەموو شتېكى تىدايە، بەلام ئەوہ راست نىيە لىردە: (بَيْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ) واتە: قورپان ھەموو شتېك روون دەكاتەوہ، كە ئىوہ پىۋىستتان پىيەتى بۇ ئەم زيان وگوزمانەى دنيا تان، بەلام ئەگەر شتېك لە مەوداى عەقلى ئىنسان دا بى، ئايا قورپان ھەر روونى دەكاتەوہ؟ بىگومان نەخىر، ئايا قورپان روونى كىردۇتەوہ سەيارە چۇن دروست بىكەين؟ نەخىر، ئايا روونى كىردۇتەوہ چۇن رۇكىت دروست بىكەين و پىي بىچىنە سەر مانگ؟ نەخىر، ئايا روونى كىردۇتەوہ چۇن لە رووى كشتوكالەوہ بەرو پىش بىچىن؟ نەخىر، لە رووى پىشەسازىيەوہ؟ نەخىر، لەرووى بازىرگانىيەوہ؟ نەخىر، بۇچى؟ چونكە ئەوہ ھەمووى لە مەوداى عەقلى ئىنسان دا ھەيە، كەواتە: (بَيْنَا لِكُلِّ شَيْءٍ) واتە: قورپان ھەر شتېك كە لە مەوداى عەقلى ئىنسان دا نىيە و ئىنسان بۇخۇي عەقلى پىناشكى و ناتوانى خۇي دەركى بىكا، ھەموو ئەو شتانەى روون دەكاتەوہ، بەلام شتېك كە عەقلى دەتوانى دەركى بىكات، قورپان ئەوہ روون ناكاتەوہ، بۇچى؟ چونكە قورپان نەھاتەوہ كە

عهقل تنبهل بی وپالبداتهوه، هورنان نههاتوه که مرؤف هه لخریو
 بلی؛ خوا هه موو شتیکی بو فهرموو وم، به لکو هورنان هاتوه
 عهقلی خه لک بجووئینی، به لام نهو شتانهی که عهقل توانای
 به سهر دا ناشکین، هورنان پرونی کردوونهوه .

۵- وه له سوورمتی (المائدة) دا خوا (سبحانه و تعالی) ده فهرموی:

﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ
 فَاتَّخِذْ مِنْهُمْ بَيْتَهُمْ يَوْمَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ وَاللَّهُ لَا يَتَّبِعُ أَهْوَاءَ هُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا بَيْنَكُمْ
 شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ لَسَبَّوْكُمْ فِي مَاءِ آتَانَكُمْ فَاسْتَشَقُّوا
 الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنزِّلُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْلِفُونَ ﴿١٨﴾ المائدة، نه

نایهته دوی نهو نایهتانهیه که خوا سبحانه و تعالی تیاندای باسی
 ناردنه خوارموهی تهورات بو جووله که کان و ئینجیل بو
 نهصرانییه کان دمکات، دوابی ده فهرموی: ﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ﴾
 وه که چون تهوراتمان بو موسا (علیه السلام) ناردنه خوار که
 بهرنامهی جووله که کان بی، وه ئینجیلمان ناردنه خوار بو عیسا
 (علیه السلام) که وپرای تهورات بهرنامه بی بو نهصرانییه کان،
 ناوا کتیبیشمان بو تو ناردوته خوار، به ههق، واته له خودی خوی
 دا حهقه، وه له کاتی خوی دا هاتوه و له شوینی خوی دا هاتوه
 ﴿ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ ﴾ هه رچی کتیبی پیش خویتهی
 بهراستی دهمانی، وه که نه سهله که بیان و دهلی؛ (صحف) بو ئبراهیم
 هاتوه و، تهورات بو موسا هاتوه، زه بوور بو داوود هاتوه و،

ئینجیل بۆ عیسا هاتوه، وه کتیبه‌کانی دیکه ش که بۆ پیغمبه‌رانی دیکه و هاتوون و ناویان نه‌هاتوه، ههموویان راستن، وهك ئه‌سه‌له‌که‌یان، نهك وهك واقعی ئیستایان، ﴿وَمُهَيِّمِنَا عَلَيْهِ﴾ وپرای نه‌وی ئه‌سه‌له‌که‌یان به راست دهمانی، به‌سه‌ریشیانه‌وه چاودیره، واته: ههر کهم و کوورپی و لادان و دمسکاری کرانیکیان تیدابنی، وه هورپان به پیویستی زانیبیت راستی کرودته‌وه، ﴿فَأَخَکُمْ بَیْتَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ کهواته: به‌وی که خوا نارودویه‌ته خوار دادومرییان له نیواندا بکه، ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ مُمَّنَّ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ وه به‌دوای نارمزوومکانیان مه‌که‌وه و لابه‌دی لهو حقه‌ی که بۆت هاتوه، ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ بۆ ههر کامیکتان رپباز و به‌رنامه‌یه‌که‌مان داناوه بۆ جووله‌که‌کان له‌سه‌رده‌می موسا دا (علیه السلام) به‌رنامه‌یه‌ک پیویست بوو، له‌سه‌رده‌می عیسا دا (علیه السلام) بۆ به‌نی ئیسرائیل و نه‌وانه‌ی برپوایان به عیسا هیئا، به‌رنامه‌یه‌ک پیویست بوو، بۆ تۆش نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ)، بۆ ئۆمه‌ته‌که‌ی تۆ که بریتیه له ههموو مرؤفایه‌تی تا دنیا کۆتایی دی، به‌رنامه‌یه‌ک پیویسته ﴿وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَلْکُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ وه نه‌که‌ر خوا ویستبای ههمووتانی دهمکرده به‌ک کۆمه‌ل و به‌ک ئۆمه‌ت و وه‌ک کتیبیشی بۆ دهناردن، ﴿وَلَکِنْ لِّتَبْلُوْکُمْ فِي مَا آتَاکُمْ﴾ به‌لام بۆ نه‌وی تافیتان بکاته‌وه له‌ومدا که پییی داون،

داخۇ ئايا جوولەكە و نەسرانئىيەكان ئامادەن بە دواى موخەمەد (ﷺ) بکہون کہ ھەموو پېغەمبەرھەکانيان بەرپراست دەزانى، وە ھەموو کتیبەکانى خوا بەرپراست دەزانى، وە تەواوکەرى کارى پېغەمبەرانى پېش خۆپەتى وە دەست بەردارى ئەو بەرژەوہندىيە ناشەرعیانە بن کہ بەو بەزم و بازارى ساختە بوخۇيان دروستيان کردوہ؟! ﴿تَاسْتَفْتَوُا الْخَيْرَاتِ﴾ دەجا پېشپرکى بکہن لە چاکەکان دا، ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ ھەمووتان بۆلاى خوا دەگېردرېنەوہ، ﴿يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْلِفُونَ﴾ بېگومان ھەوائتان پېدەدا بەوہى کہ تېيدا دەکەوتنە راجىاييەوہ، وەك بينيمان لە ھەموو ئەو ئايەتانە دا خوا (سبحانہ و تعالی) زۆر بەروون و راشکاوى، فەرمان دەکا بە پېغەمبەر (ﷺ) وە پاشان بە ئىمەى شوپن کەوتووانى پېغەمبەر، کہ بە دواى قورئان بکہوين و بەدواى ئەو کتیبە بکہوين، کہ خوا بە پېغەمبەرى کۆتايى دا ناردووپەتى، وە ھىچ مسوئلمانىک سەرپشک نەکراوہ و مافى ھەلبۇاردنى پېنەدراوہ لە بەرانبەر شوپنکەوتنى قورئاندا، مادام خۆى بە مسوئلمان بزانى، ئىنجا ئايا شوپنکەوتنى قورئان و پئوہ پابەند بوونى لە چەند بوارد ا خۆى دەنوئېنى؟ بېگومان لە ھەموو بوارەکانى ژيان دا بەلام من حەوت بوڤراى سەرھکييم بو زياتر بەرچا و روون بوونەوہى ئپوہ خستۆتە روو؛

*** بوارەكانى پابەندىيە بە قورئانەوه ***

يەكەم: لە بوارى بوون ناسىي دا، ئىمە چۆن تەماشاي بوون (وجود) دەكەين؟ چۆن تەماشاي بوونەومەر دەكەين؟ چۆن تەماشاي خوا(سبحانه و تعالى) دەكەين؟ زيانى دنيا، ئينسان، دوارۆز... هتد، دەبى قورئان بکەينه چرايەك وەكو قورئان پيمان دەلى، ناوا تەماشاي بوون بکەين و، تەماشاي سەرجهم ئەو شتانه بکەين گە وشەي بوون (وجود) دەيانگر پتەوه، هەر لە خواي بەرزو بى و پتەوه بگره، هەتا تىكراپى دروستکراوەكانى خواي بەدبەينهەر لە زيان، دنيا، مرؤف، دوارۆز... هتد .

دياره من لە کتیبى: (تەوژمى ئىسلام و عەلانىي و خالە هاوبەش و جياوازىيەکانيان) دا باسى بوونناسىي ئىسلامم کردوه، بۆيه حوالەي ئەو پتەتان دەکەم^(۱).

دووهم: لە بوارى ئيمان و عەقيدە دا، دەبى قورئان بکەينه مامۆستاو چاوساغى خۆمان و بيکەينه چرايەك، چونکە لە قورئاندا عەقيدەي ئىسلامىي جوان روون کراوەتەوه، وەك من لە کتیبى: (ئيمان و عەقيدەي ئىسلامىي) دا گە شەش بەرگە، بە

(۱) بەروانە، چاپى دووهم/۲۰۱۱، نووسپنگەي تەفسىر.

تەفسىل باسى ئيمان و عەقىدەى ئىسلامىم كىردو، لەبەر
رۆشناىى قورئان و سوننەت دا.

سى يەم: لە بوارى خوا پەرستىى دا، چۆن خوا بپەرستىن و
بەندايەتتىى بۇ بکەين؟ نوۆزمان چۆن بى؟ رۆزوومان، ھەجمان،
زەكاتمان، دووعا و پارانەھومان، يادى خوامان چۆن بى؟ قورئان
ھەمووى روون كىردۆتەوھ لە ھىلە گشتى يەكانى دا، وھ
پىغەمبەرىش (ﷺ) لە لق و پۆپ و وردەكارىيەكانى دا، وھك من
لە كىتبىى: (خوایەرستىى ئىسلامىى) دا، كە چوار بەرگە بە
تەفسىل باسە كىردوھ.

چوارەم: لە بوارى خوورپەھوشت دا: خوورپەھوشتى بەرز و پەسەند
چىيە؟ دەبى تەماشای قورئان بکەين، ھەرچى رەھوشتىك قورئان
مەدھى كىردو، بزانه كە چاكە، وھ ھەرچى كىردوھ و ئاكار و
رەھتارىك قورئان زەمى كىردو، بزانه خراپە، دەبى قورئان
تەرازوو و پىوھرى ئىمە بى بۇ ئەھوى بزانین رەھوشتە بەرزەكان و
سېفەتە جوانەكان كامانەن؟ تاكو خۆمانىيان پى برازىننىھوم،
وھسېفەتە خراپەكان كامانەن و خووخدەھو خەسەتە نزمەكان
كامانەن؟ تاكوخۆمانىيان لى بەدوور بگىرىن، كە من لەھەر كام لە
كىتبىى (رېنگاى صالح بوون و بەرھەم خوا چوون) ونامىلكەى،

(خوورەۋىشى بەرزو بەسند سەنگى مەھەكى مۇسلمانەتتە)دا،
باسى ئەم بابەتەم كىردۇ .

يېنىچەم: لە بواری باری كەسیتی دا، واتە: بواری خیزانیی كە من
لە كتیبی ئافرەت و خیزان لە سایەى شەریعەت دا) كە بەرگى
بەكەمى چاپكراۋە و ھى دوۋەمیشى بەرپۆۋە، تا راددەمەكى باش
ئەم بابەتەم شى كىردۇتەۋە، ھەرۋەھا لە نامىلكەى: (سروشت و
پایەكانى خیزان و مەسەلەى چەند ژنیى) یش لەو بارمۇە قسەم
كىردۇۋە.

شەشەم: لە بواری حوكم و سىياسەت دا، كۆمەلگا دەبى چۆن
بەرپۆۋە بچى و حوكمپرانان چۆن ھەلەمبىژدردىن وكى دایان دەنى و
چۆن حوكم دەكەن؟ ئەۋەش بواریكى دىكەپە و دەبى ئیمە تىیدا
بە دواى قورئان بكەۋىن، كە من لە زنجیرە وتارى (ئىسلام و
دەولەتدارى و حوكمپرانى) دا كە ئىستأ لە كەنالی ئاسمانى
پەيامە ۋە لە بەرنامەى (سەرنج)دا پىشكەشيان دەكەپن و
سەرگەرمى نووسىنەۋە و نامادەكردنىشيانىن، لە دوو توپى
كتىبىك دا.

جەۋتەم: لەبواری ئابوورى و مامەلە و بازىرگانى دا، بەكورتى و
بەكوردى، دەبى لە ھەمووبوارو لاپەنەكانى دىن و ژىماندا
قورئان مامۇستا و چاوساغ و چىرامان بىت، ئەو كاتە دەيسەلینىن

كە بەدوای قورئان كەوتووین، وە شوین پئی دواین كتیبی
خوامان هەلگرتوہ.

شایانی باسیشە كە من لە كتیبی: ((الإسلام كما يتجلى في كتاب
الله))^(۱) دا، كە لە زیندانی ئەمریکاییەكان دا نووسیومە و هەشت
بەرگە و دەوری چوار هەزار لاپەرەمیە، باسی سەرجم لایەنەكانی
ئیسلامم كردوہ، هەموویشی لەبەر روشنایی قورئان دا، وە سوپاس
بۆ خوا ئیستا ئەو كتیبە لە ژێر چاپە.

(۱) واتە، {ئیسلام وەك لە كتیبی خوادا دەرئوشیتوہ}.

خالس پینجہم و کۆتایی
ناساندنی قورنن و بلاؤکردنہوس راستی بہ کانی

پېنجه مېن ئەركى سەرھانمان بەرانبەر بە قورئان بېرىتپە لەھەى
 كە ئېمە قورئان بە خەلك بناستېن، وشەى: خەلكىش لە پېشدا
 مەبەستم پېى خەلكى دەور و بەرى خۆمانەو، ئېنسان دەبى لە
 خېزانى خۆپەو دەست پېى بكات، لە برا و خوشكەكانى و لە
 دۆست و رەفقانى و لە خزم و نزيكانيەو، قورئانيان پېى
 بناستېن و راستى يەكانى قورئانيان بخەينە بەرچاو.

بەئى بەرپزان! بەراستى ئەو كەسە لە خواى پەرورەگار نزيكترەو
 لەلای خوا خۆشەويستەرە، كە زياتر لەگەل فەرمايشتى خوادا سەر
 و كارى ھەپە، چونكە لەدواى خوا، ھېچ شتېك لە قورئان گەورەتر
 نپە لە سۆنگەى ئەووەو كە قورئان سېفەتى خواو فەرمايشتى
 خواپە، ئېنجا ئايا ئېمە چۆن لەگەل خوادا(سبجانە وتعالى)
 دەتوانىن مامەلە بکەين؟ لە راستى دا بە ھۆى فەرمايشتى خواو
 دەتوانىن مامەلەپەكى راست و دروست لەگەل خواى پەرورەگار
 دا بکەين و بەنداپەتېى بۆ بکەين، ديارە موھەممەد (ﷺ) و
 ھەموو پېغەمبەرانى دېكەى پېش ئەوېش سەلات و سەلامى
 خواپان لەسەربى ھەر بەپېى فەرمايشتى خوا و بە پېى ئەو
 وەحى و پەيامەى خوا بۆى ناردوون، لەگەل خوادا ھەلس و
 كەوتيان كرده، بۆپە بەراستى ئەوانە خوا پېداوو بەختەومرن،
 كە تەمەنى خۇيان زياتر لەگەل فەرمايشتى خوادا بەسەر دەبەن،
 چونكە ھېچ شتې لە فەرمايشتى خوا گەورەتر نپەو، ھېچ شتېك

لہ کہلامی خوا بہرہکہتدارتر نیہ، وہ نہگہر تہماشای زانایانی
 نیسلام بکہین دہبینین ٹہوانہیان کہ زیاتر خہریکی فہرمایشتی
 خواو خہریکی کتیبی خوا بوون، زیاتر توانیویانہ خزمہت بکہن
 و زیاتر توانیویانہ گورپانکاری بہسہر خویمان دا بیئن، پاشان
 گورپانکاری بہسہر ٹہو واقیع و دہوروبہرہ دا بیئن، کہ تیبدا
 زیاون، نیستاش با تہماشای ٹہم چہند ٹایہت و فہرمایشتانہ
 بکہین، کہ فہرمانمان پی دہکہن فورٹان بہ خہلک بناسینین و
 راستی یہکانی فورٹان بہ خہلک بگہیہنین:

یہک: لہ سوورہتی (الأنعام) دا، خوا سبحانہ وتعالی دمفہرموی:

﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلْ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ
 أَتَيْكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ قُلْ لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا
 تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾﴾ (الأنعام، بہ پیغہمبہر (ﷺ) دمفہرموی: پینیان بلی: کی

یان چ شتیک گہورمترہ شایہدی بدات ؟ یان کی نہگہر شایہدی
 بدات شایہدی دانہکہی گہورمترین شتہ؟ بلی: خوا، { یانی: خوا
 نہگہر شایہدی لہسہر شتیک بدات کہ ٹہو شتہ وایہ، ٹہوہ خوا
 گہورمترین شایہدہ، واتہ: نہگہر ٹہوانیش نہیانگوت: خوا
 گہورمترین شایہدہ، تو بلی: خوا شایہدہ} لہ نیوان من و نیوہدا
 {واتہ: خوا شایہدہ کہ من پیغہمبہری خوا و ٹہم فہرمایشتہ
 فہرمایشتی خوایہ، خواش بہسہ بو شایہدی، چونکہ گہورمترین

شاید { خوا له نیوانمان دا شاید، وه نهم هورنانهشم بؤ نیردراوه تاکو به نیوهی رابگهینم وه به همر کهسیکی دیکه که پیی دمگات، جا من له هینانهوهی نهم نایته‌دا تمنیا مه‌بستم نهم رستمیهیه: (وَمَنْ بَلَغَ) واته: پیغه‌مبهر (ﷺ) فرمانی پی‌کراوه که بفرموی: ﴿وَأَرْجَىٰ إِلَيَّ مَنَّا الْقُرْآنُ لِأَنَّكَ بِهِ﴾ نهم هورنانه بؤ نیردراوه تاکو به نیوهی رابگهینم و نیوهی پیی بترسینم و پیی هوشیار بکه‌مهوه (وَمَنْ بَلَغَ) وه همر کهسیکی دیکه‌ش که دواپی هورنانه پیی دمگات، واته: نه‌ویش دیسان همر پیغه‌مبهر (ﷺ) به‌و هورنانه هوشیاری دمگاته‌وه، ﴿أَبَيْتُكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ پییان بلی، نایا نیوه شاید پیی دمدن که له‌گه‌ن خوادا په‌رستراوی دیکه همن؟ (قل لا اِلهَ اِلاَّ هُوَ) بلی: نه‌گهر نیوه شاید پیی بدن، شاید پیی‌که‌تان به ناحقه، به‌لام من شاید پیی نادم .

﴿قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ﴾ بلی: تمنیا به‌ک په‌رستراو همیه، وه من به‌ریم له‌وهی که نیوه دمیکن به هاوبه‌ش بؤ خوا. دوو: له سوورمتی (الزمر) دا خوا ده‌فرموی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَكَيْتْ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِرَكِيبٍ ﴿٥١﴾﴾ الزمر، واته: نیمه کتیبمان به حه‌ق ناردوته سهر تۆ بؤ خه‌لکی، { واته: نهم هورنانه بؤ خه‌لک هاتوه، که خه‌لک لیی تیبگات و پیی ناشنا بی و پیوهی پابه‌ند بی }

﴿فَمَنْ آمَنَكَ فَلِنَفْسِهِ. وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا﴾ جا ھەر كەسنىك
 رېئى راستى گرت ئەوۋە سوودەكەى بۇ خۇبەتەى. وە ھەر كەسنىك
 رېئى ون كرىد، رېئى ئى ون بوونەكەى بەس بە زىيانى خۇى تەواو
 دەبى ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِرَكِيبٍ﴾ وە تۇ وەكىل نى بەسەر يانەوۋە كە
 بىيانپارېزى و نەھىلى گومرەبن و رېئىان ئى تىك بچى.

سى: بېنەمبەرىش (ﷺ) لە ھەرمايشتىك دا كە بوخارىى
 ھىئاوۋەتەى بە ژمارە: (۲۶۶۱)، دەھەرموئى: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ
 النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدَّثُوا عَنِّي
 إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا، فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ).
 واتە: ئەگەر ئايەتتىكىش بىت لەمنەوۋە بېگەيەن، وە لەبەنى
 ئىسپرائىلەوۋە شت بگىرپنەوۋە و ھەيئاكات، ھەر كەسنىكىش بە
 ئانقەست درۇم بەدەمەوۋە ھەئبەستى، با جىگەى لە ئاگردا دابنى.
 بەلام بىگومان ئەوۋە كە لەبەنى ئىسپرائىل و خاۋەن كتېبەكان بە
 گشتى دەگىرپىتەوۋە، ھەرچى بېنچەوانەى قورئان بوو، ئەوۋە
 پەتكراۋەپە و ئەوۋەش كە سەرمان لىدەرنەچوۋ، نە دەئىين راست
 دەكەن، نە دەئىين درۇدەكەن، چونكە لە ھەر موودەپەكى دېكەدا
 ھاتوۋە (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا حَدَّثَكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَلَا
 تُصَدِّقُوهُمْ وَلَا تَكْذِبُوهُمْ) رواه البخاري: ۷۳۶۲، كە بىگومان مەبەستى
 پى ئەو شتانەپە كە راستى و ھەئەپى يان ديار نەبى. ديارە بۇ

بلاؤ کردنہوی راستی یہکانی فورٹانیش، ہر کہسہ لہ قہدر
 خوی شتیکی ہر پی دہکری، چونکہ لہوانہیہ یہکی بلی؛ جا خو
 من مہلا نیم، یان من شارہزانیم و خاومن شہادہ نیم! بہلام
 وانہیہ ہیج کہس نیہ بہ قہدر خوی لہ فورٹان تی نہگات و بہ
 ئەندازہی ئەوہ کہ لیی تیگہیشتوی، بہرہر سیاری و پیوستہ
 تھرکی راگہیانندی راستیہکانی فورٹان ئەنجام بدہی، پیشریش
 باسمان کرد کہ خوا لہچہند شوین و لہسەرہتای چہندان سوورہت
 دا کتیبی خوی بہ (مبین) واتہ؛ رؤشن و ئاشکرا، وەسف کردوہ.

جوار: وہ لہ (۴) ئایمت لہ سوورہتی (القمر) دا، کہ ئایہتی
 (۴۰ و ۳۲ و ۲۲ و ۱۷) ن، خوا عزوجل ئەم راستیہی دووبارہ
 کردوہوہ: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿۱۷﴾ القمر، واتہ؛ وہ
 بیگومان فورٹانمان ئاسان کردوہ بو لہبہرکردن، بو خویندنہوہ،
 بو لی تیگہیشتن، ئایا کہس نیہ لیی تیگا! چونکہ وشہی (ذکر)
 بہ مانای خویندنہوہ و لہبہرکردن و لی تیگہیشتن دی، وہک
 (عبدالرحمن بن ناصر السعدی) لہ (تیسیر الکریم الرحمن فی
 تفسیر کلام المنان) دا^(۱) دەلی: (ای: ولقد یسرنا وسهلنا هذا القرآن
 الکریم، الفاظہ لل حفظ والأداء، ومعانیہ للفہم والعلم، لأنه احسن
 الکلام لفظا، واصدقه معنی، وأبينه تفسیرا، فکل من اقبل علیه

(۱) برونہ: ص ۲۸۸.

يسر الله عليه مطلوبه غاية التيسير، وسهله عليه، والتكر شامل لكل ما يتذكر به العاملون من الحلال والحرام، وأحكام الأمر والنهي، وأحكام الجزاء والمواظب والعبر، والعقائد النافعة والأخبار الصادقة)، واته: خوا كه دمه رموى: ﴿وَلَقَدْ بَيَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ ﴿١٧﴾ القمر، يانى: بيگومان قورئانى بهرزو بهرپزيمان ئاسان و سينا كردوه: وشهكانى بۆ له بهر كردن و بيژتن، وه واتايه كانى بۆ تيگه يشتن و زانين، چونكه باشتين هسهيه له روى بيژمه وه، راسترينيهتى له روى ماناوه و رونترينيهتى له روى ليكدانه وه وه، بويه هه كه سيك به راستى روى تيبكات، خوا ئامانجه كهى زور بۆ ئاسان دمكات و بوى سينا دمكات، وه وشهى (ذكر) يش گشتيره بۆ هه شتيك كه زانايان په ندى ليومردمگرن له ياساكانى جهال و جهرام و فرمان و قهدهغه وه، ياساكانى سزاو پاداشت و، نامؤزگارى و په ندمكان و بيروبروا سوود به خشهكان و هه واله راستهكان. كه واته: كه دمه رموى: ﴿وَلَقَدْ بَيَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ﴾ واته: قورئانمان ئاسانكردوه بۆ له بهر كردن و بۆ خوئندنه وه و بۆ ئى تيگه يشتن جا نايه خوا به رموى ئاسانم كردوه، تاوان نيبه كه سيكى ديكه بلئى: به زه حمه ته؟ به ئام هه لبه ته ليردا كه دمه رموى: ئاسانم كردوه، له گه ل خو ماندوو كردن دا ناكوك نيه، چونكه بيگومان نه گه ر هيج خو ت ماندوو نه كهى و عه ر ميبى

نەزانى، لە قورئان تىناگەي، بەلام ئەگەر زمانى عەرەبىيى (نەجەبىيە) بزانى و تەماشاي قورئان بگەي، لىي تىدەگەي، بەنگو لەراستى دا زۆر شىعر و پەخشان ھەيە، زۆر قورستە لە قورئان، وە ئەوەندەي كە قورئان دەگونجى لەبەربەرى، ھىج قسەيەكى دىكە، نە شىعر نە پەخشان ئاوا لەبەر ناكري، قورئان زۆر ئاسانە وەك خوا ھەرموو پەيتى، بەلام ئەگەر بەردەوام ئاگامان لىي نەبىت و بەردەوام نەيخوئىنن لە دل و مېشكمان دا نامىنى، وەك لەم ھەرموو دەيەدا ھاتو: عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : تَعَامَدُوا الْقُرْآنَ ، فَأَلْذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِهَا . رواه البخاري

واتە: ئاگاتان لەم قورئانە بىت و بەردەوام بىخوئىنن، سوئند بەوەي گيانى منى بەدەستە، لە حوشترى بزۆز زياتر خۆي پادەپسكىنى، واتە: وەك چۆن حوشتر خۆي پادەپسكىنى تا خۆي بەرەللا بگا، قورئانیش ئاواپە و ئەگەر زۆر نەيخوئىنى لە زەبنت دەچىتەدەر، ھەلبەتە زوو لە زەبن دەچىتە دەر ، بەلام ئەگەر كەيفىشت لى بى زوو دىتەو بەرت .

كە دەشايين: بە ئاسانى لىي تىدەگەين ، يانى: ھەركەسە و بەقەدەر خۆي و بە پىي ئامادەي و ھەولدانى خۆي ، ئنجا ھەموو كەس نابىتە تەفسىر زان، بەلام ھىج كەس نىە كە بە قەدەر خۆي لە قورئان تىنەگات، ھەلبەتە ئەوھش كە وەك پىويست تىدەگا،

زىاتر زانايانن و ئەوانەن كە زىاتر وزە سەرف دىمكەن و زىاتر خۇ
ماندوو دىمكەن و عەقلىيان كراومترە و عىلم و شارمزايبان زىاترە،
ئەوان زىاتر لە قورئان تىدەگەن ، بەلام شوانىكىش و
كرىكارىكىش و جوتيارىكىش و نەفەرىكى زۆر سادەش، دەتوانى
بەشى خۇى لە قورئان تىبگات ، وە بايى ئەومندە كە تۈانيويەتى
لېى تىبگا بەرپرسىيارىشە بەرانبەر بەوھى لېى تىگەپشتو، كە
بىگەيمەنى بە غەيرى خۇى ، ئنجا لە كۆتايى ئەم بابەتە دا
دەموئى نامازە بكەم بۆ باشترىن شىواز و رېبازى تىگەپشتن لە
قورئان:

باشترین شىۋاز و رېبازى بۆ نىگەيشتن لە قورئان و خەلك
تىگەياندن لە قورئان:

من له پىنج خالدا بە كورتى باسى ھۆكارمەكانى چاكر تىگەيشتنى
قورئان دەكەم:

ھۆكارى يەكەم: تەفسىركردنى قورئان بە قورئان:

تويژمەوانى قورئان لەسەر ئەوہ يەك دەنگن و لەو بارەوہ
گوتوويانە: (إن القرآن يفسر بغضه بعضاً) قورئان ھەندىكى
ھەندىكى پروون دەكاتەوہ ، بۆ ئەوونە: خوا لە قورئان دا باسى
خۆپاگرى (صبر) دەكات، جا ئايا (صبر) چىيە؟ ئەگەر تەماشاي
ئايەتەكانى قورئان بكەين، خوا بۆمان باس دەكات و بۆمان پروون
دەكاتەوہ كە دەبى لە چى و چى دا خۇمان پابگرين، بۆ ويئە: لە
سوورمى (البقرة) دا دەفەرموى: ﴿ وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ
الْبَأْسِ ﴾ البقرة: ١٧٧ واتە: ئەوانەى خۆپاگران لەكاتى نەدارى و
نەخۇشى و ناخۇشى و لەكاتى جەنگ و پرووبەروو بوونەوہدا ،
كەواتە: خۆپاگرى تەنيا شتىك و دووشتان ناگرىتەوہ، بەلكو
ھەموو بوارمەكانى دىن و زىن دەگرىتەوہ . ھەروەھا ھەر لە
سوورمى (البقرة) دا خوا سبحانەوتعالى دەفەرموى: ﴿ وَشِرِ
الصَّابِرِينَ ﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ البقرة،
واتە: وە موزدە بدە بە خۆپاگران ، ئەوانەى كە بەلایەكيان تووش

بوو، ده‌لین: نئمه هی خواین و بۆلای خواش ده‌چینه‌وه ، که‌واته، شوینیکی دیکه‌ی که ده‌بی صه‌بری تیدا بگیری، گرفتاری و به‌لاو موسیبه‌ته، هه‌روه‌ها هه‌ر به‌م شیومه‌یه، نه‌گه‌ر ته‌ماشای هه‌موو نه‌و شوینانه بکه‌ی که باسی (صبر) ده‌که‌ن، تیده‌گه‌ی که (صبر) مانای چیه‌؟.

هه‌روه‌ها خوا سبحانه‌وتعالی باسی ته‌قوا ده‌کات و باسی پارێزکاران ده‌کات، بۆ وینه: له‌سه‌ره‌تای سوورته‌ی (البقرة) دا، ده‌فه‌رموی: ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١﴾﴾ البقرة، واته: نه‌و کتێبه‌ گومانی تیدا نیه، رهنماییه بۆ پارێزکاران، جا ئایا پارێزکاران کین؟ نه‌گه‌ر ته‌ماشای نه‌و شوینانه بکه‌ین که خوا تیناندا باسی پارێزکاران ده‌کات، تیده‌گه‌ین پارێزکاران کین؟ بۆ وینه: له سوورته‌ی (آل عمران) دا خوا سبحانه‌وتعالی ده‌فه‌رموی: ﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾﴾ آل عمران، واته: وه خیرایی بکه‌ن به‌ره‌و لی‌بوردنیک له‌ خواوه و به‌هه‌شتیک که پانییه‌که‌ی به‌قه‌ده‌ر ناسمان و زه‌وی یه، ناماده‌ کراوه بۆ پارێزکاران، ئنجا ئایا پارێزکاران کین؟ ﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَاءِ وَالْكُظَّيْمِ وَالْغَنِيِّ وَالْعَافِيَةِ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣١﴾﴾ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَحْشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاَسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُعْرِضُوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾﴾ آل عمران، که‌واته: نه‌وانه پارێزکارانن، نه‌وانه‌ی که مالی خو‌یان له‌کاتی هه‌رزانی و گرانی،

ياخود لەكاتى ھەبوون و نەبوون دا، دەبەخىش، وە توورپىيى خۇ
 قوتدەرمەوان و لىبوردووان لە خەلكى، وە خوا چاگەكارانى
 خۆشدەمۆين، وە ئەوانەى ئەگەر گوناھىتەيان كرد، يان سەمەيان لە
 خۇيان كرد (نائومىد نابين لە رەحمەتى خواو) داواى لىبوردن بۇ
 گوناھەكانيان دەكەن، وە دەشزانن كە بىجگە لە خوا كەس لە
 گوناھيان نابورى، وە بەردەوام نابين لەسەر ئەوى كرىوويانە، لە
 حالىك كە دەشزانن چەند خراپە! كەواتە: پارىزكار ئەو نە كە
 بە بالان بفرى، بەلكو ئەومىيە كە خاوشى ئەو سىفەتەنە بىت،
 غەلەتەش دەكا، بەلام دەگەرپتەو بەلای خوا.

ئەنجا كە دەلتەين: قورئان ھەنلىكى ھەنلىكى تەفسىر دەكا، دەبى
 تەماشای سىياقى ئایمەكان بەكەين، با لەوبارەو بەك نەمۆنەتان بۇ
 بىنەمەو، زۆربەى مامۇستايان ئەم ئایمەت دەربارى ئەخلاق و
 رەوشتى جوان دىننەو: ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ
 يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَبِيرًا ﴾ (١١) الأحزاب، ھەرچەندە بە داخەو
 زۆربەيان دەلتەين: ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾ لەحالىك دا كە:
 ﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾، بە س لەمەك ئایمەت دا ھاتو،
 نەویش ئەم ئایمەتەيە! خوا دەفەرموى: بىگومان لە بىنەمەبەرى
 خوادا بۇ نىوہ سەرمەشقى بەكى باش ھەيە، بۇ ھەركەسىك بە
 نومیلى خوا و رۆزى دواى بى و زۆرىش يادى خوا بەكت، بەلى

زورجار نهم نایهته وهك بهلگه لهسهر رهوشتی جوان
 دهینریتهوه، که نیمهش وهك پیغمبهر (ﷺ) رهوشت و
 خوومان جوان بی، بهلام نهگهر تهماشای سیاقی نایهتهکان بکهین،
 دهینین پیش نهم نایهتهوه نایهتهکانی دواپیش ههموی باسی
 جهنگ و جیهاده، کهواته: مهبهستی نهسلبی لهم نایهته، یانی: له
 جهنگ و جیهادو فیداکاریی لهپیناوی خوادا و لهپیناوی دینی
 خوادا، پیغمبهری خوا سهرمهشقه بو نیوه، چونکه لهپیش نهم
 نایهتهدا خوی بهرومردگار باسی بهسهرهاتی جهنگی خندهدق
 دهکات، جهنگی نهحزاب که لهسهرمتاوه دهیهینی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
 اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا
 تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿١﴾﴾ الأحزاب، دواپی دهفهرموی: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ
 أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرٍ ﴿٢﴾﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ
 قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٣﴾﴾ مِنَ
 الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَجْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا
 بَدِيلًا ﴿٤﴾﴾ الأحزاب، مهبهستم نهومیه کهزورجار نایهتیک لهسیاقی
 خوی دهری دینی و ناگات لهپیشی و لهدواپی نیه، واتاپهکی ههله
 بهدمستهوه دهکات یان بو نموونه: رستهی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ
 تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ﴿٥﴾﴾ آل عمران: ٣١، واته: بلی: نهگهر نیوه
 خواتان خوشدوی شوینم بکهون خواش نیوهی خوشدوی، نهم
 رستهیه لهج سیاقیک دا هاتوه؟ لهم سیاقهدا که دهفهرموی: ﴿لَا

يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا وَيَحْذَرُكُمُ اللَّهُ تَعْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٣٨﴾ ﴿ال عمران: ٢٨﴾،
 واتە: بابرواداران بېرپروايان لە جياتى برپواداران ئەكەنە دۆستيان،
 وە ھەركەسئىك ئەو بەكات، ئەو ھىج بەيوھندىي - ئيمانىي -
 بەخواوہ نىيە، مەگەر لەحالىك وەك خۆپاراستن خۆتانيان ئى
 بپارىژن {وہ بەرووكوشىي بە نزيكىي خۆتانيان پيشانبەن} وە
 خوا لە - سزاي - خۆي دەتانرسينى و سەرھانجاميش ھەر بۆلای
 خوايە.

دوايى بەردەوام دەبى و دەفەرموى: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ﴿ال عمران: ٣١﴾، كەواتە: ئەم ئايەتە مەبەست پىي
 ئەوہيە: ئىوش لەوہدا بەدواي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەھون ، كە
 بىجگە لەخواو ئيمانداران كەسى بە دۆست نەگرتوہ و، نەچن
 كافران بە دۆست بگرن، چونكە كەسئىك شوپنكەوتوى پىغەمبەرە
 (ﷺ)، كە بىجگە لە خواو ئيمانداران كەسى دىكە بە دۆست و
 پشتيوانى خۆي نەزانى، كەچى مسولمانى وا ھەيە ئەم ئايەتە
 دەخوينتەوہ و لە حيزبىكى عەلمانىيش داہە، وە ھى وا ھەيە ئەم
 ئايەتە دەخوينتەوہ و ريشى خۆيشى بەدەست كافرىكەوہ، يان
 بەدەست موناھىقيكەوہ داوہا بەلام ئەگەر سەرنجى كۆي ئايەتەكان
 بەدات، دەزانى كە ھەلويستەكەي راست دژ و پىچەوانەي
 ئايەتەكەيە، چونكە ئايەتەكانى فەرمايشتى خوا وەكو ئالھەكانى

زنجىر يەككى دىمبەستىنە، خۇ حاشا لە قەزمايشتى خوا ھەر تىرە
 لە كەندەلانىك نىيە، بەئكو ھەموو ئايەتەكان پىكەو ھەيوستىن ،
 بەلام دىمبى تۇ سەرنجى ئەوانەى پىشى و ئەوانەى دواىى بەدى، وە
 ھەر وشەيەكى قورئان و ھەر رىستەيەكى قورئان بتەوى مانايەكەى
 بە راست و دروستى بزانى، دىمبى تەماشاي ھەموو ئايەتەكانى
 پىشوو و دواترى بەكى، ئەوكاتە واتاكەى چاكتى بە دەستەو
 دەمات .

ھۆكارى دووھ : سەرنجدانى سوننەت و سىرەى پىغەمبەرى خوا ﷺ :

بەئى بەرپىزان! بۇ چاك تىگەيشتى قورئان و تىگەياندىنى خەلك
 لە قورئان ، دىمبى تەماشاي سىرە و سوننەتى پىغەمبەر (ﷺ)
 بەكىن ، چونكە خوا دەفەرموى: ﴿ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا
 نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (النحل، واتە: وە قورئان (ذكىر) مان
 ناردۇتە خوار بۇ تۇ، تاكو ئەومى بۇ خەلك ھاتۇتە خوار بۇيان
 پروون بەكىەو، وە بۇخۇشيان بىر بەكىنەو، بەلام لىردا دەمەوى
 ئەومتان پى بلىم كە پىشتىرىش باسما كىردو: سوننەتى پىغەمبەر
 (ﷺ) تەفسىرى قورئان نىيە و پىغەمبەرى خوا قورئانى تەفسىر
 نەكىردو، و، ئەگەر پىويست بايە، بىگومان تەفسىرى دەكىرد ، ئەدى
 يانى چى كە دەلىن: پىغەمبەرى خوا پروون كەرمەوى قورئانە ؟

واتہ: ئیمہ کاتیک لہ فورٹان تیدہگہین، کہ چوں کاری پیدہکری و چوں بہرجہستہ دمکری لہسہر ئہرزی واقع، کہتہماشای پیغہمبہری خوا بکہین: بانگہواز چوں دمکری؟ تہماشای پیغہمبہری خوا بکہ، سہرمتا خہلک بؤلای چی بانگ دمکری؟ تہماشای پیغہمبہری خوا بکہ، عیبادت چوں دمکری؟ تہماشای پیغہمبہری خوا (ﷺ) بکہ، کؤمہلگا چوں دہگؤردری وچاکسازیی و پاکسازیی دمکری؟ تہماشای پیغہمبہری خوا بکہ، دہولمت و حکوومت چوں تہشکیل دمکری؟ تہماشای پیغہمبہری خوا (ﷺ) بکہ، چوں لہگہل ئہہلی کوفر دا جہنگ و جیہاد دمکری؟ تہماشای فؤناغہکانی جہنگ و جیہادی پیغہمبہری خوا (ﷺ) بکہ، کہواتہ: ہؤکاری دووہم بؤ چاک لی تیگہیشتنی فورٹان، ئہوویہ کہ باش سہرنجی سوننہت و رنہباز و فہرماہشتہکانی پیغہمبہر (ﷺ) بدمین، کہ فورٹانیان بہ بہرجہستہ کراوییی تیدایہ، پیشریش باسم کرد کہ فورٹان و سوننہت دوو شتی لہیہک جیا نین، بہلکو سوننہتی پیغہمبہر (ﷺ) {وشہی سوننہت واتہ: رنہباز} بریتیہ لہ بہرجہستہکردنی فورٹان لہسہر ئہرزی واقع ، نہک بلئی فورٹان شتیکہ و سوننہت شتیکی دیکہیہ ، بہلکو سوننہتیش ہہر فورٹانہ، بہلام بہ بہرجہستہ کراوییی و بہ تہتبیق کراوییی و بہ زیندووییی لہسہر ئہرزی واقع، پیغہمبہر (ﷺ) فورٹانی بہرجہستہ کردوہ .

ھۆكاری سېئەم: بەھرە وەرگرتن لە پېئیشینی چاكامان:

بەئى بۆ لى تىگەيشتنى قورئان: ھۆكاريكى دىكە برىتتە لە بەھرە وەرگرتن لە پېئیشینی چاكامان ، خوا دەفەرموى: ﴿فَسْتَلُوا أَمَلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْمَلُونَ﴾ النحل: ۴۳، واتە: لە زانايان بەرسن ئەگەر نازانن، زانايانى پېئىش ئىمە، چ توپۇز مەوانى قورئان، چ فەرموودە ناسان، چ شەرەزانان، دەبى تەماشى بەكەين چۆن لە قورئان تىگەيشتوون! لە لى تىگەيشتنى ئەوان بەھرە وەرگرتن ، بەلام دەبى وریا بین، تەفسىرەكانى ئەوان و بۆچوونەكانى ئەوان ئىجتىھادەكانى ئەوان، ئەكەینە دین، چونكە ھەموو ئەوئەھى ئەوان بەرھەمیان ھىناو، تىگەيشتنى ئەوانە لەبارەى قورئان و ئایینەو، ئەك خودى قورئان و دین، ديارە ھەر كاتى وەكو دینیش مامەئەمان لەگەل تىگەيشتنەكان لە دین دا كرد ، دینمان زۆر دەبن ، بەلام ئەگەر گوتمان: ئەو تىگەيشتنى ئەوانە دەربارەى ئەو ئایەتە ئەو فەرمایشتەى پېئەمبەر (ﷺ)، ئەو كاتە دین ھەر يەك دینە، بەلام بە تىگەيشتنى جۆراو جۆرەو، ئىجا بە تەئكىد ئەوان بۆ سەردەمى خۇيان تەماشای قورئانايان كردو و ئىمەش پېئوستە بۆ سەردەمى خۇمان دووبارە تەماشای بەكەینەو و نابى عەقلى خۇمان داخەین، بۆيەش خوا دەفەرموى: ﴿لَيْسَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ النحل، كەواتە: پوونكر دىئەمى

پېغەمبەر (ﷺ) بەدىل نىيە بۇ بىر كىرەنەۋەى خۇمان، خۇشمان دەپى بىر بگەينەۋە، ۋە بەراستى زاناپانى ئىسلام ۋە پېشەۋاپانى ئىسلام، تەنيا ئەۋانەيان تۈنۈيۈپانە گۇرپانكارى بگەن، كە بە عەقلىكى ئازاد ۋ كراۋە ۋ بەدىلىكى بوپرانەۋە، تەماشى قورئان ۋ نايەتەكانى خواۋ فەرماپشتەكانى پېغەمبەريان (ﷺ) كىردۈە .

ھۆكارى چۈارەم: خۇ رازاندنەۋە بە پارىزكارى:

چۈنكە چەندە ئىنسان ئەھلى تەقۋابى زياتر لە قورئان تېدەگا، بەلگەمان چى يە؟ ئەۋمىيە كە خوا دەفەرمۈى، ﴿الَّذِينَ ذَكَرُوا آلَ مَرْيَمَ إِذِ انبَتَتْ مِنْهَا رَبَّةٌ فِي مَدْيَنَ﴾ البقرة، ۋاتە: ئەلىف ، لام، ميم، ئەۋ كىتېبە گومانى تېدا نىيە، پىنمايى كەرە بۇ پارىزكاران ، بەلى بە ئەندازەى ئەۋە كە ئىنسان پارىزكار دەپى ۋ خۇى دەپارپىزى لە توورپىيى خواۋ لەۋ شتەى كە خوا پىنى ناخۇش، كە چۈاندنى فەرزەگان ۋ شكاندى فەدەغەكانە ۋ، ئەمىش بېگومان دەرمىنجامى پابەند بوونە بە شەرىعەتەۋە ، لە قورئان تېدەگا ۋ دلى رۇشن دەپىتەۋە ، ۋەكو خوا سىبجانە ۋتعالى لە سوورپتى (الأنفال) دا دەفەرمۈى، ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَقُوا اللَّهَ لَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا﴾ الانفال، ۋاتە: ئەى ئەۋانەى ئىمانتان هېناۋە! ئەگەر پارىز لە خوا بگەن، خوا قورقانتان پى دەبەخشى، (فرقان) پش حالەتېكە كە ئىنسان

حەق و ناحەق، حەلأل و حەرام، چاك و خراپى بى، لەيەك جىادمكاتەوہ .

ھۆكاری پىنچەم : و كۆنايى ، وەدەست ھىنانى زانىيارى و شارەزايى :

ئىنسان چەند ئاسۆى عەقلى كراومتەر بى و چەند زانىيارى زىاتر بى، دەربارەى ئەو واقىعە كە تىيدا دەژى، دەربارەى تەوژمە ھكرىيەكان و تەوژمە سىياسىيەكان، دەربارەى خىر و شەرى ئەو كۆمەلگا و دەوروبەرە، مېژووى، كلتور و فەرھەنگى ... ھتە، وە دەربارەى زانستە جۇراو جۇرەكان، مرقۇف چەند عەقلى فراوانتر بى و پىر مەعلوماتر بى و چەكدارتر بى بە زانىيارى، زىاتر لە قورئان تىدەگا .

يەككە تەماشاي سوورەتتەك لە قورئان دەگا، تەنيا مانايەكى سادەى ئى و مردەگرى، بەلام يەككى دىكە تەماشاي دەگا، يەك بار ماناي ئى و مردەگرى، چەنكە عەقلەكەى چەكدارە بە شارەزايى و زانىيارى زۆر، با لىرەدا دوو نمونە بىننەوہ:

(۱) ئەگەر بەچاوى رپوت سەپرى دئۆپە ئاويك بەكەى، ھەر دئۆپە ئاويكە و دەى بىنى، بەلام ئەگەر بە وردبىن (مىكرۇسكۆب) تەماشاي بەكەى، مەخلووقات و زىندەمورى زۆرى تىدا دەبىنى.

(۲) لہ دوورموہ تہماشای دہریا بکہ: تہنیا مہخلووقتیکی شین یان سہوز دہبینی، بہلام کاتیک دہچی یہ سہری، تہماشای دہمکی زیندہومر و ماسی و جر و جانہومری زوری تیدایہ ، وہ نہگمر بچیہ نیوی ، تہماشای دہمکی شتی عہجایہبتیش لہ بنموہ ہہیہو، گہوہمر و مرواریشی تیدایہ! بویہ ہمراستی نیمہ ہمتا زانیارییمان زیاتربی و ہمتا ناسوی بیر و عہقلمان فراوانتر بی، زیاتر لہ فورنک تیدمگہین وہک خوی زانا دہفہرموی: ﴿ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَاكِلُونَ ﴿۱۳﴾ العنکبوت، واتہ: وہ نہو وینانہ بؤ خہک دینینہوہ بہلام تہنیا زانیہکان لییان تیدمگن، کہواتہ: نینسان بہ نہندازمی نہوہ کہ عیلمی ہہیہ، لہ وینہ ہینانہومی فورنک تیدمگا، ہمروما خوا دہفہرموی: ﴿ رَبِّی الَّذِیْنَ اَوْثَرَا اَلْعَلَمَ الَّذِیْ اُنزِلَ اِلَیْكَ مِنْ رَبِّكَ مُرَّ اَلْحَقِّ وَیَهْدِیْ اِلَی صِرَاطٍ اَلْعَزِیْزِ اَلْحَمِیْدِ ﴿۱۶﴾ سبأ، واتہ: وہ نہوانہی کہ زانیارییان پیدراوہ، دہزان، کہ نہومی لہ ہمروردگار تہوہ ہاتوہ حہقہ و رینمای دہکا بؤ راستہ شہقامی خوی زالی ستایش کراو.

ہمروما خوا عزوجل دہفہرموی: ﴿ كَتَبْنَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ. قُرْءَانَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۲۰﴾ فصلت واتہ: نہمہ کتیبیکہ نایہتہکانی روشن کراونہوہ ، فورنکی عہربیی یہ بؤ کہسانیک کہ بزنان، کہواتہ: نہوہکسہی کہ نہزانی، نیستیقادہی لی ناکا.

ئىنجا لىرەش دا مەسەلەمەكى گىرنگ ھەمبە، ئەۋىش ئەۋىبە كە
سەرھەم ھۆكار و ھەنگاۋەكانىش، واتە: چ قورئان بە قورئان
تەفسىر بىكەين، چ بىگەرپىنەۋە بۇ سوننەت، چ بىگەرپىنەۋە بۇ
قەسەى زانايان، چ بمانەۋى زانست و شارھزايى ۋەدەست بىنننن،
ھەمۋى پىۋىستى بە عەقلە و بۇ ھەمۋى دەبى عەقلى خۇمان
بەكاربىننن ، عەقل و ھۆشكى كراۋە و چالاک ، بۇبە خوا سىجانە
ۋتعالى دەفەرمۋى: ﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْفُرَاتِ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْمَالُهَا ﴾ ﴿۱۱﴾ محمد،
ۋاتە: ئايا لە قورئان ورد نابنەۋە ، ياخود لەسەر دلىان (عەقلان)
قۇل ھەمبە؟ يانى: ئايا عەقلان قۇل دراۋە ، يان لىنى ورد نابنەۋە ؟
ھەر كەسى لە قورئان ورد بىتەۋە بە عەقلنى كراۋە و ئازادەۋە ،
لەرپىستى دا لىنى تىدەگا و لىنى بەھرمەند دەبى. ئىنجا لە كۇتايى
دا دەلىنن: خوا دەفەرمۋى: ﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴾ ﴿۱۱۲﴾ البقرة، ۋاتە: ئاۋا خوا ئايەتەكانى خۇى بۇ ئىۋە پروون
دەكاتەۋە، بەلكو بىفامن، بەلكو عەقلان ھەبى، كەۋاتە: بايى
ئەۋەندە كە ئىنسان عەقلى ھەمبە و عەقلى خۇى بەكاربىننن .
چونكە ھەمۋومان عەقلان ھەمبە . بەلام بايى ئەۋەندە كە
ئىنسان كە عەقلى خۇى بەكاربىننن و خۇى مانەۋو دەگا، زياتر لە
قورئان بەھرمەند دەبى .

خوئا بە لوتف و كەرەمى خۇي ئىمە لەو كەسانە بگىرئى كە ھەموو
ئەو ئەرگانە بەرانبەر بە قورئان، بە چاكتىن شىۋە جىبە جى
دەكەن، وە خوئا بە لوتف و كەرەمى خۇي خەلكى مسولمانى
كوردستان و عىراقىش لە دەورى چىراي قورئان كۆبكاتەو و خوئا
يارمەتى ئەو خەلك مىللەتەي ئىمە بەدا، كە باش لە كىتەبى خوئا
تىبگەن، بۇ ئەوئى سەرفرازىي و بەختەوئىي دىنيا و دوارپۇز
بۇخۇيان مسۆگەر بگەن .

سبحان ربك رب العزة عما يصفون. و سلام على المرسلين والحمد لله
رب العالمين .

دوا بىدا چوونەو :

۷ شعبان ۱۴۳۲ ك

۸ تەمووزى ۲۰۱۱ ز

ھەولئىر .

نىومرۇك

باب	لاپەرە
پېشكەش بى	۳
پېشەكى	۵
رئ خۇشكردن	۹
خالى يەكەم: ناسىن و پى ئاشنابوونى قورپان	۱۳
برگەى يەكەم. وشەى قورپان ماناى جى يە؟ وه قورپان كى	۱۷
ناردوويەتى؟ وه بەكى دا؟ وه بۇكى؟ وه بە ج زمانىك؟	
برگەى دووهم: ناوو سيفتەكانى قورپان: ئەمجار با بزائىن	۲۶
ناوەكانى قورپان و سيفتەكانى قورپان، جى و جىين ؟!	
ل ناوەكانى قورپان	۲۶
ب - سيفتەكانى قورپان	۲۹
برگەى سىيەم: نامانجى نىردرانى قورپان	۳۷
برگەى چوارەم: چۇنيەتى دابەزىنى قورپان	۴۰
ماناى (وحى) .	۴۶
برگەى پىنجەم: زمارەى سوورپت و ئايەت و وشمو پىتەكانى قورپان .	۴۹
برگەى شەشم: رىز بەندىى سوورپت و ئايەتەكان چۇنە و كى كردوويەتى ؟!	۵۲
برگەى حەوتەم: چۇنيەتى نووسىنەوه و كۇكرنەوهى قورپان و قۇناغەكانى .	۵۷

نيومرۇك

باب	لاپەرە
قۇناغى يەكەم: نووسىنەۋەى دەست بەجىيى قورپان .	۵۷
قۇناغى دووم: كۆكردنەۋە و نووسىنەۋەى قورپان لە رۇزگارى خەلىفەى يەكەمى پىغەمبەر.	۶۱
قۇناغى سىيەم: كۆكردنەۋەى قورپان لەشىۋەى موصحف دا لە رۇزگارى خەلىفەى سىيەم دا .	۶۷
روونكردنەۋەى شەش مەسەلەى گىرنگ .	۷۲
بىرگەى ھەشتەم: بىرگەى قورپان لە نىسلام دا .	۸۰
چوار جىاۋازىى لە نىۋان قورپان و سوننەت دا .	۸۲
روونكردنەۋەى پەيۋەندى نىۋان قورپان و سوننەت و پاستكردنەۋەى چەند بۇچوونىكى ھەلە .	۸۵
بىرگەى نۆيەم: (محكمات و متشابھات) .	۹۱
بىرگەى دەيەم: و كۇتايى: تەفسىر و تەئۋىل .	۹۲
خالى دووم: نىمان بېھىنان و متمانە ھەبوون بە قورپان .	۹۸
چوار پىۋەر بۇ زانىنى ئەندازەى بىراۋا باۋەر ھەبوون بەقورپان .	۱۰۹
خالى سىيەم: چاك خوينلىنى قورپان و لەبەرگردنى و تىۋەرپامانى و تىگەبىشتىنى .	۱۱۸
چاك خويندىنەۋەى قورپان .	۱۲۰
لەبەر گردنى قورپان .	۱۲۵

ئىمىرىكى

بىر قىسىم	بىر قىسىم
بىر قىسىم	127
خالى چۈرەم: شۇنچەكىلىنى قارىتا ۋە پۈتۈن پەزىلەت بولۇپ.	130
مەبەستىمەن لە شۇنچەكىلىنى قارىتا چىيە ؟	132
بۇرۇنكى پەزىلەتلىرىگە قارىتا.	142
خالى پۈتۈنچەم ۋە كۈتۈپ: ناساندىنى قارىتا ۋە بۇلۇرۇنچەمە	146
پۈتۈنچەمە.	
بۇرۇنچەمە ۋە پۈتۈنچەمە بۇ تىگەكىلىنى لە قارىتا ۋە خەلك	156
تىگەكىلىنى لە قارىتا.	
ھۆكۈمەت پەزىلەت: تەسۋىر قىلىنى قارىتا بە قارىتا.	156
ھۆكۈمەت دووم : سەمىرىستان سۈننەت ۋە سىرە پۈتۈنچەمە	161
خۇا ﷺ .	
ھۆكۈمەت سىيەم: بەھرە ۋە مۇرگرتن لە پۈتۈنچەمە چاكامان .	162
ھۆكۈمەت چۈرەم: خۇ رازاندىنچەمە بە پارىزكارى .	164
ھۆكۈمەت پۈتۈنچەمە : ۋە كۈتۈپ، ۋە مەدەست ھېنەن زانىيارى ۋە	165
شارھىيە .	

پېئاسەى دەزگا:

دەزگاىەكى زانستى رۇشنىبىرىە، كۇشش دەكات بۇ گەشەپىدان و پىشخستن و هاندان و بلاوكردنهوى هۇشيارى رۇشنىبىرى و زانست وزانىارى لەگۇمەلگای عىراقىدا ، وه هەلدەستى بەئەركى فىرکردن و لەبەركردنى قورئانى پىرۇز بۇ تەواوى پىكهاتەكانى كۇمەلگا.

لە ئامانجەكانى دەزگا:

- پاراستنى رۇشنىبىرى ئىسلامى و قولکردنهوى هۇشيارى ئىسلامى و پالېشتى كردنى فىرکردنى زمانى عەرەبى .
- خزمەتکردنى كەلەپورى دەستنووس و چاپكراو لەهەموو بوارەكان و هەولدان بۇ دەولەمەندکردنى كتېبخانەى كوردى بە بابەتى قورئانى و رۇشنىبىرى .
- هەلسان بەفىرکردن و لەبەركردنى قورئانى پىرۇز و زانستەكانى و دەرختىنى ئىعجازى زانستى وزمانەوانى و دەرروونى .
- بايەخدان بەو كەسانەى نارەزوويان هەيە بۇ بەدەست هينانى مۇلەتتىك كە ئىعتبارى هەبىت لەخویندنهوى راست و دروستى قورئانى پىرۇز .
- بەشدارى كردن لەبەرزگرنهوى ئاستى رۇشنىبىرى لاوان و هاندانى قوتابيان لەسەر لىكۇلىنەوهو نوسين .
- بايەخدانى تايبەت بەرۇشنىبىرکردنى ئافرەتان و مندالان و بلاوكردنهوى زانستە بنەردتیهكانى تايبەت بەم دووچىنە .